

1563
B x ~~248~~ Q

46

41
14
14
41
14
14
164

164
14
14
164

164
14
14
164

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

ΒΙΟΙ
ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΤΗΣ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ
Κατά το πρόγραμμα του Υπουργείου

ΥΠΟ
Π. Ι. ΦΕΡΜΠΟΥ ΚΑΙ Α. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ
ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1888

1374
N. D. N.

ΒΙΟΙ ΕΠΙΘΑΝΩΝ ΑΝΑΤΩΝ

ΕΠΙ

ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΒΙΟΙ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

BIOI

ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ ΑΝΔΡΩΝ

ΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΤΑ ΕΚΘΡΟΝ

ΓΡΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ

Εκδόσεις του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αθήνα, 1938

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ

ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΑΓΕΙΝΗ ΚΟΝΙΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1888

ΒΙΟΙ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΓΙΩΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ τῶν Παρθεναγωγείων

κατὰ τὸ Πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ι. ΦΕΡΜΠΟΥ

ΚΑΙ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1888

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἐτέ-
ρου τῶν συγγραφέων καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότη
εἶνε κλοπιμαῖον καὶ καταδιώκεται κατὰ τὸν νόμον.

Π. Π. Βίρραγ

Α. Δαμασκ

Ἐν σελ. 10, στ. 26 ἀντὶ Σπαρτιατῶν γραπτῶν: Μασσαχίου.

Α. Δαμασκ

ΒΙΟΙ
ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

(888 π. Χ.)

Ὀγδοήκοντα ἔτη μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον οἱ Δωριεῖς, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους, Τημένου, Ἀριστοδήμου καὶ Κρεσφόντου, κατέλιπον τὴν θρειακὴν Δωρίδα κατευθυνόμενοι πρὸς μεσημβρίαν. Ἀφ' οὗ δ' ἐναυπήγησαν στόλον ἐν Ναυπάκτῳ, διεπέρασαν εἰς Πελοπόννησον, καὶ κυριεύσαντες τὴν Ἀργολίδα, τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν, ἐμοίρασαν διὰ κλήρου τὰς κυριευθείσας χώρας· καὶ ὁ μὲν Τήμενος ἔλαβε τὴν Ἀργολίδα, ὁ δὲ Κρεσφόντης τὴν Μεσσηνίαν, ὁ δὲ Προκλῆς καὶ Εὐρυσθένης, οἱ δίδυμοι υἱοὶ τοῦ ἀποθανόντος Ἀριστοδήμου, τὴν Λακωνικὴν.

Ἡ ἐπάνοδος αὕτη τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὰς χώρας, αἵτινες τὸ πάλαι ἀνήκον εἰς τὸν ἥρωα αὐτῶν πρόγονον, λέγεται *Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν*.

Εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἀφ' οὗ κατέκτησαν αὐτὴν οἱ Δωριεῖς, ἦσαν τρεῖς τάξεις κατοίκων· οἱ κατακτηταὶ Δωριεῖς, οἵτινες ὠνομάσθησαν *Σπαρτιάται* ἐκ τῆς πόλεως Σπάρτης, εἰς ἣν ἐγκατεστάθησαν· οἱ ἐκουσίως ὑποταχθέντες κάτοικοι, οἵτινες ἐκαλλιέργουν ἐλευθέρως τοὺς ἀγροὺς τῶν πληρώνοντες φόρον καὶ ἐκαλοῦντο *περίοικοι*· καὶ οἱ ὑποταχθέντες μετὰ ἔνοπλον ἀντίστασιν, οἵτινες, γενόμενοι δοῦλοι τῶν Σπαρτιατῶν, ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν καὶ ὠνομάζοντο *ἐλλωτες*.

1.

Ἀπὸ τοῦ Προκλέους καὶ Εὐρυσθένους ἐπεκράτησε νὰ βασιλεύωσι δύο συγγρόνως βασιλεῖς ἐν Σπάρτῃ, ὁ μὲν ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Προκλέους, ὁ δὲ ἕτερος ἐκ τῆς τοῦ Εὐρυσθένους· ἀλλ' αἱ δύο αὐται βασιλικάι οἰκογένειαι ἐφιλονίκουν πρὸς ἀλλήλας, ἐκ τούτου δὲ μεγάλη ἀταξία καὶ ἀνομία ὑπῆρχεν ἐν Σπάρτῃ. Ἡ τοιαύτη κατάστασις διήρκεσε μέχρι τοῦ Λυκούργου, ὅστις διὰ τῶν σοφῶν νόμων του καὶ τὴν τάξιν ἐπανέφερε, καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τῆς Σπάρτης.

Ὁ Λυκούργος ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Εὐνόμου, βα-

Λυκούργος

σιλέως τῆς Σπάρτης· ὁ πατὴρ αὐτοῦ φονευθεὶς εἰς τινὰ στάσιν τοῦ λαοῦ, ἀφῆκε τὴν βασιλείαν εἰς τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱὸν Πολυδέκτην, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀπέθανε μετ' ὀλίγον.

Ὁ Λυκούργος ἠδύνατο νὰ γίνῃ τότε βασιλεὺς· ἀλλὰ μαθὼν ὅτι ἡ σύζυγος τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του ἦτο ἐγκυος, διεκήρυξεν ὅτι ἡ βασιλεία ἀνήκει εἰς τὸ παιδίον, ἂν γεννηθῇ ἄρρεν, αὐτὸς δὲ ἐκυβέρνα ὡς ἐπίτροπος. Ἡ βασιλίσσα ἐγέννησεν ἄρρεν· ὁ δὲ Λυκούργος λαβὼν τὸ βρέφος εἰς τὰς ἀγκάλας του, ἐπαρουσίασεν αὐτὸ εἰς τοὺς πολίτας καὶ

εἶπεν «ὦ Σπαρτιᾶται, μᾶς ἐγεννήθη βασιλεὺς» καὶ το ὠνόμασε Χαρίλαον, διότι ὅλος ὁ λαὸς ἐχάρη θαυμάζων τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην αὐτοῦ.

Οἱ πολῖται ἐσέβοντο καὶ ἠγάπων τὸν Λυκοῦργον, πειθόμενοι εἰς αὐτὸν καὶ προθύμως ἐκτελοῦντες τὰς προσταγὰς του, ὅχι τόσον διότι ἦτο ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως, ὅσον διὰ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀρετάς.

Ἐν τούτοις ὑπῆρχον καὶ τινες φθονοῦντες τὸν Λυκοῦργον καὶ διαβάλλοντες αὐτόν, ὅτι ἐσκόπευε δῆθεν νὰ κρατήσῃ δι' ἑαυτὸν τὴν βασιλείαν.

Ὁ Λυκοῦργος διὰ ν' ἀποφύγῃ τὰς συκοφαντίας ταύτας, ἔκρινε φρόνιμον ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς πατρίδος του, ἕως ὅτου ὁ ἀνεψιὸς του ἐνηλικιωθῇ.

Μετέβη λοιπὸν πρῶτον εἰς τὴν Κρήτην. Ἐξετάσας δὲ μετὰ προσοχῆς τὸ ἐκεῖ πολίτευμα, παρέλαβεν ὅσους νόμους ἐνόμισε καταλλήλους διὰ τὴν πατρίδα του. Ἐκ τῆς Κρήτης ἔπλευσεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου εὔρε καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου· ἰδὼν δὲ ὅτι ἠδύναντο νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν Σπαρτιατῶν, ἀντέγραψεν ὅπως φέρῃ αὐτὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Λυκοῦργου ἡ ἀταξία καὶ ἡ σύγχυσις ἐφθασαν εἰς τὸ ἔπακρον· δι' ὃ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπόθουν αὐτὸν καὶ πολλάκις τον προσεκάλεσαν νὰ ἐπανεέλθῃ.

Ὁ Λυκοῦργος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπεχείρησεν εὐθὺς νὰ μεταβάλῃ κατ' ὀλοκληρίαν τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης· ἀλλὰ πρῶτον ἠθέλησε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν θεῖαν ἀντίληψιν καὶ μετέβη εἰς τοὺς Δελφούς· ἐκεῖ δ' ἔλαβε χρησμὸν εἰς τὸν ὅποιον ἡ Πυθία ἀπεκάλεσεν αὐτὸν θεοφιλέτην καὶ θεὸν μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον καὶ ἐβεβαίωσεν ὅτι οἱ νόμοι του εἶνε ἄριστοι.

Ὁ Λυκοῦργος ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τούτου, ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἤρχισε τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον.

Καὶ πρῶτον μὲν συνέστησε τὴν γερουσίαν· ἦτοι συμβούλιον συγχεῖμενον ἐξ εἰκοσιοκτῶ γερόντων ὑπεράνω τῶν

ἑξήκοντα ἐτῶν καὶ ἀμέμπτου βίου, καὶ ἐκ τῶν δύο βασιλέων.

Δεύτερον δὲ διὰ νὰ καταστήσῃ τοὺς Σπαρτιάτας ἴσους μεταξύ των, διεμοίρασε τὴν γῆν· διότι πάντα τὰ κτήματα εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς ὀλίγους, οἱ δὲ λοιποὶ πολῖται ἦσαν ἄποροι καὶ ἀκτήμονες. Ὁ Λυκοῦργος τὰς μὲν γαίαις τῆς Σπάρτης διεμοίρασεν εἰς ἑννεακισχίλια ἴσα μέρη, τὴν δὲ ἄλλην Λακωνικὴν, ἣτις ἀνήκεν εἰς τοὺς περιόικους, εἰς τριάκοντα χιλιάδας μέρη· ἔδωκε δὲ εἰς ἕκαστον πολίτην τόσην γῆν, ὅση ἤρκει νὰ θρέψῃ αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Μετὰ πολὺν χρόνον ἐπανερχόμενος ἐξ ἀποδημίας, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ ἀγροὶ εἶχον θερισθῆ, καὶ βλέπων τοὺς σωροὺς τῶν δεμάτων παρ' ἀλλήλους, ἐμειδίασε καὶ εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας· «ἡ Λακωνικὴ φαίνεται ὡς κτήμα πολλῶν ἀδελφῶν, οἱ ὅποιοι πρὸ ὀλίγου διεμοιράσθησαν αὐτό».

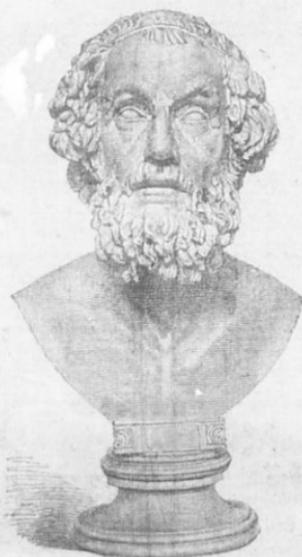
Πρὸς τούτοις ὁ Λυκοῦργος κατήργησε τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα καὶ ἐπέτρεψε μόνον τὰ σιδηρᾶ· τόσον δὲ βαρέα καὶ οἰκώδη ἦσαν ταῦτα, ὥστε διὰ νὰ φυλάξῃ τις πόσον χιλίων δραχμῶν, ἐχρειάζετο ἀποθήκην μεγάλην, καὶ ἁμαξάν διὰ νὰ τὸ μεταφέρῃ.

Ὁ Λυκοῦργος διὰ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν τρυφὴν καὶ τὴν πολυτέλειαν, καὶ διὰ νὰ συνδέσῃ στενότερον τοὺς πολίτας μεταξύ των, συνέστησε τὰ συσσίτια, ὅπου πάντες οἱ πολῖται συνέτρωγον ὁμοῦ· εἰς τὰ συσσίτια ἐπεκράτει μεγάλη λιτότης, τὸ δὲ προσφιλέστατον φαγητὸν ἦτο ὁ μέλας ζωμός.

Ἡ σύστασις τῶν συσσιτίων δυσηρέστησε πολὺ τοὺς εὐπόρους. Οὗτοι συναθροισθέντες εἰς τὴν ἀγορὰν κατεκραύγαζον ἐναντίον τοῦ Λυκοῦργου μετ' ἀγανακτήσεως· μάλιστα δὲ αὐθαδέης τις νέος ὀνομαζόμενος Ἄλκανδρος, ἐκτύπησεν αὐτὸν διὰ ῥάβδου καὶ ἐξώρυξε τὸν ὀφθαλμὸν του. Ἐντροπή καὶ κατῆφεια κατέλαβε τοὺς πολίτας, καθὼς εἶδον τὸ πρόσωπον τοῦ Λυκοῦργου καθημαγμένον· συλλαβόντες δὲ ἀμέσως τὸν Ἄλκανδρον παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸν Λυκοῦργον διὰ νὰ τον τιμωρήσῃ. Ὁ Λυκοῦργος παρέλαβε τὸν Ἄλκανδρον καὶ ὡς μὴ

νην τιμωρίαν ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν νὰ τὸν ὑπηρετῇ· οὗτος δὲ γνωρίζας ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν πραότητα τοῦ ἀνδρός, μεγάλως ἠγάπησε καὶ ἐτίμησεν αὐτόν, καὶ ἐκήρυττε τοῦτο εἰς τοὺς γνωρίμους καὶ φίλους του.

Ὁ Λυκοῦργος ἐφρόντισε πολὺ ὅπως ἡ Σπάρτη ἔχη πολίτας ὑγιεῖς καὶ ῥωμαλέους· εὐθύς ὡς ἐγεννᾶτο τὸ παιδίον, ὁ πατὴρ ἔφερεν αὐτὸ πρὸς τοὺς γέροντας· οὗτοι ἂν εὔρισκον

Ἕομηρος

αὐτὸ ἀρτιμελές καὶ ὑγιές, ἐπέτρεπον ν' ἀνατραφῇ, ἂν δὲ εὔρισκον δὴτύμορφον ἢ ἀδύνατον, προσέταττον νὰ ριφθῇ εἰς τοὺς Ἀποθέτας, κρημνῶδες βάραθρον τοῦ Ταυγέτου.

Τὰ παιδιά ἀνετρέφοντο ἐν τῇ οἰκίᾳ ὑπὸ τῶν γονέων των κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας των, μέχρι τοῦ ἐβδόμου ἔτους· ἔπειτα δὲ κατετάσσοντο εἰς ἀγέλας ἢ βούδας, ὅπου συνέτριγον καὶ ἀνετρέφοντο καὶ ἐγυμνάζοντο ὁμοῦ· ὁ φρονιμώτατος δὲ καὶ τολμηρότατος ἐξ αὐτῶν διορίζετο ἀρχηγός, καὶ

εις τοῦτον ὄφειλον νά ὑπακούωσι προθύμως, καί νά ὑπομένωσιν ἀγογγύστως ὁσάκις τοὺς ἐτιμῶρει.

Εἰς τοὺς παῖδας ἐπετρέπετο νά κλέπτωσι λάχανα ἐκ τῶν κήπων καὶ τροφίμα ἐκ τῶν συσσιτίων. Τοῦτο δὲ ἐχρησίμευε πρὸς στρατιωτικὴν ἀσκήσιν· διότι οἱ μικροὶ Σπαρτιάται, ἀναπτύσσοντες ἐκ παιδικῆς ἡλικίας τὴν ἐπιτηδειότητα αὐτῶν, καθίσταντο ἱκανοί, ὅτε βραδύτερον ἐγίνοντο στρατιῶται, ν' ἀφαιρῶσι παρὰ τῶν ἐχθρῶν μετὰ τόλμης καὶ πονηρίας τροφάς καὶ ὄπλα, καὶ ἐν γένει νά ἐξαπατῶσιν αὐτούς.

Ἐὰν ὅμως συνελαμβάνοντο, ἐμαστιγοῦντο σκληρότατα διὰ τὴν ἀδεξιότητά των διὰ τοῦτο ἐφιλοτιμοῦντο νά μὴ ἀνακαλυφθῶσι. Παῖς κλέψας μικρὰν ἀλώπεκα, ἐκρυψεν αὐτὴν ὑπὸ τὸ ἐνδυμᾶ του· ἡ ἀλώπηξ κατεσπάρατε τὸ σῶμα του διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῶν ὀνύχων τῆς, ἀλλ' ὁ παῖς διὰ νά μὴ προδοθῆ, ὑπέμεινε μετὰ καρτερίας τοὺς πόνους ἕως οὗ ἔπεσε νεκρός.

Ὁ Λυκοῦργος θέλων νά καταστήσῃ τοὺς Σπαρτιάτας βρωμαλέους τὸ σῶμα καὶ γενναίους τὴν ψυχὴν, ἐσυνήθιζεν αὐτοὺς ἐκ παιδικῆς ἡλικίας εἰς παντὸς εἶδους σκληραγωγίας. Τὰ παιδιά ἐβάδιζον ἀπὸ ὀδῆτα, ἐφόρουσαν τὸ αὐτὸ ἐνδυμα χιμῶνα καὶ ἄβρος, ἐκοιμῶντο ἐπὶ στιβάδων ἐκ κορυφῶν καλάμων, τὰς ὁποίας ἐκόπτιον διὰ τῶν χειρῶν των ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Ἰβρώτα.

Ἐπέφερον δὲ γενναίως πείναν καὶ δίψαν καὶ ψυχρὰ καὶ καύσωνα καὶ βαρεῖς κόπους, καὶ τοὺς μεγίστους σωματικούς πόνους. Κατ' ἔτος τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀρτέμιδος οἱ ἐφηβοὶ ἔτρεχον πέριξ τοῦ βωμοῦ τῆς θεᾶς κρατῶντες μαστιγὰς καὶ μαστιγοῦμενοι· τὸ αἷμα ἔρρει καὶ ἰσθραντίζει τὸν βωμόν, ἀλλ' οὗτοι ὑπέμενον ἀγογγύστως τοὺς φοικτικούς πόνους· πολλοὶ δ' ἐξ αὐτῶν ἀπέθανον ἐκ τῶν μαστιγώσεων χωρὶς νά ἐκβάλωσι κραυγὴν, χωρὶς οὐδὲ κἂν νά διαστρέψωσι τὸ πρόσωπον.

Οἱ παῖδες τῆς Σπάρτης καὶ οἱ νέοι ὄφειλον νά σέβωνται πολὺ τοὺς γέροντας, νά ἐγείρωνται ἐκ τῆς θέσεώς των

ὅτε διήρχοντο, νὰ παραχωρῶσιν εἰς αὐτοὺς τόπον καθ' ὁδόν, καὶ ἐρωτώμενοι ν' ἀποκρίνωνται προθύμως καὶ εὐστόχως. Ἐμάνθανον δὲ προσέτι νὰ εἶνε ὀλιγόλογοι· μέχρι σήμερον δὲ λακωνικὸς λέγεται ὁ σύντομος ἀλλὰ περιεκτικὸς λόγος, ὅστις δι' ὀλίγων λέξεων ἐκφράζει πολλὰ νοήματα.

Οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου ἦσαν ἄγραφοι, οἱ δὲ παῖδες ἐμάνθανον αὐτοὺς ἐκ μνήμης. Ἐμάνθανον δὲ καὶ μουσικὴν καὶ χορὸν καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἄλλων ποιητῶν. Τὰ δὲ ἄσματα αὐτῶν ἦσαν ἐνθουσιώδη, παρώρμων εἰς γενναίας πράξεις, ἐξύμουν τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντας καὶ ὠνείδιζον τοὺς ἀνάδρους καὶ δειλοὺς.

Κατὰ τὰς ἐορτὰς οἱ Σπαρτιαῖται ἐχόρευον, σχηματίζοντες τρεῖς χοροὺς ἀναλόγως τῆς ἡλικίας των· καὶ ὁ μὲν χορὸς τῶν γερόντων ἔψαλλε·

Ἄλλοτε ἤμεθα ἡμεῖς ἀνδρεῖα παλληκάρια

Οἱ δὲ νέοι ἀποκρινόμενοι ἔψαλλον·

Καὶ τώρα εἴμεθα ἡμεῖς, δοκίμασε ἂν θέλῃς

Ὁ δὲ χορὸς τῶν παιδίων·

Ἄλλὰ θὰ γίνωμεν ἡμεῖς πολλὸ καλλίτεροί σας.

Οἱ Σπαρτιαῖται τὸν πόλεμον ἐθεώρουν ὡς πανήγυριν. Πρὸ τῆς μάχης ἐνεδύοντο πορφύρα ἐνδύματα, ἐκπέτιζον ἐπιμελῶς τὴν μακρὰν κόμην των, ἐκόσμου τὴν κεφαλὴν διὰ στεφάνου, καὶ κρατοῦντες τὰ ἀστράπτοντα χάλκινα ὅπλα των, ἐφόρμων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ τὴν μελωδίαν τῶν αὐλῶν, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἠσθάνετο ὅτι εἶχεν ἀπέναντί του πολεμιστὰς ἀνιχήτους.

Αὐστηρῶς ὡσαύτως ἀντρέφοντο καὶ αἱ Σπαρτιατίδες· καὶ αὐταὶ ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐγυμνάζοντο εἰς τοὺς κόπους καὶ τὰς κακουχίας, εἰς τὸν δρόμον καὶ τὴν πάλην. Ἡ τοιαύτη ἀνατροφή καθίστα τὰς Σπαρτιατίδας γενναίας· καὶ ὅτε οἱ υἱοὶ των ἀπέρχοντο εἰς τὸν πόλεμον, ἠύχοντο εἰς αὐ-

τούς ἢ νίκην ἢ θάνατον. Σπαρτιᾶτις δίδουσα εἰς τὸν υἱὸν τῆς τὴν ἀσπίδα του, ἔλεγεν· Ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς.

Ἄφ' οὗ οἱ Σπαρτιᾶται ἐσυνήθισαν τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου καὶ ἠδύναντο νὰ διοικῶνται δι' αὐτῶν, ὁ Λυκούργος ἐσκέφθη πῶς νὰ καταστήσῃ ἀμετάβλητον τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο. Συγκαλέσας λοιπὸν τοὺς πολίτας, εἶπε πρὸς αὐτοὺς νὰ ὀρκισθῶσιν ὅτι δὲν θὰ μεταβάλωσι τὸ πολίτευμα ἕως οὗ ἐπανεέλθῃ· ἔπειτα δὲ ἀπῆλθεν ἐκ Σπάρτης καὶ δὲν ἐπέστρεψε πλέον. Λέγεται δὲ ὅτι μετέβη εἰς Κρήτην ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐτίμων τὸν Λυκούργον ὡς θεὸν μετὰ τὸν θάνατόν του, καὶ εἰς τιμὴν του ἵδρυσαν ναὸν προσφέροντες κατ' ἔτος θυσίαν εἰς αὐτόν. Ἐπὶ πεντακόσια δὲ ἔτη, ἐφ' ὅσον οἱ Σπαρτιᾶται διετήρησαν πιστῶς τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, ἦσαν ἰσχυροὶ καὶ ἐνδοξοί.

ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΣ

(745—725 π. Χ.)

Ἡ Μεσσηνία εἶνε χώρα τῆς Πελοποννήσου πλουσία καὶ εὐφορωτάτη, κειμένη πρὸς δυσμὰς τῆς Λακωνικῆς, πλήρης ὡραίων βουνῶν καὶ σιτοφόρων ἀγρῶν. Διὰ τοῦτο οἱ γείτονες τῶν Μεσσηνίων Σπαρτιατὰι εἶχον πρὸς αὐτὴν ἐστραμμένον τὸν νοῦν των, καὶ ἐζήτουν ἀφορμὴν νὰ τὴν κατακτήσωσι. Ἡ ἀφορμὴ δὲ αὕτη ἦλθεν ὡς ἑξῆς. Ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνιας ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, ὅπου συνήρχοντο κατ' ἔτος οἱ Σπαρτιατὰι καὶ οἱ Μεσσηνιοὶ καὶ ἐπανηγύριζον τὴν ἑορτὴν τῆς θεᾶς. Ἐν μιᾷ τῶν ἑορτῶν τούτων συνέβη ἕρις μεταξὺ τῶν πανηγυριστῶν, καὶ ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Τήλεκλος. Ὁ υἱὸς δὲ αὐτοῦ Ἀλκαμένης διαδεχθεὶς αὐτόν, εἰσέβαλε εἰς Μεσσηνίαν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς αἰφνης καὶ χωρὶς νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον, καὶ ἐκυρίευσεν τὴν ὀρεινὴν πόλιν Ἀμφείαν.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Μεσσηνίων Εὐφάης συναθροίσας εὐθὺς τοὺς πολίτας, ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς προτρέπων νὰ μὴ δειλιάσωσι διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμφείας· ταυτοχρόνως δὲ ἐγύμναζεν αὐτοὺς ἐπιμελῶς εἰς τὰ ὄπλα.

Οἱ Σπαρτιατὰι ἐξορμῶντες ἐκ τῆς ὀχυρᾶς Ἀμφείας, ἐλεηλάτουν τὴν χώραν καὶ δὲν ἄφινον ἠσύχους τοὺς Μεσσηνίους· οἱ δὲ Μεσσηνιοὶ ἀπέκρουον πάλιν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἐλεηλάτουν καὶ αὐτοὶ τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς.

Ἀλλὰ τὸ πέμπτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Μεσσηνιοὶ δὲν εἶχον πλέον τὰ μέσα πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου· πλὴν δὲ τούτου εἶχεν ἐνσκήψῃ φοβερὸς λοιμὸς. Ὅθεν κατέφυγον εἰς τὸ ὄρος Ἰθώμην, ὅπου ἦτο φρούριον ὀχυρόν. Τὸ ὄρος τοῦτο βρεχόμενον κατὰ τοὺς πρόποδας αὐτοῦ ὑπὸ

τοῦ ποταμοῦ Παμίσου, διαιρεῖ τὴν Μεσσηνιακὴν πεδιάδα εἰς δύο μέρη, καὶ εἶνε ὡς φυσικὴ ἀκρόπολις ἄλλης τῆς χώρας. Ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς κορυφῆς τῆς Ἰθώμης ὠχυρώθησαν οἱ Μεσσήνιοι, καὶ συγκεντρώσαντες τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἤδυνήθησαν ν' ἀνισταθῶσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

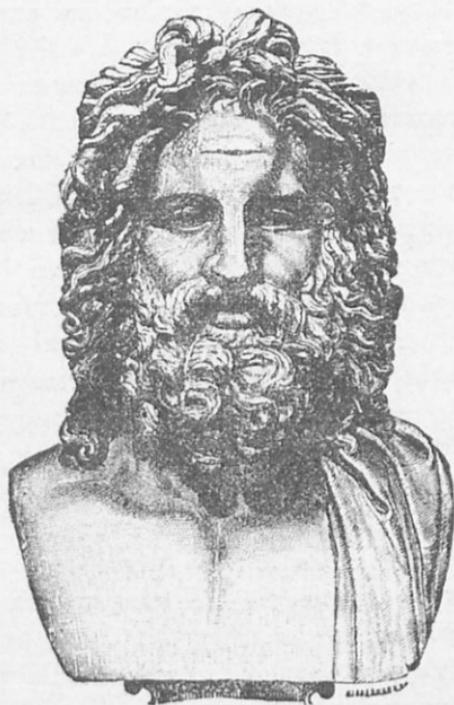
Ἐκ τῆς Ἰθώμης ἀπέστειλαν οἱ Μεσσήνιοι εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἀπεσταλμένον, νὰ ἐρωτήσῃ τί νὰ πράξωσι πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος· ὁ δὲ Θεὸς εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὅτι πρέπει νὰ θυσιάσωσι παρθένον καταγομένην ἐκ βασιλικοῦ αἵματος. Ἔβαλον εὐθύς κληρὸν, καὶ ὁ κληρὸς ἔπεσεν εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Λυκίσκου. Οὗτος ὁμῶς ἔλαβε τὴν κόρην του καὶ ἔφυγε κρυφίως εἰς τὴν Σπάρτην.

Οἱ Μεσσήνιοι, μαθόντες τὴν προδοσίαν τοῦ Λυκίσκου, κατελήφθησαν ὑπὸ λύπης καὶ ἀμηχανίας. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκείνης ἀγωνίας προσέρχεται ἀνὴρ φιλόπατρις, ὁ Ἄριστοδῆμος, καταγόμενος καὶ αὐτὸς ἐκ βασιλικοῦ αἵματος, καὶ προσφέρει τὴν θυγατέρα του ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος, καὶ τὴν θυσιάζει διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χειρός.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅτε ἔμαθον τὸν χρησμὸν καὶ τὴν θυσίαν τῆς κόρης, ἀπεθαρρύνθησαν, καὶ ἐπὶ πέντε ἔτη δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Μεσσηνίων. Τὸ δὲ ἕκτον ἔτος, ἤτοι τὸ δέκατον τρίτον τοῦ πολέμου, ἐπειδὴ καὶ αὐτῶν αἱ θυσίαι ἦσαν αἴτιαι, ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ἰθώμης καὶ μάχῃ πεισματώδῃς συνεκροτήθη, καὶ ἦν ἔπεσεν ἐνδόξως ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Εὐφράης. Οἱ Μεσσήνιοι ἐκτιμῶντες τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ἄριστοδήμου, ἐξέλεξαν αὐτὸν βασιλέα. Αὐτὸς δὲ ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Μεσσηνίους πολὺ θάρρος, καὶ ὁ στρατὸς παρηκολούθει αὐτὸν εἰς τὰς μάχας μετ' ἐνθουσιασμοῦ.

Καὶ κατὰ μὲν τὰ πρῶτα τέσσαρα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἄριστοδήμου, ἀμφοτέρωι οἱ ἐχθροὶ ἐπολέμουν δι' ἐπιδρομῶν καὶ ληστειῶν· τὸ δὲ πέμπτον ἔτος οἱ Σπαρτιάται ἀπεφάσισαν νὰ καταβάλωσι διὰ μιᾶς τὴν Μεσσηνίην, καὶ

ἔξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ἰθώμης μεθ' ὄλου τοῦ στρατοῦ αὐ-
τῶν, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Κορινθίων· τοὺς δὲ Μεσ-
σηνίους ἐβοήθουν οἱ Ἀρχάδες. Μάχη φοβερὰ συνήβη, καθ'
ἣν οἱ Μεσσηνιοὶ, καίτοι ὀλιγώτεροι τὸν ἀριθμὸν, ἐνίκησαν
κατὰ κράτος τοὺς Σπαρτιάτας.

Ζεὺς

Ἄλλ' ὅμως οἱ Μεσσηνιοὶ λαβόντες ἔπειτα χρησμοὺς
ἀμφιβόλους, ἤρχισαν πάλιν νὰ ἀνησυχῶσι. Τὸ δὲ εἰκοστὸν
ἔτος τοῦ πολέμου ἐρωτήσαντες τὸ μαντεῖον, ἔλαβον ἀπαντη-
σιν ὅτι θὰ νικήσωσιν ἐκεῖνοι, οἵτινες πρῶτοι ἤθελον στήσῃ
ἑκατὸν τρίποδας πέριξ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς τοῦ προστάτου
τῆς Ἰθώμης. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον χρήματα νὰ κατασκευά-

σωσι χαλκοῦς τρίποδας, ἔμελλον νὰ κατασκευάσωσι ξυλί-
νους. Ἄλλὰ τὸν χρησμὸν τοῦτον ἔμαθον καὶ οἱ Σπαρτιάται·
εἰς δ' ἐξ αὐτῶν, ἀνὴρ τολμηρὸς, κατεσκεύασεν ὅπως ἔτυχεν
ἐκ πηλοῦ ἑκατὸν μικροὺς τρίποδας, καὶ μεταμφιεσθεὶς εἰς
κυνηγὸν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μεσσηνίαν, καὶ μετ' ἄλλων χω-
ρικῶν ἀγνώριστος ἀνέβη εἰς Ἰθώμην. Τὴν νύκτα ἔστησε
τοὺς τρίποδας περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διὸς καὶ ἐπανῆλθεν εἰς
τὴν Σπάρτην φέρων τὴν καλὴν εἶδῃσιν. Οἱ δὲ Μεσσήνιοι
ὡς εἶδον τοὺς τρίποδας τὸ πρῶν ἐταράχθησαν, διότι ἐνόη-
σαν ὅτι οἱ Σπαρτιάται εἶχον στήσῃ αὐτούς. Ὁ Ἀριστόδη-
μος προσεπάθει νὰ καθησυχάσῃ αὐτούς, καὶ ἔστησε περὶ τὸν
βωμὸν τοῦ Διὸς τοὺς ξυλίνοὺς τρίποδας. Ἄλλ' οἱ Μεσσή-
νιοι εἶχον χάσῃ τὰς ἐλπίδας των, ἡ δὲ ἀνδρεία καὶ τὸ θάρ-
ρος τοῦ Ἀριστοδήμου τίποτε δὲν ἤδύνατο νὰ ὠφελήσῃ.

Καὶ ἄλλα δὲ σημεῖα προεμήνυον εἰς τοὺς Μεσσηνίους τὰ
μέλλοντα δυστυχήματα. Τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς θεᾶς
Ἀρτέμιδος ἔρριψε κατὰ γῆς τὴν ἀσπίδα του. Καὶ οἱ κριοὶ
τοὺς ὁποίους ἔμελλε νὰ θυσιάσῃ ὁ Ἀριστόδημος εἰς τὸν
Δία τὸν προστάτην τῆς Ἰθώμης, ὥρμησαν καὶ ἐκτύπησαν
τὰ κέρατά των ἐπὶ τοῦ βωμοῦ μετὰ τόσῃς ὀρμῆς, ὥστε
ἀπέμειναν νεκροί. Οἱ κύνες συνηθροίζοντο ἀνὰ πᾶσαν νύ-
κτα καὶ ὠρούοντο, τέλος δὲ καὶ ἔφυγον πάντες ὁμοῦ πρὸς τὸ
στρατόπεδον τῶν Σπαρτιατῶν. Ταῦτα πάντα ἐτάρασσαν
τοὺς Μεσσηνίους.

Ὁ δὲ Ἀριστόδημος βλέπων τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν
πραγμάτων ἐταράσσετο καὶ αὐτός, μάλιστα δὲ ὑπὸ τοῦ ἐξῆς
ὄνειρου. Εἶδεν ὅτι, ἐν ᾧ ἦτο ὠπλισμένος καὶ ἔμελλε νὰ ἐξ-
έλθῃ εἰς μάχην, ἐπεφάνη ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ ἐνδεδυμένη
μαῦρα, καὶ δεικνύουσα τὸ στήθος αὐτῆς καὶ τὴν κοιλίαν
κατεσπαραγμένα. Εὐθὺς δὲ ἀφῆρεσε τὰ ὄπλα αὐτοῦ καὶ ἀντὶ
τούτων ἐπέθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέφανον χρυσοῦν
καὶ τον ἐνέδυεν ἐνδυμα λευκόν. Ὁ ἀτυχῆς βασιλεὺς ἐξύ-
πνησε συγκεκινημένος, καὶ ἐσυλλογίζετο ὅτι τὸ ὄνειρον
ἐκεῖνο προανήγγελλε τὸν θάνατόν του, διότι οἱ Μεσσήνιοι

ἔθαπτον τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας ἐστεφανωμένους καὶ λευκὰ ἐνδεδυμένους. Βλέπων δὲ ὅτι οὐδεμία ἐλπίς σωτηρίας ὑπάρχει πλέον εἰς τὴν πατρίδα, καὶ ὅτι ἀδίκως καὶ ἀνωφελῶς ἔγινε φονεὺς τῆς θυγατρὸς του, μετέβη εἰς τὸν τάφον αὐτῆς καὶ ἐφονεύθη. Ἀπέθανε δὲ ὁ Ἀριστόδημος βασιλεύσας ἕξ ἔτη καὶ ὀλίγους μῆνας.

Τόσον κατέπληξε τοὺς Μεσσηνίους ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρείου βασιλέως, ὥστε ἀπηλπίσθησαν καὶ εὐθύς ἠθέλησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας· ἀλλ' ἀφ' οὗ παρῆλθεν ἡ πρώτη ταραχὴ, ἀπεφάσισαν νὰ πολεμήσωσι μέχρι ἐσχάτων, νὰ μὴ ἐκλέξωσι δὲ ἄλλον βασιλέα. Πέντε ὅλους μῆνας ἐπολέμουν οἱ Μεσσηνιοί, καὶ οἱ ἐπισημότατοι αὐτῶν καὶ πάντες οἱ στρατηγοὶ ἀπέθανον ἡρωϊκὸν θάνατον. Τέλος δὲ ὅσοι ἐπέζησαν, βασιανιζόμενοι ὑπὸ τῶν πολιορκούντων Σπαρτιατῶν καὶ ὑπὸ τῆς πείνης, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν. Οἱ Σπαρτιάται πρῶτον μὲν κατηδάρισαν εὐθύς τὸ ὄχυρὸν φρούριον τῆς Ἰθώμης, ἔπειτα δὲ ὑπέταξαν καὶ τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Μεσσηνίας καὶ διαιμοιράσθησαν τοὺς Μεσσηνιακοὺς ἀγροὺς. Ἐκ δὲ τῶν Μεσσηνίων πολλοί, μὴ ἀνεχόμενοι νὰ γίνωσι δοῦλοι τῶν Σπαρτιατῶν, ἔφυγον ἐκ τῆς ὑποδουλωθείσης πατρίδος των, πάντες δὲ οἱ ἄλλοι ὅσοι ἔμειναν, ἔγιναν δοῦλοι. Ὑπεχρεώθησαν δὲ πρῶτον μὲν νὰ καλλιεργῶσι τοὺς ἀγροὺς τῶν Σπαρτιατῶν ὡς εἰλωτες, καὶ νὰ δίδωσιν εἰς τοὺς κυρίους αὐτῶν τὸ ἥμισυ τοῦ καρποῦ, δεύτερον δὲ νὰ ὀρκισθῶσιν ὅτι οὐδέποτε θὰ ἀποστατήσωσι, καὶ τρίτον, ὅταν ἀποθνήσκῃ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν ἢ ἄλλος τις ἐπίσημος ἀνὴρ, νὰ μεταβαίνωσιν ἐκ τῆς Μεσσηνίας εἰς τὴν Σπάρτην γυναῖκες καὶ ἄνδρες πενηθοφοροῦντες.

Ὁ πόλεμος οὗτος μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Μεσσηνίων διήρκεσε δεκαεννέα ἔτη, ἀπὸ τοῦ ἔτους 743 μέχρι τοῦ 723 π. Χ., καὶ λέγεται πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ

683—668 π.Χ.

Τριάκοντα ὀκτώ ὄλα ἔτη ἐστέναζον οἱ Μεσσήνιοι ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς μετὰ πολλῆς σκληρότητος καὶ περιφρονήσεως. Τὰ ἀπερίγραπτα δεινὰ τῆς δουλείας δὲν ἐταπεινώσαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐγέννησαν εἰς τὰς καρδίας των φλογερὸν αἴσθημα μίσους καὶ ἐκδικήσεως ἐναντίον τῶν κατακτητῶν. Προτιμότερον ἐνόμιζον νὰ ἀποθάνωσι μαχόμενοι καὶ νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰς ξένας χώρας, παρὰ νὰ ζῶσι δοῦλοι ἐξηυτελισμένοι. Μάλιστα δὲ ἡ νεολαία δὲν ἐβλέπε τὴν ὥραν πότε νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα κατὰ τῶν τυράννων καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν δούλην πατρίδα. Μεταξὺ τῶν ζωηρῶν νέων ἦτο ἀνδρείος τις καὶ τολμηρὸς, ὁ Ἀριστομένης, ὅστις ἐκ βασιλικοῦ κατήγετο γένους. Οὗτος μετ' ἄλλων ἐπισήμων πολιτῶν παρώτρυνε τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν, καὶ ἔστειλεν ἀπεσταλμένους πρὸς τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας ζητῶν τὴν βοήθειαν αὐτῶν.

Ἀφ' οὗ ἠτοιμάσθησαν τὰ πάντα, ὁ Ἀριστομένης εἰσέβαλεν εἰς τὴν πεδινήν χώραν, ὅπου ὁ λαὸς εὐθὺς ἐπανεστάτησε μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ προθυμίας. Ἡ πρώτη μάχη ἐγίνε πρὶν ἔλθωσιν οἱ σύμμαχοι, ἡ δὲ νίκη ἔμεινεν ἀμφίβολος. Ἄλλ' ὅμως ὁ Ἀριστομένης ἐδείξε τόσῃν ἀνδρείαν, ὥστε οἱ Μεσσήνιοι μετὰ τὸ τέλος τῆς μάχης ἤθελον νὰ τον ἀνακηρύξωσι βασιλέα, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐδέχετο καὶ τότε ἐξέλεξαν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον. Θέλων δ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ καταπλήξῃ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τρόμον εἰς αὐτούς, ἐπορεύθη εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νυκτός, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς καὶ ἐκρέμασεν ἀσπίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο ἐπιγραφή: «Ὁ Ἀριστομένης

προσφέρει τὴν ἀσπίδα ταύτην πρὸς τὴν Ἀθηναῖαν ἐκ τῶν λαφύρων τῶν Σπαρτιατῶν».

Οἱ Σπαρτιαῖται ἰδόντες τὸ πρῶτὴν τὴν ἀσπίδα, κατεπλάγησαν καὶ ἠρώτησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ὅπερ εἶπε πρὸς αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι σύμβουλον παρὰ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Σπαρτιαῖται ἐθεώρησαν τοῦτο ἐξευτελιστικόν· ἀλλ' ἀφ' οὗ το εἶπε τὸ μαντεῖον, ὤφειλον νὰ ὑπακούσωσι, καὶ ἔστειλαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πρεσβείαν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ δὲν ἤθελον οὔτε τοὺς Σπαρτιατάς νὰ βοηθήσωσιν, οὔτε νὰ παρακούσωσι τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν χολὸν τινα ποιητήν, τὸν Τυρταῖον. Ὁ Τυρταῖος ἐλθὼν εἰς τὴν Σπάρτην ἐνέβαλε θάρρος εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Σπαρτιατῶν διὰ τῶν ἐνθουσιωδῶν ᾄσμάτων του, δι' ὧν ἐξύμνει τοὺς γενναίους πολεμιστάς καὶ ὠνείδιζε πικρῶς τοὺς ἀνάνδρους. Τὴν ὥραν τῆς μάχης, ἐν ᾧ ὁ στρατὸς ἦτο παρατεταγμένος, ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ ἔψαλε τὸ ἐξῆς ᾄσμα·

Τί τιμὴ 'ς τὸ παλληκάρι, ὅταν πρῶτο 'ς τὴ φωτιά
σκοτωθῆ γιὰ τὴν πατρίδα μὲ τὴ σπάθα 'ς τὴ δεξιὰ.
Πόσο λυπηρὸ ν' ἀφήσῃ τὴν πατρίδα τὴ γλυκειά,
τὰ καλά του τὰ χωράφια καὶ νὰ ζῆ μὲ διακονίαν
μὲ γονεῖο νὰ παραδέρνη, μὲ γυναῖκα ὁμορφονιά,
μὲ γερόντισσα μητέρα καὶ μ' ἀνήλικα παιδιὰ.
Κι' ἀπ' τὴ στέρησι καὶ πτώχεια ὅπου πάη, ὅπου σταθῆ,
νὰ γνωρίζ' ὅτ' εἶνε 'ς ὄλους ἡ ζωὴ του μισητή.
Νὰ ντροπιάζῃ τὴ γενεὰ του, νὰ ντροπιάζεται καὶ αὐτός,
καὶ ποτὲ νὰ μὴν τοῦ λείπῃ ἀπ' τὰ χεῖλη ὁ στεναγμός.
Τέτοιον ἄνθρωπον καθέναις ζωντανὸν καταφρονᾷ,
μηδ' ἀφ' οὗ 'ς τὸν τάφον πέσῃ τὸνομά του μελετᾷ.
Εἰς τὴν μάχην ἅς χυθούμε ἔλοι μ' ἀφοδὴ καρδιά,
ὁ καθέναις ἅς πεθάνῃ γιὰ πατρίδα γιὰ παιδιὰ.
Λεοντόκαρδο τὸ στήθος καθενός σας ἅς φανῆ,
τοὺς ἐχθροὺς σας πολεμῶντας· μὴ ψηφᾶτε τὴ ζωὴ.
Νὰ μὴ φύγετε κι' ἀφήστε τὰ σεβάσματα γηρατειά,
πῶχουν ἀχαμνὰ τὰ χεῖρια καὶ τὰ γόνατα βαρειά.

Ἐντροπή σας, ἐντροπή σας ἀπὸ πίσω νᾶν' ὁ νεῖος
 κί' ὁ ἀδύνατος ὁ γέρος νά πεθάνη μπροστινός,
 πῶχει κάτασπρα τὰ γένεια, κάτασπρη τὴν κεφαλὴ
 καὶ 'ς τὰ χῶματα ν' ἀρίνη τὴν ἀδούλωτη ψυχὴ.
 "Ὀλ' οἱ κίνδυν' οἱ πολέμοι ὅλοι πρέπουν εἰς τὸ νεῖό,
 εἰς τὸ νεῖό πολέμοι πρέπουν, ποῦ τὸ σῶμα ἔχ' ἀνθηρό.
 "Ἄς ριφθῆ ἔμπροστά 'ς τὸ γέρο ἄσειστος ἄς στυλωθῆ,
 καὶ τὰ δόντια του ἄς σφίξῃ μέσ' 'ς τὸ αἷμ' ἄς κυλισθῆ. *

Οἱ Σπαρτιᾶται πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ ὤρμησαν κατὰ τῶν
 Μεσσηνίων καὶ μάχῃ φοβερὰ συνεκροτήθη. Οἱ Μεσσηνιοὶ ἀ-
 πελπίζονται, λαμβάνουσι τραύματα ἀφειδῶς καὶ κινδυνεύ-
 ουσιν νά τραπῶσιν εἰς φυγὴν. Ἄλλ' ὁ Ἀριστομένης τὴν
 στιγμὴν ἐκείνην ὤρμησας κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Σπαρτια-
 τῶν Ἀναξάνδρου, ὅστις εἶχε περὶ ἑαυτὸν τοὺς ἀρίστους τῶν
 Λακεδαιμονίων, ἐπέφερε μεγάλην σύγχυσιν εἰς τὰς τάξεις
 τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τέλος ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Ἐν ᾧ δὲ
 οἱ Μεσσηνιοὶ κατεδίωκον τοὺς Σπαρτιᾶτας μετ' ἐπιμονῆς
 καὶ μανίας, αἴφνης ἐν τῷ μέσῳ τῆς δεινῆς ταραχῆς ἔχασε
 τὴν ἀσπίδα τοῦ ὁ Ἀριστομένης. Ἐκ τοῦ τυχαίου δὲ τούτου
 ἀτυχήματος τοῦ Ἀριστομένους ἔλαβον καιρὸν οἱ Σπαρτιᾶ-
 ται καὶ ἐσώθησαν διότι οὗτος ἠναγκάσθη νά σταθῆ προσ-
 παθῶν νά ἀνεύρῃ τὴν ἀσπίδα. Ὁ Μεσσηνιος ἦρως ἐπανήλ-
 θεν εἰς Ἀνδανίαν νικητής, αἱ δὲ γυναῖκες ἐξῆλθον εἰς προῦ-
 πάντησιν αὐτοῦ, φαίνουσαι αὐτὸν διὰ ταινιῶν καὶ ἀνθέων
 καὶ ἄδουσαι ἄσμα συγχαρητήριον.

Τὸ τρίτον δὲ ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Σπαρτιᾶται ἀπελπι-
 σθέντες νά νικήσωσι δι' ἀγῶνος φανεροῦ, κατέφυγον εἰς προ-
 δοσίαν. Διέφθειραν διὰ χρημάτων τὸν σύμμαχον τῶν Μεσ-
 σηνίων Ἀριστοκράτην, βασιλέα τῶν Ἀρκάδων. Καὶ ὁ μὲν
 προδότης τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἤρχιζεν ἡ μάχῃ ἐγκατέλι-
 πεν αἰσχρῶς τοὺς Μεσσηνίους μόνους, διότι ἔτυχε νά εἶνε
 ἀπόντες οἱ ἄλλοι σύμμαχοι, καὶ ἔφυγε μετὰ τοῦ στρατεύμα-
 τος αὐτοῦ. οἱ Μεσσηνιοὶ ἐταράχθησαν καὶ περιῆλθον εἰς

* Κατὰ τὴν παράφρασιν τοῦ Σπυριδῶνος Τρικουπῆ.

ἀταξίαν, οἱ δὲ Σπαρτιάται εὐκόλως περιεκύκλωσαν αὐτοὺς καὶ ἔγινε σφαγὴ φοβερὰ. Ὁ Ἀριστομένης προσεπάθησε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀλλὰ τίποτε δὲν κατώρθωσε. Μόλις καὶ μετὰ βίας ἠδυνήθη νὰ συναθροίσῃ τοὺς Μεσσηνίους, ὅσοι εἶχον διαφύγῃ τὴν σφαγὴν, καὶ μετ' αὐτῶν ἀνέβη εἰς τὴν Εἶρα. Ἡ Εἶρα εἶνε ὄρος κείμενον πλησίον τῶν συνόρων τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Ἀρκαδίας· ἦτο δὲ τότε ὠχυρωμένον διὰ τείχους ἰσχυροῦ. Ἡ κορυφὴ τοῦ ὄρους ἀπετέλει πλατὺ ὄροπέδιον, καὶ αἱ πλευραὶ αὐτοῦ ἦσαν ἀπόκρημνοι καὶ κατάρυτοι ὥστε οἱ Μεσσηνιοὶ ἠδύναντο νὰ ζῶσιν ἐκεῖ ἀσφαλεῖς μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, καὶ νὰ τρέφωσι καὶ τὰς ἀγέλας των.

Οἱ Σπαρτιάται εὐθὺς περιεκύκλωσαν τὸ ὄρος, νομίζοντες ὅτι εὐκόλως θὰ κυριεύσωσιν αὐτὸ διὰ πολιορκίας· ἀλλ' ὅμως οἱ Μεσσηνιοὶ ἀντέστησαν ἐπὶ ἑνδεκα ὅλα ἔτη. Κατὰ τὸ ἑνδεκαετὲς τοῦτο διάστημα καὶ οἱ πολιορκοῦντες ἀπέδειξαν μεγίστην ἐπιμονήν, καὶ οἱ πολιορκούμενοι θαυμασίαν ἀντίστασιν καὶ καρτερίαν. Ὁ Ἀριστομένης συγκροτήσας στρατιωτικὸν σῶμα τριακοσίων ἐπιλέκτων, ἐπεχειρεῖ συχνὰς ἐξόδους καὶ ἐλεηλάτει τὴν Λακωνικήν.

Συναντήσας ποτὲ καὶ τοὺς δύο βασιλεῖς τῆς Σπάρτης ὀδηγοῦντας ἰσχυρὸν στρατιωτικὸν σῶμα, συνεκρούσθη μετ' αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὴν συμπλοκὴν ἐκτυπήθη εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου, καὶ ζαλισθεὶς ἔπεσε κατὰ γῆς. Ὁρμησαν τότε οἱ Σπαρτιάται καὶ συνέλαβον αὐτὸν ζῶντα, συνέλαβον δὲ καὶ ἐκ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ περὶ τοὺς πεντήκοντα. Ὁδήγησαν αὐτοὺς εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἀπέφασιν νὰ τοὺς ῥίψωσιν εἰς τὸν Κεᾶδαν. Ἦτο δὲ ὁ Κεᾶδας βάρανρον, εἰς τὸ ὅποιον οἱ Σπαρτιάται κατεκρήμνιζον τοὺς κακούργους. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Μεσσηνιοὶ εὐθὺς καθὼς ἐπιπτον ἐφονεύοντο, τὸν δὲ Ἀριστομένην ἐφύλαξεν ὁ Θεός, ὅπως πάντοτε ἐφύλαττεν αὐτόν, καὶ δὲν ἐφονεύθη ὅτε ἔπεσε. Κατεκλίθη λοιπὸν καὶ ἐσκεπάσθη ἀπὸ κεφαλῆς διὰ τῆς χλαμύδος του, περιμένων τὸν θάνατον. Ἀλλὰ μετὰ

δύο ἡμέρας ἡσθάνθη κρότον, καὶ ἀποκαλύψας τὸ πρόσωπον εἶδεν ἀλώπεκα τρώγουσαν τοὺς νεκρούς. Σκεφθεὶς δὲ ὅτι βέβαια θά ὑπῆρχε μέρος διὰ τοῦ ὁποίου εἰσῆλθε τὸ ζῶον, καθὼς ἦλθε πλησίον του ἡ ἀλώπηξ ἤρπασεν εὐθὺς τὴν οὐρὰν τῆς, διὰ τῆς ἄλλης δὲ χειρὸς προέβαλλεν εἰς τὴν ἀλώπεκα τὴν γλαμύδα, ὁτάκις ἐκείνη ἐστρέφετο ὀπίσω νά τον δαγκάσῃ. Ἐτρεχεν ἡ ἀλώπηξ ἔτρεχε καὶ αὐτός· ὅπου δὲ τὸ μέρος ἦτο δύσβατον, ἐσύρετο ὑπὸ τῆς ἀλώπεκος. Τέλος πάντων εἶδεν ὀπὴν καὶ φῶς· τότε ἀφῆκε τὴν οὐρὰν τῆς ἀλώπεκος, ἦνοιξε τὴν ὀπὴν εὐρυτέραν διὰ τῶν χειρῶν του καὶ ἐξῆλθε. Τρέχει εὐθὺς εἰς τὴν Εἴραν, ὅπου οἱ Μεσσήνιοι ὑπεδέξαντο αὐτὸν μετὰ χαρᾶς ἀπεριγράπτου, διότι ποτὲ δὲν ἤλπιζον ὅτι θά τον ἐπανίδωσι ζωντανόν.

Ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ Ἄριστομένης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εἴραν σῶος καὶ ὑγιής· ἀλλ' οἱ Σπαρτιαῖται δὴν το ἐπίστευον. Ὁ Ἄριστομένης λοιπὸν ἐδειξεν εἰς αὐτοὺς μετ' ὀλίγον ὅτι τῶ ὄντι ζῆ. Ἦρχετο στρατὸς τῶν Κορινθίων εἰς βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ Μεσσήνιος ἤρως μαθὼν τοῦτο, ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν διὰ νυκτὸς καὶ κατέσφαξε τοὺς πλείστους τῶν στρατιωτῶν καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν. Τότε δὲ ἐθυσίασεν εἰς τὸν Δία τὴν θυσίαν ἣτις ἐλέγετο τὰ Ἑκατομόφονια, διότι ἐθυσίαζον αὐτὴν ὅσοι Μεσσήνιοι εἶχον φονεύσῃ ἑκατὸν ἐχθρούς. Τρεῖς δὲ τοιαύτας θυσίας ἐτέλεσε κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ὁ Ἄριστομένης.

Οἱ δὲ Σπαρτιαῖται ἐπειδὴ ἐπλησίαζον τὰ Ὑακίνθια, μεγάλη ἑορτὴ τοῦ Ἀπόλλωνος, συνωμολόγησαν συνθήκην τεσσαράκοντα ἡμερῶν πρὸς τοὺς Μεσσηνίους καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν Σπάρτην. Ὁ Ἄριστομένης ἐξήρχετο ἐκ τῆς Εἴρας ἀφόβως καὶ ἀνυπόπτως ἕνεκα τῆς συνθήκης· ἀλλ' ἐπὶ Κρήτες τοξόται ἐνεδρεύοντες ἡμέραν τινα συνέλαβον καὶ ἔδεσαν αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν δύο ἔσπευσαν εἰς τὴν Σπάρτην φέροντες τὴν χαρμόσυνον εἰδήσιν, οἱ δὲ λοιποὶ πέντε ἔφερον τὸν Ἄριστομένην εἰς τινα ἐξοχικὴν οἰκίαν, ὅπου κα-

τάκουν δύο γυναίκες, μήτηρ καὶ κόρη ὀρφανὴ πατρός. Τὴν προτέραν νύκτα ἡ κόρη εἶδεν ὄνειρον ὅτι πέντε λύκοι ἔφερον εἰς τὴν ἐξοχὴν ἓνα λέοντα δεδεμένον καὶ χωρὶς ὄνυχας,

Ἄπολλων.

αὐτὴ δὲ ἔλυτε τὸν λέοντα, εὔρε τοὺς ὄνυχας καὶ τοὺς ἔ-
δωκεν εἰς αὐτόν, καὶ ὁ λέων κατεσπάραξε τοὺς λύκους.
Τότε δὲ καθὼς εἰσήγαγον οἱ Κρήτες τὸν Ἀριστομένη, ἐνε-
θυμήθη ἡ κόρη τὸ ὄνειρον καὶ ἤρωτα τὴν μητέρα της τίς

2*

εἶνε ὁ δέσμιος. Καὶ ἀφ' οὗ ἔμαθεν ὅτι εἶνε ὁ Ἀριστομένης, ἔλαβε θάρρος καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς Κρήτας οἶνον ἀφθονον. Ἐν ᾧ δὲ ἡ μέθη κατελάμβανεν αὐτούς, ἀφῆρεσε τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ περισσότερον μεθυσμένου καὶ ἔκοψε τὰ δεσμὰ τοῦ Ἀριστομένηου· οὗτος δὲ διὰ τοῦ ἐγχειριδίου αὐτοῦ ἐφόρευσε καὶ τοὺς πέντε. Ὡς ἀμοιβὴν δὲ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, ὁ Ἀριστομένης ἔδωκε τὴν κόρην γυναῖκα εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γόργον.

Ἄλλὰ τὸ τέλος τῆς Μεσσηνίας ἐπλησίαζε. Κατὰ τὸ ἐνδέκατον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ Ἀριστομένης ἠρώτησε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν περὶ τῆς τύχης τῆς Μεσσηνίας. Τὸ δὲ μαντεῖον ἀπεκρίθη ὅτι ἡ Μεσσηνία θὰ καταστραφῆ, ὅταν τράγος πίνῃ ὕδωρ ἐκ τῆς Νέδας. Οἱ Μεσσηνιοὶ λοιπὸν προσεῖχον πολὺ τοὺς τράγους μὴ τύχῃ καὶ πῖωσιν ὕδωρ ἐκ τῆς Νέδας. Ἄλλὰ παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τούτου ἐφύετο ἀγρία συκῆ, τῆς ὁποίας οἱ κλάδοι δὲν ὑψοῦντο πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλὰ ἐκλινον πρὸς τὰ κάτω καὶ ἤγγιζον εἰς τὸ ὕδωρ. Καθὼς εἶδε τὴν συκὴν ταύτην ὁ μάντις Θεόκλος, ἐνόησεν ὅτι ὁ χρησμὸς ἐξεπληρώθη, διότι οἱ Μεσσηνιοὶ τράγον ἔλεγον καὶ τὴν ἀγρισυκὴν.

Νύκτα τινὰ ἀσέληνον ἔτυχε νὰ βρέχῃ πολὺ. Οἱ δὲ σκοποὶ οἵτινες ἐφύλαττον τὴν ἀκρόπολιν τῆς Εἰρας, ἐπειδὴ δὲν εἶχον πῶς νὰ προφυλαχθῶσιν ἐκ τῆς βραγδαίας βροχῆς, ἐγκατέλιπον τὰς θέσεις αὐτῶν καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰς οἰκίας των· διότι δὲν ἤλπιζον ὅτι θὰ ἐπιχειρήσωσιν ἐφοδὸν εἰς Σπαρτιᾶται νύκτα ἀσέληνον καὶ τόσον βροχεράν. Ἄλλ' ὅμως ἔπραξαν κάκιστα. Δυστυχῶς ἔτυχε νὰ εἶνε πληγωμένος καὶ ὁ Ἀριστομένης καὶ ἦτο κλινήρης, ὥστε τὴν νύκτα ἐκείνην δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπισκεφθῆ τὰς φρουράς ὅπως ἐσυνήθιζε. Βουκόλος τις ὅστις ἦτο πρότερον δούλος Σπαρτιάτου καὶ εἶχεν αὐτομολήσῃ πρὸς τοὺς Μεσσηνίους, ἔτυχε νὰ μάθῃ ὅτι ἡ ἀκρόπολις εἶνε ἀφύλακτος. Παρευθὺς δὲ ἔδραμε πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ εἶπεν, ὅτι τῶρα μάλιστα εἶνε ἡ καταλληλοτάτη εὐκαιρία νὰ κυριεύσωσι τὴν Εἰραν.

Παρευθὺς οἱ Σπαρτιᾶται ἐξεκίνησαν μετὰ πολλῆς δυσ-

κολίας ἔνεκα τοῦ σκότους καὶ τῆς βαρβαρίας βροχῆς, καὶ κατώρθωσαν νὰ στήρῳσι κλίμακας καὶ νὰ εἰσπληθίσωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Οἱ κύνες ἤρχισαν νὰ γαυγίζωσι, καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἐνόησαν καίτοι ἀργά, ὅτι τετέλεσται πλέον. Πρῶτοι ἔσπευσαν ὁ Ἀριστομένης καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοί, τούτους ἠκολούθησαν καὶ οἱ ἄλλοι πολῖται ἀρπάζοντες ὅτι εὕρισκον πρόχειρον πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος. Καὶ ἡ βροχὴ ἐγένετο βαρβαριότερα καὶ ἤστραπτε καὶ ἐβρόντα, καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἐμάχοντο ἀπληπισμένοι. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ γυναῖκες ἐπολέμουν καὶ ἔροιπτον κατὰ τῶν ἐχθρῶν λίθους καὶ κεράμους καὶ ὅτι ἄλλο ἠδύναντο· καὶ διὰ τοῦ ἠρωϊσμοῦ αὐτῶν ἐξῆψαν τὴν τόλμην τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἐβλεπον καὶ τὰς γυναῖκας αὐτὰς προτιμώσας νὰ συγκαταστραφῶσι μετὰ τῆς πατρίδος, ἀφ' οὗ δὲν ἠδύναντο νὰ τῆν σώσωσι, παρὰ νὰ ἀπαχθῶσι δοῦλαι εἰς τὴν Σπάρτην.

Τρεῖς ἡμέρας ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Εἰρας ἄγριος, ἀπελπιστικὸς. Οἱ δύομοιροὶ Μεσσήνιοι εἶχον ἀποκάμη ἐκ τῆς ἀγρυπνίας, τοῦ κόπου, τῆς πείνης, τῆς δίψης, τοῦ ψύχους. Ὁ Ἀριστομένης βλέπων ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ σωθῆ ἡ πατρίς, συνήθροισεν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά, ἐτοποθέτησεν αὐτὰς ἐν τῷ μέσῳ τῶν στρατιωτῶν, καὶ προπορευόμενος τῆς ὅλης συνοδείας, ἐβάδιεν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ διὰ τοῦ νεύματος τῆς κεφαλῆς καὶ διὰ τῆς κινήσεως τοῦ δόρατος, ἐφανέρωσεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ζητεῖ διέξοδον. Οἱ δὲ Σπαρτιάται, ἐπειδὴ δὲν ἤθελον νὰ ἐξαγριώσωσι περισσότερον ἀνθρώπους ἀπληπισμένους, ἀφήκαν τοὺς Μεσσηνίους νὰ διέλθωσι διὰ μέσου αὐτῶν.

Οὕτω δὲ οἱ μὲν Σπαρτιάται ἐκυρίευσαν τὴν Εἰραν, οἱ δὲ Μεσσήσιοι διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους πόλεις. Οἱ πλεῖστοι δὲ ἐξ αὐτῶν μετέβησαν εἰς τὴν νῆσον Σικελίαν καὶ κατώκησαν εἰς τὴν πόλιν Ζάγκλην, τὴν ὁποίαν μετωνόμασαν Μεσσήνην καὶ μέχρι σήμερον ἔχει τὸ ὄνομα τοῦτο. Ὁ δὲ Μεσσηνίος ἥρως μετέβη εἰς τοὺς Δελφοὺς. Ἐκεῖ ἔτυχε τότε καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ῥόδου Δαμάγητος,

ἐλθὼν νὰ ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον τίνος θυγατέρα νὰ λάβῃ γυναῖκα. Τὸ δὲ μαντεῖον ἀπήντησε «τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρίστου τῶν Ἑλλήνων». Ὁ Δαμάγητος τότε ἐξηγῶν τὸν χρησμὸν, ἔλαβε γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀριστομένους, ὅστις μετέβη καὶ αὐτὸς εἰς Ῥόδον, ὅπου καὶ ἀπέθανε.

Ὁ δεύτερος οὗτος πόλεμος ὁ μεταξὺ Μεσσηνίων καὶ Σπαρτιατῶν διήρκεσε δεκαεπτὰ ἔτη, ἀπὸ τοῦ 685 μέχρι τοῦ 668 π. Χ., καὶ λέγεται *δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος*.

Σ Ο Λ Ω Ν

(640 — 399 π. X.)

Ὁ Σόλων, ὁ μέγας νομοθέτης τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰς ἕκ τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Σαλαμῖνι περὶ τὸ 640 π. X. Κατήγετο δὲ ἐκ τοῦ Κόδρου τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν Ἀθηναίων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατήρ αὐτοῦ ἠλάττωσε τὴν περιουσίαν του, δαπανήσας αὐτὴν εἰς φιλανθρωπίας καὶ ἄλλας χάριτας, ὁ Σόλων ὡς νέος φιλότιμος ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῆ· διότι δὲν κατεδέχετο νὰ ζητήσῃ βοήθειαν παρ' ἄλλων αὐτός, ὅστις ἦτο οἰκογενείας συνηθισμένης νὰ βοηθῆ ἄλλους. Λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἔμπορος. Διὰ τῶν συχνῶν δὲ ταξιδιῶν τὰ ὅποια ἐπεχείρησε χάριν ἔμπορίου, εἶδε καὶ ἐγνώρισε πολλὰς χώρας καὶ πολλοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἔγινε πολύπειρος. Ὡστε ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ἐφάνη χρησιμώτατος εἰς τὴν πατρίδα, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν ἕνεκα τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς φιλοπατρίας. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἔστω τὸ ἑξῆς.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολέμουν κατὰ τῶν Μεγαρέων πολλὰ ἔτη, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσι τὴν Σαλαμῖνα. Λοιπὸν, ἐπειδὴ ἀπέκαμον πλέον, ἔπαυσαν τὸν πόλεμον καὶ ἔθεσαν νόμον, ὅτι θὰ τιμωρηθῆ διὰ θανάτου ὅστις ποτὲ τολμήσῃ νὰ προτείνῃ νὰ ἐπαναληφθῆ ὁ πόλεμος. Πολλοὶ νέοι ἤθελον μὲν τὸν πόλεμον, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ὀμιλήσῃ, διότι πάντες ἐφοβοῦντο τὸν αὐστηρὸν νόμον. Ὁ Σόλων μὲ ὑποφέρων τὴν ἀδοξίαν τῆς πατρίδος, καὶ βλέπων τὴν προθυμίαν τῶν νέων, ἀπεφάσισεν αὐτός νὰ κάμῃ τὴν ἀρχὴν. Ὑπεκρίθη τὸν παράφρονα, καὶ ταχέως διεδόθη ἐκ τῆς οἰκίας του εἰς ὅλην τὴν πόλιν ἡ εἰδήσις, ὅτι ὁ Σόλων παρεφρόνησεν. Ἐκλείσθη ὀλίγας ἡμέρας ἐν τῇ οἰκίᾳ του, καὶ συνέθεσε κρυφίως ποίημα, καὶ ἀφ' οὗ το ἐμελέτησε καλῶς, ἐξεπήδησεν αἴφνης ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν ἀγορὰν φορῶν πῖλον,

ἐν ᾧ συνήθως οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόρουσαν μόνον ὅτε ἦσαν ἀσθενεῖς. Τὸ πλῆθος περιεργον ἔστρεψε κατόπιν του, αὐτὸς δὲ ἀνέβη ἐπὶ λίθου καὶ ἀπήγγειλε τὸ ποίημα, τὸ ὁποῖον ἤρχιζεν ὡς ἑξῆς:

Ἄπο τῆν Σαλαμῖνά μας τὴν ποθεινὴν πατρίδα
ἦλθα· μὲ στίχους θά σας ἰπῶ τί ἤκουσα, τί εἶδα.

Προσεποιήθη δὴλα δὴ ὅτι τάχα οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στειλῆ

Σόλων.

αὐτὸν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, νὰ ἐξετάσῃ τί λέγουσιν ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι περὶ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὅτι τώρα ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς νῆσου, καὶ θὰ εἶπῃ τί εἶδε καὶ τί ἤκουσε. Εἶπε λοιπὸν ὅτι εἶνε ἐντροπὴ ἂν δὲν λάβωσιν οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν τὴν

νήσον, διότι ὅλος ὁ κόσμος θὰ τους περιφρονῇ, καὶ οἱ φιλό-
τιμοι ἄνθρωποι θὰ καταντήσῃ νὰ ἐντρέπωνται νὰ λέγων-
ται Ἀθηναῖοι. Ἐπειτα δὲ ἀνεφώνησεν:

Ἄς ἤμην Φολεγάνδριος, ἄς ἤμην Σικηνήτης,
ἐντρέπομαι τῶν Ἀθηνῶν νὰ λέγωμαι πολίτης·
διότι ὅπου ἂν σταθῶ καὶ ὅπου ἂν προβάλω,
θὰ με κυττάζουν καὶ κρυφὰ θὰ λέγουν δίχως ἄλλο:
Τὸν βλέπετε αὐτὸν ἐκεῖ τὸν Ἀθηναῖον τὸν νωθρόν;
εἶν' ἀπ' αὐτοὺς που ἄφησαν τὴν Σαλαμῖνα ἔς τὸν ἐχθρόν.

Ἄφ' οὗ δὲ εἶπεν ὁ Σόλων εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ πολλὰ
ἄλλα, ἐτελείωσε διὰ τῶν ἐξῆς δύο στίχων:

Ἐμπρὸς ἔς τὴν Σαλαμῖνά μας, ὦ νέοι, ἄς ὀρμήσωμεν,
νὰ πολεμήσωμεν ἐκεῖ, τὸ ἀσχός μας νὰ σούσωμεν.

Τοσοῦτον δὲ ἐνεθουσίασε τοὺς πολίτας, ὥστε παρευθὺς
μιᾶ φωνῇ πάντες ἀνεφώνησαν: «Ἐμπρὸς ἔς τὴν Σαλαμῖνά
μας», κατήργησαν τὸν νόμον, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον, καὶ
διώρισαν στρατηγὸν τὸν Σόλωνα. Ἐξεστράτευσεν ὁ Σόλων
εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς, ἐξεδίωξε τοὺς
Μεγαρεῖς καὶ ἔγινε κύριος τῆς νήσου. Οὕτω δὲ διὰ τῆς
φιλοπατρίας αὐτοῦ ἀνέκτισαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Σαλαμῖνα,
καὶ ἐθεώρησαν τὸν Σόλωνα ὡς τὸν μόνον δυνάμενον νὰ
σώσῃ τὴν πατρίδα, ἐὰν τύχῃ ποτὲ ἀνάγκη.

Ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρχεν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν
μεγάλῃ ταραχῇ καὶ ἀνωμαλίᾳ· διότι οἱ πένητες ἦσαν κα-
τάχρησι εἰς τοὺς πλουσίους. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον νὰ ἐξο-
φλήσωσι τὰ χρέη των, ἠναγκάζοντο νὰ δίδωσι τὸ σῶμά των
ὡς ἐνέχυρον, ὁῦτα δὲ νὰ γίνωνται δοῦλοι τῶν δανειστῶν·
πολλοὶ δὲ ἠναγκάζοντο καὶ τὰ ἴδια των τέκνα νὰ πωλῶσι,
καὶ νὰ φεύγωσιν ἐκ τῆς πόλεως ἕνεκα τῆς σκληρότητος
τῶν πλουσίων.

Τότε λοιπὸν οἱ φρονιμώτατοι ἐκ τῶν Ἀθηναίων βλέ-

ποντες ὅτι ὁ Σόλων οὔτε τὴν σκληρότητα τῶν πλουσίων εἶχεν, οὔτε τὰς ἀνάγκας τῶν πενήτων, παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ σώσῃ τὰ πράγματα τῆς πατρίδος. Ὁ Σόλων κατ' ἀρχὰς δὲν ἠθέλησεν, ἀλλὰ τέλος ἐπεισθῆ καὶ ἐξελέγητῃ τὸ 594 π. Χ. ἀρχῶν καὶ νομοθέτης. Πάντες δὲ ἀνεξαιρέτως οἱ πολῖται ἐχάρησαν διὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ, οἱ μὲν πλούσιοι διότι ἦτο εὐπορος, οἱ δὲ πένητες διότι ἦτο ἀνὴρ χρηστὸς καὶ ἐντιμος.

Ἀλλὰ πολὺ δύσκολον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Σολῶνος· διότι ἤθελε νὰ φανῇ ὠφέλιμος εἰς τοὺς πολίτας, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀδικήσῃ τινά. Ἐβλῆκεν ὅτι οἱ μὲν πένητες δὲν εἶχον τίποτε, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τὰ χρέη των, οἱ δὲ πλούσιοι, ἕνεκα τῶν μεγάλων τόκων τοὺς ὁποίους ἐλάμβανον προκαταβολικῶς, εἶχον λάβῃ σχεδὸν τὰ χρήματά των ὀπίσω· αὐτοὶ λοιπὸν ἠδύναντο καὶ νὰ γὰσσωσι χωρὶς νὰ ζημιωθῶσι καὶ πολὺ. Οὕτω σκεπτόμενος ὁ Σόλων προσεπάθησε νὰ ἀνακουφίσῃ τὸν λαὸν διὰ τῆς λεγομένης *σεισαρχθείας*· ἠλάττωσε τὰ χρέη αὐξήσας τὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος, ὁρῶν δὴ ὥρισεν ὅτι ὅστις ὀφείλει ἑκατὸν δραχμάς, θὰ δώσῃ εἰς τὸν δανειστὴν αὐτοῦ ἑβδομηκοντα τρεῖς. Οὕτω πως ἀνεκούρισε τὸν λαόν· πρὸς δὲ τούτοις ἀπηγόρευσε νὰ λαμβάνωσιν οἱ δανεισταὶ ὡς ἐνέχυρον τὸν ὀφειλέτην, καὶ νὰ τον ἔχωσι δοῦλον ἕως ὅτου ἐξοφλήσῃ τὸ χρέος. Ἀλλ' οὔτε εἰς τοὺς πλουσίους ἤρεσεν ὁ νόμος οὗτος, οὔτε εἰς τοὺς πένητας· διότι καὶ οἱ πλούσιοι δυσηρέστηθησαν διότι ἠλάττωσε τὰ χρέη, καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ πένητες, διότι δὲν ἔκαμε τὴν διανομὴν τῆς γῆς, ὅπως ἠλπίζον, ὥστε νὰ εἶνε πάντες οἱ πολῖται ἴσοι κατὰ τὴν περιουσίαν, ὅπως εἶχε κάμῃ ὁ Λυκοῦργος εἰς τὴν Σπάρτην. Ἀλλ' ὁ Σόλων, φρονίμως φερόμενος, δὲν ἔδωκεν ἀκρόασιν οὔτε εἰς τὴν φιλοχρηματίαν τῶν πλουσίων, οὔτε εἰς τὴν ἀπληστίαν τῶν πενήτων. Ἐξετέλεσε δὲ τὸ σχέδιόν του ὅπως αὐτὸς ἐνόμιζε συμφερότερον εἰς τὴν πατρίδα.

Πρῶτον μὲν λοιπὸν κατήργησε τοὺς ὑπάρχοντας νόμους

τοῦ Δράκοντος, διότι ἦσαν λίαν αὐστηροὶ καὶ ὠρίζον μίαν ποινήν, τὸν θάνατον, καὶ εἰς τὰ ἐλαφρότατα πταίσματα ὥστε καὶ ὅσοι ἐκλεψαν λάχανα ἢ ὀπωρικά ἐτιμωροῦντο ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ οἱ φονεῖς. Διὰ τοῦτο ἔλεγον οἱ ἄνθρωποι ὅτι ὁ Δράκων ἔγραψε τοὺς νόμους τοῦ δι' αἵματος καὶ οὐχι διὰ μελάνης. Αὐτὸς δὲ ὁ Δράκων, ὡς λέγουσιν, ἐρωτώμενος διατί εἰς τὰ πλεῖστα πταίσματα ἔταξε ποινήν τὸν θάνατον, ἀπεκρίθη ὅτι τὰ μὲν μικρὰ πταίσματα ἐνόμιζεν ἄξια θανάτου, διὰ δὲ τὰ μεγάλα δὲν εἶχεν ἄλλην τιμωρίαν μεγαλύτεραν.

Δεύτερον δὲ ὁ Σόλων διήρσεσε τοὺς πολίτας εἰς τέσσαρας τάξεις, ἀναλόγως τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην τάξιν κατέταξε τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα τοῦλάχιστον πεντακοσίων μεδίωνων, τοῦτ' ἐστὶ πεντακοσίων καιλῶν, καὶ οὗτοι ἐλέγοντο πεντακοσιομεδίμνοι· εἰς δὲ τὴν δευτέραν τάξιν τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα τοῦλάχιστον τριακοσίων μεδίωνων καὶ δυναμένους νὰ τρέψωσι καὶ ἓνα ἵππον διὰ τὸν πόλεμον, καὶ οὗτοι ἐλέγοντο ἱππεῖς· εἰς δὲ τὴν τρίτην τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα τοῦλάχιστον ἑκατὸν πενήκοντα μεδίωνων καὶ δυναμένους νὰ τρέψωσι ἐν ζευγος βοῶν διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν, καὶ οὗτοι ἐλέγοντο ζευγῖται. Εἰς δὲ τὴν τετάρτην τάξιν κατέταξε τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα ἕως ἑκατὸν πενήκοντα μεδίωνων, καὶ οὗτοι ἐλέγοντο θῆτες καὶ ἐργάζοντο ὡς μισθωτοὶ ἐργάται εἰς τὰ κτήματα τῶν ἄλλων.

Ὁ Σόλων ἀφ' οὗ κατέγραψε τοὺς νόμους, προσεκάλεσε τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ὤμοσαν ὅτι θὰ τηρήσωσιν αὐτοὺς ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη. Ἐπειτα δὲ ἐζήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν ἄδειαν νὰ ἀποδημήσῃ ἐπὶ δέκα ἔτη χάριν περιηγήσεως, διότι ἤλπιζεν ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο θὰ συνθίβωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς νόμους αὐτοῦ.

Καὶ πρῶτον μὲν ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ἔπειτα δὲ εἰς Κύπρον καὶ ἔπειτα εἰς μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ δὲ λέγουσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Λυδίας Κροῖσος προσεκάλεσε τὸν Σόλωνα εἰς

τὰς Σάρδεϊς, τὴν πρωτεύουσάν τοῦ βασιλείου του, καὶ προσέταξε νὰ δεξωθῶν εἰς αὐτὸν τοὺς βασιλικοὺς Ἰησαυρούς. Ἄφ' οὗ δὲ ὁ Σόλων εἶδε τὰ πάντα, ὁ Κροῖσος ἠρώτησεν αὐτὸν ἐὰν ἐγνώρισεν ἄνθρωπον εὐδαιμονέστερον αὐτοῦ· ὁ δὲ Σόλων χωρὶς καθόλου νὰ κολακεύσῃ τὸν βασιλέα, ἀπεκρίθη ὅτι ἐγνώρισε Τέλλον τὸν Ἀθηναῖον, ὅστις ἐγέννησε τέκνα ἀξιόλογα, εἶδεν αὐτὰ μεγάλα καὶ ἀποκαταστημένα, καὶ ἀπέθανεν ἐνδόξως πολεμῶν ὑπὲρ πατρίδος· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν μεγάλως. Ὁ Κροῖσος ἐθεώρησε τὸν Σόλωνα ἄνθρωπον παράξενον, διότι προετίμα τὸν βίον καὶ τὸν θάνατον ἀπλοῦ ἰδιώτου, παρὰ τὸν βίον καὶ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν τόσον πλουσίου βασιλέως. Ἄλλ' ὅμως τὸν ἠρώτησε καὶ πάλιν. «Λοιπὸν μετὰ τὸν Τέλλον ἐγνώρισες ἄλλον εὐδαιμονέστερον;—Μάλιστα, ἀπεκρίθη ὁ Σόλων, τὸν Κλέοβιν καὶ τὸν Βίτωνα. Αὐτοὶ ἦσαν δύο νέοι Ἀργεῖοι πολὺ φιλάδελφοι καὶ φιλομήτορες. Ἡμέραν τινὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑπάγῃ ἡ μήτηρ των εἰς τὸν ναὸν τῆς θεᾶς Ἥρας καὶ δὲν ἤρχοντο ταχέως οἱ βόες οἵτινες ἔπρεπε νὰ σύρωσι τὴν ἄμαξάν καὶ ἔστενοχωρεῖτο πολὺ. Οἱ δύο καλοὶ υἱοὶ ἐξεύχθησαν εὐθὺς καὶ ἔσυραν τὴν ἄμαξάν. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτῶν παρεκάλεσε τὴν θεάν νὰ χαρίσῃ εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς ὅτι πρᾶγμα ἦτο κάλλιστον εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ἐκοιμήθησαν οἱ δύο νέοι ἐντὸς τοῦ ναοῦ, καὶ δὲν ἐξύπνησαν πλέον, ἀλλ' ἀπέθανον χωρὶς νὰ αισθανθῶσι πόνον ἢ λύπην». Ὁ Κροῖσος ὀργισθεὶς ἀνεφώνησε «—Καὶ ἡ ἰδική μου εὐδαιμονία τόσον εἶνε μηδ' αὐτῆς, ὥστε δὲν με κρίνεις ἄξιον οὐδὲ ἀπλῶν ἰδιωτῶν;» Ὁ δὲ Σόλων εἶπεν «—Ὁ βασιλεῦ τῶν Λυδῶν, τὸ μέλλον εἶνε ἀδηλον καὶ οὐδεὶς εἰξεύρει ποῖον τέλος θά ἔχῃ. Μόνον ὅστις ζήσῃ εὐτυχῆς καὶ ἀποθάνῃ εὐτυχῆς, αὐτὸς εἶνε δίκαιον νὰ ὀνομάζεται εὐδαίμων καὶ μακάριος· λοιπὸν, βασιλεῦ Κροῖτε, μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε».

Καὶ ὁ μὲν Κροῖσος ἀκούσας τοὺς φρονίμους τούτους λόγους τοῦ Σόλωνος δυσηρεστήθη, ὁ δὲ Σόλων ἀπῆλθε.

Μετὰ τινα ἔτη ἐπολέμησεν ὁ Κροῖσος πρὸς τὸν Κύρον

τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, καὶ νικηθεὶς συνελήφθη αἰχμαλωτός. Ὁ δὲ Κῦρος διέταξε νὰ τον καύσωσι ζωντανόν. Ὅτε δὲ ἀνεβίβασαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς πυρᾶς δέσμιον, τότε ὁ δυστυχῆς ἐνθυμηθεὶς τοὺς σοφοὺς λόγους τοῦ Σόλωνος ἀνεφώνησε τρεῖς. «ὦ Σόλων, Σόλων, Σόλων!» Ὁ Κῦρος ἀκού-

Ἡρα.

σας τὴν φωνὴν τοῦ Κροίσου, ἠρώτησεν αὐτὸν τίς εἶνε ὁ Σόλων τὸν ὁποῖον ἐπικαλεῖται ἐν τῇ δυστυχίᾳ του, ὁ δὲ Κραῖτος χωρὶς νὰ κρύψῃ τίποτε, διηγήθη καταλεπτῶς τὸν διάλογον αὐτοῦ καὶ τοῦ Σόλωνος. Ὁ δὲ Κῦρος ὡς ἀνὴρ σοφώτερος τοῦ Κροίσου, ἐθαύμασε τοὺς λόγους τοῦ σοφοῦ Ἀθηναίου, καὶ παρευθὺς διέταξε νὰ σθέσωσι τὴν πυρᾶν, καὶ

ἀφήκε τὸν Κροῖσον ἐλεύθερον. Οὕτω δὲ ὁ Σόλων ἐγένετο αἰτία δύο καλῶν, ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ ἐνὸς βασιλέως καὶ ἐδίδαξε τὸν ἕτερον.

Ὅτε ἐπανῆλθεν ὁ Σόλων ἐκ τῆς ἀποδημίας, εὔρε τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων ἄνω κάτω ἕνεκα τῶν κομμάτων, τὰ ὅποια ἐμάχοντο ποῖον πρῶτον νὰ καταλάβῃ τὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πολῖται εἶχον ὑπόληψιν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐτίμων, προτεπαθῆσε νὰ συμβιβάσῃ καὶ συμφιλιάτῃ τοὺς ἀρχηγούς τῶν κομμάτων. Ἐπεσκέπτετο λοιπὸν αὐτούς καὶ προέτρεπεν εἰς ὁμόνοιαν χάριν τῆς πατρίδος. Ἀλλ' ὁ Πεισίστρατος ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τρίτου κόμματος ὑπερίσχυσε, καὶ κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηναίων. Τούτου ἕνεκα ἡ πόλις συνεταρχήθη ὁ δὲ Σόλων καίτοι ἦτο γέρον, ἀλλ' ὁμως ἦλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ὠμίλησε πρὸς τοὺς πολῖτας. Κατέκρινε τὴν ἀτκείραν καὶ τὴν δειλίαν αὐτῶν, καὶ προέτρεπεν αὐτούς νὰ μὴ προδώσωσι τὴν ἐλευθερίαν των. Ἀλλ' οὐδεὶς προσεῖχεν εἰς τὸν φιλόπατριν γέροντα, διὰ τὸν φόβον τοῦ τυράννου. Τότε καὶ ὁ Σόλων βλέπων ὅτι δὲν κάμνει τίποτε, εἶπεν « Ἐγὼ ὅσον ἠδυνάμην ἐβοήθησα καὶ τὴν πατοῖδα καὶ τοὺς νόμους », καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἐκεῖ δὲ ἠσύχαζε μελετῶν καὶ σπουδάζων, διότι ἦτο φιλόπονος καὶ φιλομαθὴς καὶ ἔλεγε συχνά :

Ὅσφ 'ς τὸ γῆρας φθάνω,
τόσφ πολλά μανθάνω.

Ἐγραφε δὲ καὶ ποιήματα, διὰ τῶν ὁποίων ὠνείδιζε τοὺς ἀνοήτους καὶ δειλοὺς αὐτοῦ συμπολίτας :

Ἄν τώρα ὑποφέρετε κακά, ὦ Ἀθηναῖοι,
τίς πταίει; ἡ δειλία σας, ἄλλος κανεὶς δὲν πταίει.
Σεῖς μόνοι τῶν τυράννων σας τὴν δύναμιν ἠδέησατε,
καὶ δι' αὐτὸ ὑπόδουλοι ἐκείνων κατηντήσατε.

Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν φίλων του συνεβούλευον αὐτὸν ὅ

νά μὴ γράφῃ τοιαῦτα πράγματα, διότι ὁ τύραννος θά τον καταδιώξῃ, καί ἡρώτων αὐτόν ποῦ ἔχει τὸ θαρρὸς του, ἔλεγεν « Εἰς τὸ γῆρας μου ». Ἄλλ' ὁ Πεισίστρατος ὄχι μόνον ὄν καταδιώξε τὸν Σόλωνα, ἀλλὰ καί πολύ τον περιποιεῖτο καί τον ἐτίμα.

Ἄλλὰ ὁ φιλόπατρις γέρον μὴ ὑποφέρων νά βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπόδουλον εἰς τὸν τύραννον, ἔφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν καί μετέβη εἰς Κύπρον, ὅπου καί ἀπέθανε τὸ ἔτος 559 π. Χ.

ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ

(560—527 π. Χ)

Ἐν Ἀθήναις ἦσαν τρία κόμματα οἱ Πεδιεῖς τοῦτ' ἔστι οἱ κατοικοῦντες τὰ πεδινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς, οἱ Πάραλοι οἱ κατοικοῦντες τὰ παράλια, καὶ οἱ Διάκριοι οἱ κατοικοῦντες τὰ ἄκρα, τὰ ὄρεινά. Καὶ τοῦ μὲν πρώτου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Λυκοῦργος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριστολαΐδου, τοῦ δευτέρου ὁ Μεγακλῆς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλκμέωνος, καὶ τοῦ τρίτου ὁ Πεισίστρατος, υἱὸς τοῦ Ἴπποκράτους καὶ συγγενῆς τοῦ νομοθέτου τῶν Ἀθηνῶν Σόλωνος. Ὁ Πεισίστρατος εἶχεν ἀριστεύσῃ εἰς τὸν κατὰ τῶν Μεγαρέων πόλεμον καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Σαλαμῖνος. Ἠγάπα καὶ ἐβοήθει τοὺς πένητας, οἱ κῆποι αὐτοῦ ἦσαν ἀνοικτοὶ καὶ πᾶς πολίτης εἰσῆρχετο ἐλευθέρως καὶ ἐλάμβανεν ὅ τι ἤθελε, ἐφαίνετο προσηγῆς καὶ μετριόφρων, καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἐπιεικῆς. Ἀλλ' ἦτο καὶ εἰς ἄκρον φιλόδοξος καὶ διὰ παντὸς τρόπου προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ τὴν συμπαθειαν τοῦ λαοῦ.

Ἡμέραν τινὰ τραυματίσας αὐτὸς ἑαυτὸν ἐλαφρῶς, προσῆλθεν αἱματοκύρτος εἰς τὴν ἀγορὰν ἐφ' ἀμάξης. Ἐλεγε δὲ ὅτι, ἐν ᾧ μετέβαινεν εἰς τὰ κτήματά του, οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ὤρμησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἤθελον νὰ τον φρονεύσωσι δῖθην, καὶ ὅτι μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῆ. Ἐπεισε δὲ τὸν λαὸν νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτὸν πεντήκοντα σωματοφύλακες κορυνηφόροι, οἵτινες πανταχόθεν συνώδεον αὐτὸν κρατοῦντες ξυλίνας κορύνας. Μόνος ὁ Σόλων ἀντέστη εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Ὁ Πεισίστρατος κατ' ὀλίγον ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν κορυνηφόρων, καὶ δι' αὐτῶν κατέλαβεν αἰφνης τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐγένε τυράννος τῶν Ἀθηνῶν (560 π. Χ.). Καὶ τότε πάλιν μόνος ὁ Σόλων ἐτόλμησε νὰ φέξῃ τὴν πράξιν ταύτην τοῦ

Πεισιστράτου, ἀλλ' ὁ Πεισίστρατος ὄχι μόνον δὲν κατέδωξε τὸν Σόλωνα, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖτο αὐτὸν καὶ ἐτίμα. Πολλὰ δὲ προσεκάλει αὐτὸν καὶ ἐζήτησε τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ πολλῶν πραγμάτων. Ἐφύλαττε δὲ καὶ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, καὶ ἠνάγκαζε καὶ τοὺς φίλους του νὰ τοὺς φυλάττωσιν. Ἐγραψε δὲ ὁ Πεισίστρατος καὶ ἄλλους νόμους, ἐκ τῶν ὁποίων εἶνε ὁ λέγων ὅτι οἱ ἐν πολέμῳ ἀκρωτηριαζόμενοι λαμβάνουσι σύνταξιν, τρεφόμενοι δημοσίᾳ δαπάνῃ.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠνώθησαν τὰ δύο ἄλλα κόμματα καὶ ἀπέδωξαν τὸν Πεισίστρατον εὐκόλως, διότι δὲν εἶχε ῥιζώσῃ ἀκόμη ἢ ἐξουσία αὐτοῦ. Μετὰ πέντε ὅμως ἔτη συμμαχήσας πρὸς τὸν Μεγακλέα, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα ἔλαβε γυναῖκα, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ κατέλαβε πάλιν τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὴν ἐξουσίαν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὀλίγον διήρκεσεν ἡ τυραννία τοῦ Πεισιστράτου. Διότι ὁ Μεγακλῆς δυσαρεστηθεὶς ἐναντίον αὐτοῦ, συνεμάχησε πάλιν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Πεδιέων, ὁ δὲ Πεισίστρατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Ἐρέτριαν, ὅπου κατεγίνετο συναθροίζων χρήματα καὶ ἄνδρας ἐκ διαφόρων φιλικῶν πόλεων. Μετὰ δεκαετείς προπαρασκευὰς διέβη τὸν στενὸν πορθμὸν καὶ κατέλαβε τὸν Μαραθῶνα, ὅθεν ἐξεκίνησε κατὰ τῶν Ἀθηναίων μετὰ τοῦ στρατεύματός του, τὸ ὅποιον ὀλονὲν ἠύξανε, διότι προσήρχοντο ἐξ Ἀθηναίων καὶ ἐκ τῶν ἄλλων δήμων πολλοὶ τοῦ κόμματος αὐτοῦ.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὀλίγον ἐφρόντιζον περὶ τοῦ Πεισιστράτου καὶ ὅτε ἦτο ἐν Ἐρετρίας, καὶ ὅτε κατέλαβε τὸν Μαραθῶνα· ἀλλ' ὅτε ὅμως ἔμαθον ὅτι ἐπέρχεται ἐναντίον τῆς πόλεως, τότε ἐξῆλθον κατ' αὐτοῦ πανστρατιᾷ. Τὰ δύο στρατεύματα συνητηθήσαν κατὰ τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, συνεκρούσθησαν, καὶ τὸ Ἀθηναϊκὸν στρατεῦμα κατετροπώθη. Ὁ δὲ Πεισίστρατος εἰσῆλθε νικητὴς εἰς Ἀθήνας, καὶ κατέλαβεν ἐκ τρίτου τὴν ἐξουσίαν. Ἐκυβέρνησε δὲ ἐπὶ δώδεκα ἔτη καὶ κατέστησε τὰς Ἀθήνας ἰσχυράς, ἀνέπτυξε τὴν ναυτικὴν

αὐτῶν δύναμιν, ἐπροστάτευσε τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐφύτευσε τὸν ἐλαιῶνα, ἀνήγειρε μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομὰς, διὰ τῶν ὁποίων ὄχι μόνον ἐκκλώπισε τὴν πόλιν, ἀλλ' ἔδωκε καὶ ἐργασίαν εἰς τοὺς πτωχοὺς πολίτας. Τότε ἤρχιστε καὶ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὁποῦ θαυμάζομεν σήμερον τὰ ἐρείπια, τοὺς σωζομένους δέκα ἐξ στύλους, καὶ ὅστις ἀπετελέσθη μετὰ ἑξακόσια πενήκοντα ἔτη, ὑπὸ τοῦ Ἀυτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Ἀδριανοῦ. Διῶρθωσε δὲ καὶ τὴν πλησίον τοῦ ναοῦ Καλλιρόην, κτίσας κρήνην ἐκ τῆς ὁποίας ἔρρεε τὸ ὕδωρ δι' ἐννέα κρουνοῶν, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Ἐννεάκρονος· καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐν Ἑλλάδι συνεκρότησε βιβλιοθήκην, τῆς ὁποίας τὴν χρῆσιν ἄφινεν ἐλευθέραν εἰς τοὺς πολίτας, καὶ διέταξε νὰ ἀπαγγέλλωνται τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, κατὰ τὴν μεγάλην ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων.

Τόσον δὲ εἶχε στερεώσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ὁ Πεισίστρατος, ὥστε ὅτε ἀπέθανε (527 π. Χ.), διεδέξαντο αὐτὸν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἰππίας, Ἰππαρχος καὶ Θεσσαλός. Καὶ οὗτοι κατ' ἀρχὰς ἐκυβέρνησαν μετὰ πραοτήτος, τηροῦντες τοὺς ὑπάρχοντας νόμους. Ἐπροστάτευσαν καὶ αὐτοὶ τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, προσκαλέσαντες εἰς Ἀθήνας τοὺς διασημοὺς ποιητὰς Ἀνακρέοντα καὶ Σιμωνίδην, καὶ ἡλάττωσαν κατὰ τὸ ἥμισυ τὸν ἐπὶ τῆς γεωργίας φόρον. Ἀλλὰ μετ' ἔπειτα παρεξετράπησαν καὶ εἰς βιαίαις καὶ ἀτόπους πράξεις· ἐδολοφόνησαν τὸν Κίμωννα, τὸν πατέρα τοῦ μαραθωνομάχου στρατηγοῦ Μιλτιάδου. Ὡς ἐκ τούτου δυσηρεστήθη ὁ λαὸς καὶ ἔτι μᾶλλον ἔνεκα τοῦ ἐξῆς.

Ὁ Ἰππαρχος δυσηρεστημένος ὢν κατὰ τοῦ Ἀρμόδιου, νέου ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνετο μεγάλη πομπὴ καὶ ἡκολούθουν αἱ παρθένοι τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀρμόδιος θέλων νὰ ἐκδικήσῃ τὴν προσβολὴν ταύτην, ἀπεφάσισε μετὰ τοῦ στενοῦ φίλου τοῦ Ἀριστογείτονος νὰ φονεύσῃ τοὺς τυράννους τὴν ἑορτὴν

τῶν Παναθηναίων. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι νέοι προσετέθησαν εἰς τὴν συνωμοσίαν ταύτην. Οἱ συνωμόται εἶχον κρύψῃ τὰ ξίφη ὑπὸ τοὺς κλάδους τῆς μυρσίνης, τοὺς ὁποίους ἐκράτουν κατὰ τὴν τελετὴν. Ἐτυχε δὲ νὰ συναμιλῇ τὴν ὄραν ἐκείνην ὁ Ἴππίας μετὰ τινος τῶν συνωμοτῶν. Ὁ δὲ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων νομίσαντες ὅτι ἐπροδόθη τὸ

Ἄνακτιον.

μυστικόν, ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ Ἰππάρχου καὶ ἐφόνευσαν αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Ἀρμόδιος ἐφονεύθη εὐθὺς ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ τυράννου, ὁ δὲ Ἀριστογείτων διέφυγε μὲν τότε, ἀλλὰ βραδύτερον συλληφθεὶς, ἐθανατώθη μετὰ πολλὰς βασάνους.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν τὴν μνήμην τοῦ Ἀρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος μετὰ τέσσαρα ἔτη, ὅτε ἐξεδιώχθη ὁ τύ-

ραννος. Ἔστησαν εἰς αὐτοὺς ἀνδριάντας, ὡς τυραννοκτόνους καὶ ἐλευθερωτὰς τῆς πατρίδος. Εἰς δὲ τὰ συμπόσια ἔψαλλον τὸ ἐξῆς ᾄσμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξυμνεῖτο ἡ πράξις αὐτῶν.

Εἰς κλάδον μυρσίνης τὸ εἶφος θά κρύψω
καθὼς ὁ Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων,
ὅτε τὸν τύραννον ἐφόνευσαν
καὶ τὰς Ἀθήνας ἠλευθέρωσαν.

᾿Ω φίλτατε Ἀρμόδιε, σὺ δὲν ἀπέθανες,
εἰς τῶν μακάρων τὰς νήσους εἶσαι,
ὅπου ὁ ταχύπους Ἀχιλλεὺς
καὶ ὁ Διομήδης Τυδείδης.

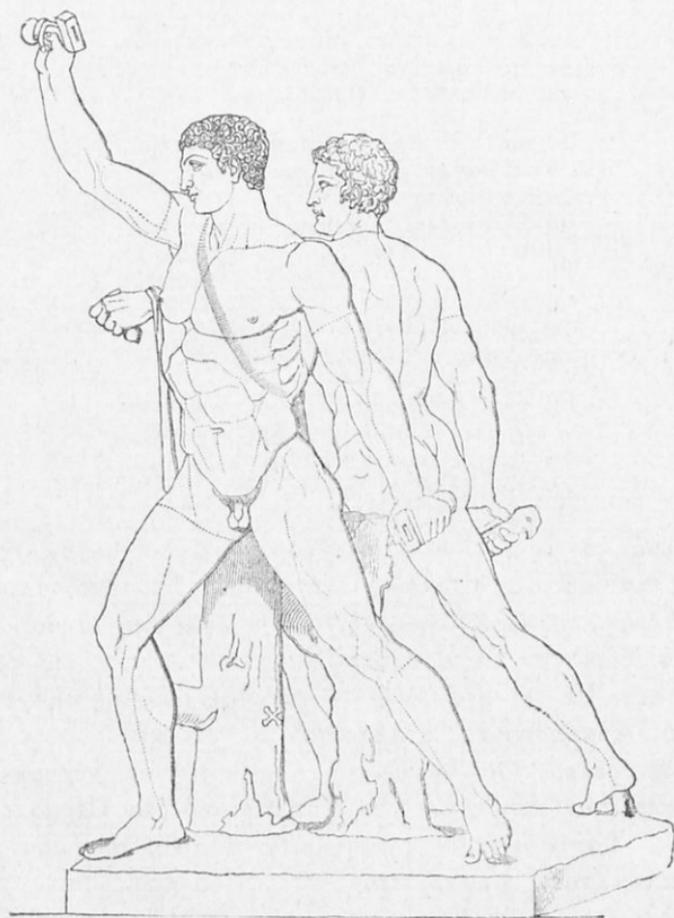
Εἰς κλάδον μυρσίνης τὸ εἶφος θά κρύψω
καθὼς ὁ Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων,
ὅτε εἰς τὰ Παναθήναια
τὸν τύραννον Ἰππάρχον ἐφόνευσαν.

Εἰς ὄλον τὸν κόσμον θά ζῆ τὸ ὄνομά σας,
ὦ φίλτατε Ἀρμόδιε καὶ Ἀριστογείτων,
ὅτι τὸν τύραννον ἐφονεύσατε
καὶ τὰς Ἀθήνας ἠλευθερώσατε.

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἰππάρχου ὁ Ἰππίας ἐγίνε σκληρότερος καὶ ἐφόνευε πολλούς, ὑποπτεύων ὅτι ἐπεβούλευον τὴν ζωὴν του. Προβλέπων δὲ τὴν πτώσιν του, ἐθησαύριζε καταθλίβων τὸν λαόν. Οὕτω δὲ ἐγίνε μισητὸς εἰς τοὺς πολίτας. Ἐκ τοῦ μίσους δὲ τούτου ὠφελούμενοι οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ Ἀλκμεωνίδαι, ἀπεφάσισαν νὰ τον ἀποδιώξωσι διὰ παντὸς τρόπου. Οἱ Ἀλκμεωνίδαι, πλουσία καὶ ἰσχυρὰ οἰκογένεια τῶν Ἀθηναίων, εἶχον ἐξορισθῆ ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν. Τόσον δὲ ἦσαν πλούσιοι, ὥστε αὐτοὶ ἀνέλαβον νὰ ἀνοικοδομήσωσι λαμπρότερον τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις εἶχε πυρποληθῆ διὰ τοῦτο ἐγίνε ἐνδοξον τὸ ὄνομα τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν Δελφῶν ἦσαν εὐγνώμονες εἰς αὐτούς.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀλκμεωνιδῶν Κλεισθένης, ὁ υἱὸς τοῦ Μεγακλέους, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐφαίνοντο πρόθυμοι· ἡ δὲ Πυθία, ἥτις ἠὖνδνει τοὺς

Ἄλκμεωνίδας, ἔδωκε χρησμόν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι ὀφείλουσι νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἔξωσιν τῶν Πεισιστρα-

Τυραννοκτόνοι.

τιδῶν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὅθεν ἀπέστειλαν διὰ θαλάσσης ὀλίγον στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἀποβίβασθῆν εἰς τὸ Φάληρον, ἀπεκρούσθη εὐκόλως ὑπὸ χιλιῶν Θεσσαλῶν

ίππέων, οἵτινες εἶχον ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἰππίου. Ἡ ἀποτυχία αὐτῆ ἐκέντησε τὴν φιλοτιμίαν τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἀπέστειλαν τότε τὸν βασιλέα αὐτῶν Κλεομένη. Ὁ Κλεομένης ἐπελθὼν διὰ ξηρᾶς, κατετρόπωσε τοὺς Θεσσαλοὺς ἰππεῖς, καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἰππίαν νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Οἱ Ἀλκμεωνίδαι βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, περιεκύκλωσαν τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπολιόρκουν αὐτήν, διότι ὁ Ἰππίας εἶχε πολλὰς τροφάς. Τέλος δέ, ἐν ᾧ διενοοῦντο νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀπέλθωσι ἄπρακτοι, κατὰ σύμπτωσιν συνέλαβον τὰ μικρότερα τέκνα τοῦ Ἰππίου, τὰ ὁποῖα οὗτος ἠθέλησε νὰ ἀποστείλῃ ἔξω τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ σώσῃ αὐτὰ ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Μαθὼν ὁ Ἰππίας τὴν σύλληψιν τῶν τέκνων του, ἐμήνυσε εἰς τοὺς πολιορκοῦντας ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ παραιτηθῇ, καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς πολέως ἐντὸς πέντε ἡμερῶν, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς αὐτὸν τὰ τέκνα του.

Οὕτως αἱ Ἀθηναὶ ἀπηλλάχθησαν τῆς τυραννίας τῶν Πεισιστρατιδῶν (510 π. Χ.). Ὁ δὲ Ἰππίας, παραλαβὼν τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, κατέφυγε πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα τῆς Περσίας Δαρεῖον, τὸν ὁποῖον καὶ κατέπεισε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἀπέθανε δὲ τὸ 490 π. Χ. κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, μαχόμενος ἐναντίον τῆς πατρίδος του μετὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ

(490 π. Χ.)

Μιλτιάδης, ὁ υἱὸς τοῦ Κίμωνος, ὁ μέγας στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων ἦτο ἡγεμὼν τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου. Εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσονήσον ἐκτεινομένην μετὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Μέλανος κόλπου, καὶ ἔχουσαν πόλεις τὴν Σηστόν καὶ τὴν Καλλιπόλιν, μετέβη ὁ Μιλτιάδης περὶ τὸ 517 ἔτος π. Χ., διὰ τὰ κληρονομία τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ θεοῦ τοῦ Μιλτιάδου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Κυψέλου, τὸν ὁποῖον Θρακικὴ τις φυλὴ εἶχεν ἐκλέξῃ ἡγεμόνα.

Ὁ Μιλτιάδης καὶ μακρὰν τῆς πατρίδος του εὐρισκόμενος ἡγάπα αὐτήν, καὶ πάντοτε ἐζήτει εὐκαιρίαν ὅπως τὴν ὠφελήσῃ. Ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρχεν ἔχθρα μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λημνίων. Οἱ Λήμνιοι προσκαλούμενοί ποτε ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων νὰ ὑποταγῶσιν εἰς αὐτούς, ἀπεκρίθησαν σκωπτικῶς: «Ὅταν πλοῖον καταπλεύσῃ ἐκ τῆς χώρας σας εἰς τὴν χώραν μας αὐθημερὸν μὲ βόρειον ἄνεμον, τότε θὰ σας παραδώσωμεν τὴν Λῆμνον». Εἶπον δὲ τοῦτο, πιστεύοντες ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ γίνῃ, διότι αἱ Ἀθηναίαι κεῖνται πρὸς νότον τῆς Λήμνου.

Ἀλλὰ μετὰ πολλὰ ἔτη ὁ Μιλτιάδης, ὅτε ἡ Θρακικὴ Χερσονήσος ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους, κατέπλευσεν ἐξ αὐτῆς εἰς Λῆμνον· προσεκάλεσε δὲ τοὺς Λημνίους γὰ ἐνθυμηθῶσι τὴν παλαιὰν ὑπόταξίν των, διότι ἔρχεται ἐκ τῆς Χερσονήσου, ἣτις εἶνε χώρα τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Λήμνιοι φοβηθέντες τὴν δύναμιν τοῦ Μιλτιάδου, παρέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν νῆσόν των. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ εὐκολίας ὑπέταξε βραδύτερον καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους.

Τρεῖς ἔτη μετὰ τὴν εἰς Χερσονήσον ἀφίξίν του, ἠναγκάσθη ὁ Μιλτιάδης, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ γειτονεύουσαι πόλεις, νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Δαρείου, ὅστις

ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Σκυθῶν· ἠκολούθησε δὲ μετὰ τῶν πλοίων του τὸν στόλον τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὁ Μιλτιάδης ἐτάχθη μετ' ἄλλων νὰ φρουρῇ τὴν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἰστρου γέφυραν· συνεβούλευσε δὲ τοὺς Ἴωνας νὰ διαλύσωσι τὴν γέφυραν ταύτην, διὰ νὰ καταστραφῇ ὁ Περσικὸς στρατὸς ὑπὸ

Μιλτιάδης.

τῶν Σκυθῶν καὶ τῆς πείνης, ἐλευθερωθῶσι δὲ καὶ οἱ Ἴωνες· ἀλλ' ὁ Ἰστιαῖος, ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου, ἠναντιώθη Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Δαρείου, ὁ Ἰστιαῖος παρέστησεν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τὴν ἐκδούλευσίν του ταύτην, καὶ ἐμαρτύρησεν εἰς αὐτὸν τὴν περὶ διαλύσεως τῆς γεφύρας συμβουλὴν τοῦ Μιλτιάδου· δι' ὃ ὁ Μιλτιάδης βλέπων ὅτι δὲν ἦτο ἀσφαλὴς ἐν Χερσονήσῳ, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας.

Μετ' ὀλίγον ὅμως αἱ κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ἑλληνικαὶ πόλεις, αἵτινες ἦσαν ὑποτεταγμέναι εἰς τοὺς Πέρσας, ἐπανεστάτησαν (τῷ 501 π. Χ.), ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῆς στά-

σεως Ἀρισταγόρας. ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐπέμφαν εἰκοσι πλοῖα· τρία δὲ πλοῖα ἐπέμφε καὶ ἡ μικρὰ πόλις Ἐρέτρια. Ἡ ἐπανάστασις ἐπέτυχε κατ' ἀρχάς, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπυρπόλησαν καὶ τὰς Σάρδεϊς, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Λυδίας.

Ἀλλὰ μετὰ ἐξ ἑτῶν ἀγῶνα ὁ Δαρεῖος· καὶ τὴν ἐπανάστασιν κατέβαλε, καὶ τὴν Μίλητον κατέστρεψε (τῷ 494 π. Χ.), καὶ τὴν Ἰωνίαν πάλιν ὑπεδούλωσεν· ὤμωσε δὲ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἐρετριεῖς, οἵτινες εἶχον βοηθήσῃ τὴν ἐπανάστασιν.

Τὸν Δαρεῖον ἐξηρέθιζε καὶ ὁ Ἴππίας, ὁ υἱὸς τοῦ Πεισιστράτου, ὅστις εἶχε καταφύγη πρὸς αὐτόν· ἔθεν ὁ μέγας βασιλεὺς παρεσκευάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ δύο ἔτη (τῷ 492 π. Χ.) ἐξεκίνησεν ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος· ἀρχηγὸς δὲ τῆς ἐκστρατείας ἦτο ὁ Μαρδόκιος, ὁ γαμβρὸς τοῦ Δαρεῖου· ἀλλ' ὁ μὲν στόλος ἐπάθε φοβερὸν ναυάγιον, καταληρθεῖς ὑπὸ δεινῆς τρικυμίας παρὰ τὸν Ἄθω, ὁ δὲ στρατὸς προσεβλήθη ὑπὸ Θρακικῆς τινος φυλῆς, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μαρδόκιος ἐπληρώθη· δι' ἧ ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ ἄπρακτος εἰς Περσίαν μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου.

Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος δὲν ἐγκατέλιπε τὰ κατὰ τῆς Ἑλλάδος σχέδιά του, καὶ προητοίμασε νέαν φοβεράν δύναμιν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Θέλων δὲ νὰ δοκιμάσῃ ποίαν γνώμην εἶχον οἱ Ἕλληνες, ἔστειλε κήρυκας, τοὺς ὁποίους προτέταξε νὰ ζητῶσι γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖον ὑποταγῆς. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι τῶν νήσων ἔδωκαν γῆν καὶ ὕδωρ, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, κατὰ πρότασιν τοῦ Μιλτιάδου, ἔρριψαν τὸν κήρυκα εἰς τὸ ὄπισθεν τῆς Ἀκροπόλεως βάρανθρον, οἱ δὲ Σπαρτιάται ἔρριψαν μετ' ὀργῆς τὸν κήρυκα εἰς φρέαρ, εἰπόντες «ἐκεῖθεν λάβε ὕδωρ καὶ γῆν, καὶ φέρε πρὸς τὸν βασιλέα σου».

Τῆς ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως στρατηγούς διώρισεν ὁ Δαρεῖος τὸν Δᾶτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνην, παραγγεῖλας

ἀφ' οὗ ἔξανδραποδίσωσι τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἐρέτριαν, νὰ φέρωσι πρὸς αὐτὸν τὰ ἀνδράποδα. Ὁ στόλος ἀπετελεῖτο ἐκ τριήρων ἑξακοσίων· διὰ τὴν ἀποφύγην δὲ τὸν κινδυνώδη περίπλου τοῦ Ἄθω, ἐπλευσε διὰ μέσου τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οἱ Πέρσαι διαπλέοντες τὰς νήσους ταύτας, ἐκυρίευσαν τὴν νῆσον Νάξον· ἔκαυσαν δὲ τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας, καὶ ἠγματολόγησαν τοὺς κατοικοὺς αὐτῆς. Δὲν ἤγγισαν ὅμως τὴν Δῆλον, τὴν ἱεράν νῆσον τοῦ Ἀπολλωνος, τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός, διότι οἱ Πέρσαι ἐλάτρευον τὸ φῶς ὡς ὕψιστον θεόν.

Ὁ Περσικὸς στόλος ἐπλευσε πρῶτον κατὰ τῆς Ἐρετρίας. Οἱ Ἐρετρίεις ἐπὶ ἕξ ἡμέρας γενναίως ἀπέκρουσαν τὰς ὀρμητικὰς πᾶν Περσῶν ἐφόδους, τὴν δὲ ἐβδόμην δύο Ἐρετρίεις παρέδωκαν τὴν πατρίδα των διὰ προδοσίας εἰς τοὺς βαρβάρους, οἵτινες ἐσύλησαν καὶ κατέκαυσαν τοὺς ναοὺς, τοὺς δὲ πολίτας ἠνδραποδίσαν.

Ἐκεῖθεν μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐπλευσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἰππίου ἀπεβιβάσθησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, ἧτις ἦτο καταλληλοτάτη διὰ τὸ ἵππικὸν αὐτῶν.

Ὁ φοβερὸς αὐτός ἐξ ἑκατὸ χιλιάδων ἀνδρῶν Περσικὸς στρατός ἠρήμωσε τὴν παραλίαν μέχρι τῆς Βοιωτίας. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀγρῶν κατέφυγον εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἀλλ' οὐδεὶς διανοεῖτο περὶ ὑποταγῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀμετάθετον ἀπόφασιν νὰ ὑπερασπίσωσι μέχρι ἐσχάτης πνοῆς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πατρίδα, ὀλίγοι αὐτοί, ἐναντίον τόσου ἀπειραβήμου ἐχθροῦ, οὐδαμῶθεν ἐλπίζοντες βοήθειαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι διώριζον κατ' ἔτος δέκα στρατηγούς, ἕνα ἐξ ἐκάστης φυλῆς· κατὰ τὸ ἔτος δ' ἐκεῖνο στρατηγοὶ ἦσαν ἐκ τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ μεγάλου κινδύνου τὰ βλέμματα πάντων ἐστράφησαν πρὸς τὸν Μιλτιάδην, ὅστις καὶ ἀνδρείως ἦτο καὶ πολεμικὴν πείραν εἶχε, καὶ ἐγίνωσκε τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐπολέμουν τὰ Περσικὰ στρατεύματα, διότι πολλάκις εἶχε πο-

λεμήση κατ' αὐτῶν, ὅτε ἦτο εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον.

Ὅτε ἔφθασεν ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ Περσικὸς στρατὸς ἐπληθιάζειν εἰς τὸν Μαραθῶνα, τὸ συμβούλιον τῶν δέκα στρατηγῶν ἔστειλεν ἐν σπουδῇ ταχυδρόμον εἰς Σπάρτην νὰ ζητήσῃ βοήθειαν· ὁ ταχυδρόμος ἔφθασεν ἐντὸς δύο μόνον ἡμερῶν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Σπάρτην, καὶ προσελθὼν ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων εἶπεν «ὦ Λακεδαιμόνιοι, οἱ Ἀθηναῖοι σᾶς παρακαλοῦσι νὰ βοηθήσετε αὐτούς, καὶ νὰ μὴ ἀνεχθῆτε νὰ ὑποδουλωθῇ εἰς τοὺς βαρβάρους ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Ἑλλάδος». Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ὑπεσχέθησαν μετὰ χαρᾶς νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἀθηναίους.

Αἱ γνώμαι τῶν δέκα στρατηγῶν τῶν Ἀθηνῶν εἶχον διαιρεθῆ, διότι ἄλλοι μὲν ἐνόμιζον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν δύνανται ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐν ἀνοικτῇ πεδιάδι, ὁ δὲ Μιλτιάδης ἐφρονεῖ ὅτι ἔπρεπε νὰ συνάψωσι τολμηρὰν μάχην ἀνευ ἀναβολῆς. Ὁ Ἀριστείδης καὶ τρεῖς ἄλλοι στρατηγοὶ συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Μιλτιάδου· ἄλλ' ἐπειδὴ ὑπερίσχυεν ἡ ἐναντία γνώμη, ὁ Μιλτιάδης ἔρχεται πρὸς τὸν πολέμαρχον Καλλίμαχον, τὸν πρόεδρον τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου, καὶ λέγει «Ἀπὸ σέ, ὦ Καλλίμαχε, ἐξαρτάται νῦν ἢ νὰ καταδουλώσῃς τὰς Ἀθήνας, ἢ νὰ τὰς ἐλευθερώσῃς, ἀθάνατον μνήμην καταλείπων εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ἄν σὺ παραδεχθῆς τὴν γνώμην μου, ἡ πατρίς ἡμῶν θὰ ἐλευθερωθῇ καὶ θὰ γίνῃ ἡ πρώτη τῶν ἐλληνίδων πόλεων· ἂν δὲ ὁμοῦς προτιμήσῃς τὴν γνώμην τῶν ἐναντίων, θὰ συμβῶσι τὰ ἐναντία».

Ὁ Καλλίμαχος ἐπέισθη, καὶ ὑπερίσχυεν ἡ γνώμη τοῦ Μιλτιάδου.

Δεκακισχίλιοι ὀπλίται ἐπορεύθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα· οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων εἶχον τὴν στρατηγίαν ἕκαστος μίαν ἡμέραν, ἀλλὰ κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἀριστείδου, ἀνέθηκαν πάντες τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Μιλτιάδην.

Ἐν ᾧ δὲ ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸ Μαραθῶνιον πεδίον, ἦλθεν εἰς αὐτοὺς ἀνέλπιστος ἐπικουρία·

μὲν Ἕλληνες ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τοῦ ἱερωτάτου τῶν πραγμάτων, ὑπὲρ πατρίδος, ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὑπὲρ τῶν ναῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν των, ἐν ᾧ οἱ βάρβαροι ἐξετελοῦν δουλικῶς τὰς προσταγὰς τοῦ μονάρχου των· εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἦσαν ἐλεύθεροι πολῖται, ἔτοιμοι νὰ θυσιάσωσι τὴν ζωὴν των ὑπὲρ εὐγενοῦς ἰδέας, καὶ εἰς τὸ Περσικὸν δούλοι, εὐτελεῖ νευρόσπαστα ἀγρίου βαρβάρου.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὠρμησαν κατὰ τῶν Περσῶν, οὗτοι δὲ ἐνόμισαν τοὺς Ἀθηναίους μαινομένους, πιστεύοντες ὅτι ἐξ ὀλοκλήρου θὰ καταστραφῶσι. Ἐγινε φοβερὰ συμπλοκὴ καὶ μετὰ μεγάλης λύσσης ἠγωνίσθησαν ἑκατέρωθεν. Εἰς τὸ κέντρον ὅπου οἱ Ἕλληνες ἦσαν ὀλίγιστοι, ὑπερίσχυταν κατ' ἀρχὰς οἱ Πέρσαι, εἰς τὰς πτέρυγας ὁμως ἐνίκων οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Πλαταιεῖς· ἔπειτα δὲ αἱ δύο πτέρυγες ἠνώθησαν καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἐχθροὺς εἰς ἀκράτητον φυγὴν. Κατεδίωκον δὲ αὐτοὺς φεύγοντας καὶ ἐφόνεον ὅσους ἔφθανον.

Μόνον κατεσπευσμένη φυγὴ εἰς τὰ πλοῖα ἤδύναντο νὰ σώσῃ τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς δεινῆς σφαγῆς· ἄγριος δὲ ἀγὼν συνήφθη περὶ τὰ πλοῖα, ἅτινα οἱ Πέρσαι, βέβαιοι περὶ τῆς νίκης, εἶχον ἀνεγκύστη εἰς τὴν ξηράν. Καὶ οἱ μὲν Πέρσαι ἔστυρον τὰ πλοῖα εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ Ἕλληνες προσεπάθουν νὰ κρατήσωσιν αὐτὰ καὶ πυρπολήσωσιν.

Ἐκεῖ ἔπεσεν ἐνδόξως ὁ γενναῖος πολέμαρχος Καλλιμάχος. Ὁ δὲ Κυνκίγειρος ἤρπασε φεύγον πλοῖον διὰ νὰ το κρατήσῃ, ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἀπέκοψαν τὴν χειρὰ του διὰ πελέκειος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν ἑπτὰ Περσικὰ πλοῖα καὶ ὄλον τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν, μετὰ θησαυρῶν πολλῶν καὶ ὄλων τῶν ἀποσκευῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν αἱ ἀλύσεις, τὰς ὁποίας ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν οἱ Πέρσαι, διὰ νὰ δεσμεύσωσι τοὺς ὑποταχθησομένους Ἀθηναίους.

Ἀπερίγραπτος ἦτο ἡ χαρὰ τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν μεγάλην ταύτην νίκην. Μετὰ τὴν μάχην εἰς ὀπίτης ἔδραμεν ἕνοπλος εἰς Ἀθήνας φέρων τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν· φθά-

σας δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν μόλις ἐπρόφθασε νὰ εἶπῃ «Χαίρετε, ὦ πολῖται, ἐνίκησαμεν!» καὶ ἔπεσε νεκρῶς.

Εἰς τὴν ἐν Μαραθῶν μάχην μόνον ἑκατὸν ἐνενήκοντα δύο Ἕλληγες ἔπεσαν, καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ εἰς κοινὸν μνημα, ἐκ δὲ τῶν Περσῶν ὑπὲρ τὰς ἑξ χιλιάδας θὰ φονεύοντο δὲ πολὺ περισσότεροι, ἂν μὴ κατέφευγον τόσον ταχέως εἰς τὰ πλοῖά των.

Ἄλλ' ἐν ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι ἔβλεπον μετὰ ὑπερηφάνου χαρᾶς ἀποπλέοντα κατησχυμένον τὸν Περσικὸν στόλον, εἶδον αἰφνης μετ' ἀπορίας ὅτι οὗτος ἔκαμπε τὸ Σούνιον, διευθυνόμενος εἰς Φάληρον. Ὁ Μιλτιάδης ἐνόησεν ὅτι οἱ Πέρσαι ἐσκόπευον νὰ προσβάλωσι τὴν ἀφύλακτον πόλιν ἀναθέσας δὲ εἰς τὸν Ἀριστείδην νὰ μείνῃ ἐκεῖ μετὰ τῶν ὀπλιτῶν τῆς φυλῆς του πρὸς φύλαξιν τῶν λαφύρων καὶ τῶν τραυματιῶν, ἔσπευσε μετὰ τῶν λαιπῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Πλαταιέων εἰς τὴν πόλιν. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν οἱ Πέρσαι ἰδόντες τὸν Ἕλληρικὸν στρατὸν παρατεταγμένον, δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀποβῶσιν εἰς τὴν ξηρὰν, ἀλλ' ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν ἐσπέραν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἀπέπλευσεν ὁ Περσικὸς στόλος, ἦλθον εἰς Ἀθήνας δισχίλιοι Σπαρτιάται, οἵτινες ὠδοιπόρησαν μετὰ μεγάλης σπουδῆς, διατρέξαντες ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν τὸ ἐκ Σπάρτης μέχρι Ἀθηνῶν διάστημα· ἀλλ' ἔφθασαν μετὰ τὴν μάχην. Ἐπιθυμοῦντες δὲ νὰ ἴδωσι τοῦλάχιστον τὸ πεδῖον τῆς μάχης, μετέβησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα· ἐκεῖ δὲ ἰδόντες τοὺς φονευθέντας Πέρσας καὶ τὰ λάφυρα, ἐπήνεσαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὸ κατόρθωμά των.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν μεγάλως τὸν Μιλτιάδην ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀνήγειραν εἰς αὐτὸν μνημεῖον ἐκ μαρμαρίου· ἐκ τῶν λαφύρων τῶν ἐχθρῶν κατεσκευάσαν χαλκοῦν αὐτοῦ ἀνδριάντα καὶ τὸν ἀφίερωσαν εἰς τοὺς Δελφοὺς. Ἐξωγράφησαν δὲ εἰς τὴν Ποικίλην Στοὰν εἰκόνα μεγάλην, ἣτις παρίστα τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην· διεκρίνετο δὲ ἐν αὐτῇ ὁ Μιλτιάδης ὡς στρατηγὸς παρορμῶν τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν μάχην.

Ὁ Μιλτιάδης, ὅστις τόσον εἶχε δοξασθῆ, ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἄλλας πράξεις, διὰ τῶν ὁποίων καὶ τὴν πατρίδα του νὰ ὠφελήσῃ καὶ τὴν δόξαν του ν' αὐξήσῃ· ἐζήτησε λοιπὸν ἐβδόμηκοντα πλοῖα καὶ χρήματα καὶ στρατόν, ἀλλὰ δὲν εἶπε διατί ἐζήτηι αὐτά· ὑπέσχετο δὲ ὅτι τοὺς μὲν Ἀθηναίους θὰ καταπλουτίσῃ, τὴν δὲ πόλιν θὰ καταστήσῃ ἰσχυράν· οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωκαν εἰς αὐτὸν τὰ ζητηθέντα.

Ὁ Μιλτιάδης ἐπλευσε κατὰ τῆς Πάρου ὅπως τιμωρήσῃ αὐτήν, διότι οἱ Πάριοι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας καὶ ἐξεστράτευσαν μετ' αὐτῶν κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Μιλτιάδης πολιορκήσας τὴν Πάρον, ἀπήτησε παρὰ τῶν Παρίων νὰ ὑποταχῶσι, καὶ νὰ πληρώσωσι πολεμικὸν φόρον ἑκατὸ τάλαντα, ἀπειλήσας ὅτι θὰ καταστρέψῃ τὴν πόλιν καὶ θὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς κατοίκους. Οἱ Πάριοι, ἀπατῶντες αὐτὸν διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων, ἕως ὅτου ἐπισκεύασαν τὸ τεῖχος τῶν, ἀπέριψαν ἔπειτα τὰς ἀπαιτήσεις του.

Ὁ Μιλτιάδης προσεπάθησε τότε διὰ τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν· ἀλλ' εἰς τινα ἔφοδον ἐπληρώθη κατὰ τον μηρόν, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποπλεύσῃ ἀπρακτος εἰς Ἀθήνας.

Ὁ Μιλτιάδης διαφεύσας τὰς ἐλπίδας τῶν Ἀθηναίων, ὑπέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν αὐτῶν· μάλιστα δὲ ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ στρατηγὸς Ξάνθιππος ἐκατηγόρησε τὸν Μιλτιάδην ἐπὶ προδοσίᾳ. Ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθῶνος μετεκομίσθη εἰς τὸ δικαστήριον ἐπὶ κλίνης, διότι ἕνεκα τοῦ τραύματός του δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σταθῇ ὀρθίος. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχε δυνάμεις νὰ ὀμιλήσῃ, ἀπελογήθησαν οἱ φίλοι του ἀντ' αὐτοῦ.

Καὶ ἐσώθη μὲν ἐκ τοῦ θανάτου· ἀλλὰ κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων, τοῦτ' ἔστι εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν δαπανῶν τῆς ἐστρατείας. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην ὁ γηραιὸς ἦρωας τοῦ Μαραθῶνος ἀπέθανε, διότι ὁ μηρὸς αὐτοῦ ἔπαθε γάγγραιναν καὶ ἐσάπη. Τὸ χρέος τοῦ Μιλτιάδου ἐπλήρωσε βραδύτερον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κίμων.

Λ Ε Ω Ν Ι Δ Α Σ

(480 π. Χ.)

“Ότε ἔμαθεν ὁ Δαρεῖος τὴν ἐν Μαραθῶνι ἦτταν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ὠργίσθη σφόδρα κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ προσέταξε νέας καὶ μεγαλητέρας προπαρασκευάς. Ἄλλ’ ἐν τῷ μεταξύ τῶν προπαρασκευῶν τούτων ἀπέθανε, καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱὸς του Ξέρξης.

Οὗτος ἀποφασίσας νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἤργησε νέας προπαρασκευάς, αἵτινες διήρκεσαν τέσσαρα ὄλα ἔτη. Ἐπεθύμει δὲ νὰ συναθροίσῃ στρατὸν καὶ στόλον, ὁποῖον δὲν εἶχεν ἰδῆ ποτὲ ἀκόμη ὁ κόσμος. Οἱ κατοικοῦντες τὰς μεσογείους χώρας ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐτοιμάσωσιν ἄλλοι μὲν πεζὸν στρατὸν, ἄλλοι ἵππικόν, ἄλλοι τροφάς, οἱ δὲ κάτοικοι τῶν παραλίων πόλεων πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα. Διὰ τὴν ἀποφυγὴν δὲ ὁ στόλος τὸν κινδυνώδη περίπλουν περὶ τὸν Ἄθω, εἰργάζοντο ἐπὶ τρία ἔτη τέμνοντες τὸν ἐκεῖ ἰσθμὸν εἰς τόσον πλάτος, ὥστε δύο τριήρεις ταυτοχρόνως νὰ διαπλέωσιν. Ἐν δὲ τῷ Ἑλλησπόντῳ κατεσκευάσθησαν δύο γέφυραι ἐκ πλοίων. Ἄλλ’ ὅτε ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε νὰ ἐκινήσῃ ἐκ Σάρδεων, σφόδρὰ τρικυμῖα διέλυσε τὰς γεφύρας ταύτας. Ὀργισθεὶς δὲ κατὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, προσέταξε νὰ μαστιγώσωσιν αὐτόν, καὶ νὰ ρίψωσιν ἐντὸς αὐτοῦ ἀλύσεις πρὸς τιμωρίαν, λέγοντες «ὦ πικρὸν ὕδωρ, ὁ κύριός σου σε τιμωρεῖ, διότι τὸν ἠδίκησας χωρὶς καθόλου αὐτὸς νὰ σε βλάβῃ. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς Ξέρξης θά σε διαβῇ εἴτε θέλεις εἴτε μὴ· δικαίως ὅμως οὐδεὶς ἄνθρωπος προσφέρει εἰς σὲ θυσίαν, διότι εἶσαι ποταμὸς θολερὸς καὶ ἀλμυρὸς». Ἀποκεφαλίσας δὲ τοὺς ἀρχιτέκτονας τῶν γεφυρῶν, προσέταξε νὰ κατασκευασθῶσιν ἄλλαι στερεώτεραι.

Τὸ θέρος τοῦ 480 κατέβη ὁ Ξέρξης μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν Σάρδεων εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, ὅπου συναθροίσθη

καὶ ὁ στόλος· ὁ στόλος οὗτος ἀπετελεῖτο ἐκ χιλίων διακοσίων καὶ ἐπέκεινα πλοίων. Ἡ διάβασις δὲ τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ὑπόζυγιων διὰ τῶν γεφυρῶν, διήρκεσεν ἄνευ διακοπῆς ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας. Ἡ ἀπειράριθμος ἐκείνη στρατιὰ διαβάσα εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν παραλίαν, ἐξηκολούθει τὴν πορείαν αὐτῆς διὰ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ὁ δὲ στόλος παρέπλεε. Ἐν τῷ Δορίσκῳ, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ, ἔγινεν ἀπαιριθμησις τοῦ κατὰ γῆν καὶ τοῦ κατὰ θάλασσαν στρατοῦ, καὶ τὸ μὲν πεζικὸν ἐυρέθη ὑπὲρ τὸ ἐν ἡμισυ ἑκατομμύριον, οἱ δὲ ἵππεῖς ὀγδοήκοντα χιλιάδες, τὰ δὲ πληρώματα τῶν πλοίων πεντακόσiai χιλιάδες. Ἄν δὲ ὑπολογισθῆ εἰς τριακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν ὁ στρατὸς τὸν ὁποῖον ἔδωκαν οἱ ὑποταγθέντες Ἕλληνες, συνάγομεν ὅτι ἡ στρατιὰ μεθ' ἧς ὁ Ξέρξης ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὑπερέβαινε τὰ δύο καὶ ἡμισυ ἑκατομμύρια, πλὴν τῶν γυναικῶν, ὑπηρετῶν, μαγείρων, οἵτινες παρεκολούθουν.

Ἄφ' οὗ ἔφθασεν ὁ Ξέρξης εἰς Θεσσαλίαν, οἱ Ἕλληνες παρεσκευάζοντο γενναίως εἰς ἄμυναν· ἀπεστάλη κατεσκευασμένως στρατὸς εἰς τὰ Τέμπη τῆς Θεσσαλίας· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πεισθεὶς οὗτος ὅτι θὰ κατεστρέφετο ματαίως ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ χειμάρρου, εἰσῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου.

Εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου συνεκροτήθη πολεμικὸν συμβούλιον, ἐν ᾧ ἀπεφασίσθη νὰ φυλάξωσιν οἱ Ἕλληνες τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν διάβασιν τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ δίοδος τῶν Θερμοπυλῶν ἦτο τόσον στενή, ὥστε εἰς τινα μέρη μία μόνη ἄμαξα ἠδύνατο νὰ διέλθῃ· διότι πρὸς δυσμὰς μὲν ὑψοῦται ἡ ἀπόκρημος Οἶτη, πρὸς ἀνατολὰς δὲ περιωρίζετο ὑπὸ ἀβάτου ἔλους. Εἰς τὸ μεταξύ τῶν δύο πυλῶν τοῦ στενοῦ τούτου διάστημα ἦσαν θερμὰ λουτρά, ἐξ ὧν καὶ τὸ ὄνομα Θερμοπύλαι. Ἐκεῖ ὑπῆρχον ἐρείπια τείχους, τὸ ὅποῖον εἶχον κατασκευάσῃ ἄλλοτε οἱ Φωκεῖς, διὰ νὰ προ-

φυλαχθῶσιν ἀπὸ εἰσβολῆς τῶν Θεσσαλῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐπεσκευάσαν μετὰ σπουδῆς τὸ τεῖχος ἐκεῖνο, ἀπορατίαντες ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐν τῷ στενώ, ὅπου οὔτε τὸ πολὺ πεζικόν, οὔτε τὸ ἵππικόν ἠδύναντο ν' χρησιμεύωσιν εἰς τοὺς βαρβάρους.

Μικρὰν μόνον δύναμιν ἀπέστειλαν οἱ Σπαρτιάται, τριακοσίους Σπαρτιάτας καὶ χιλίους περιοίκους, διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐθιώρησαν τὴν θέσιν ἐκείνην ἀσθενῆ πρὸς παρεμπόδισιν τῆς διαβάσεως τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἤθελον νὰ φυλάζωσι τὰς δυνάμεις των πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Πελοποννήσου διὰ νὰ δοθῇ ὅμως σημασία εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἀπέστειλαν τὸν βασιλέα αὐτῶν Λεωνίδα, ἄνδρα τολμηρὸν καὶ γενναϊότατον.

Ὁ Ἕλληρικὸς στρατὸς ἐστρατοπέδευσε παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Οἴτης· συνεποσῶτο δὲ εἰς ἑπτακισχιλίους καὶ διακοσίους ὀπλίτας, Σπαρτιάτας, Τεγεάτας, Μαντινεῖς, Ἀρκάδας, Κορινθίους, Θεσπιεῖς, Θηβαίους, Λοκρούς, Φωκεῖς. Οὗτοι πάντες εἶχον τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν, ἀριστράτηγος δὲ πάντος τοῦ στρατεύματος ἦτο ὁ Λεωνίδας.

Ὁ Ξέρξης εὐρισκόμενος ἤδη ἐν Θεσσαλίᾳ, ἤκουσεν ὅτι τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν φυλάσσεται ὑπὸ μικροῦ σώματος Ἑλλήνων· ἀφ' οὗ δὲ ἐστρατοπέδευσε περὶ τὴν Τραχίνα, ἔστειλεν ἔριππον κατάσκοπον νὰ ἐξετάσῃ τὰς δυνάμεις τῶν ἐχθρῶν· οὗτος δὲ πλησιάσας εἶδε τοὺς Λακεδαιμονίους. ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἐγυμναζόντο ἄδοντες, ἄλλοι δὲ ἐκτένιζον τὴν μακρὰν κόμην των· ἔπραττον δὲ τοῦτο ὡς ἐάν ἐμελλον νὰ μεταβῶσιν εἰς πανήγυριν κατὰ τὸ Σπαρτιατικὸν ἔθιμον, διότι ἠτοιμάζοντο ν' ἀποθάνωσι μαχόμενοι.

Τέσσαρας ἡμέρας περιέμενεν ὁ Ξέρξης, ἐλπίζων ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ φοβηθῶσι καὶ θὰ φύγωσι. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Ξέρξης ἐμήνυσεν εἰς τὸν Λεωνίδα, προστάσων αὐτὸν νὰ παραδώσῃ τὰ ὄπλα του, ἀλλ' ὁ Λεωνίδας ἀπήντησε λακωνικώτατα «Μολὼν λαβέ.» ("Ἐλα πάρ' τα).

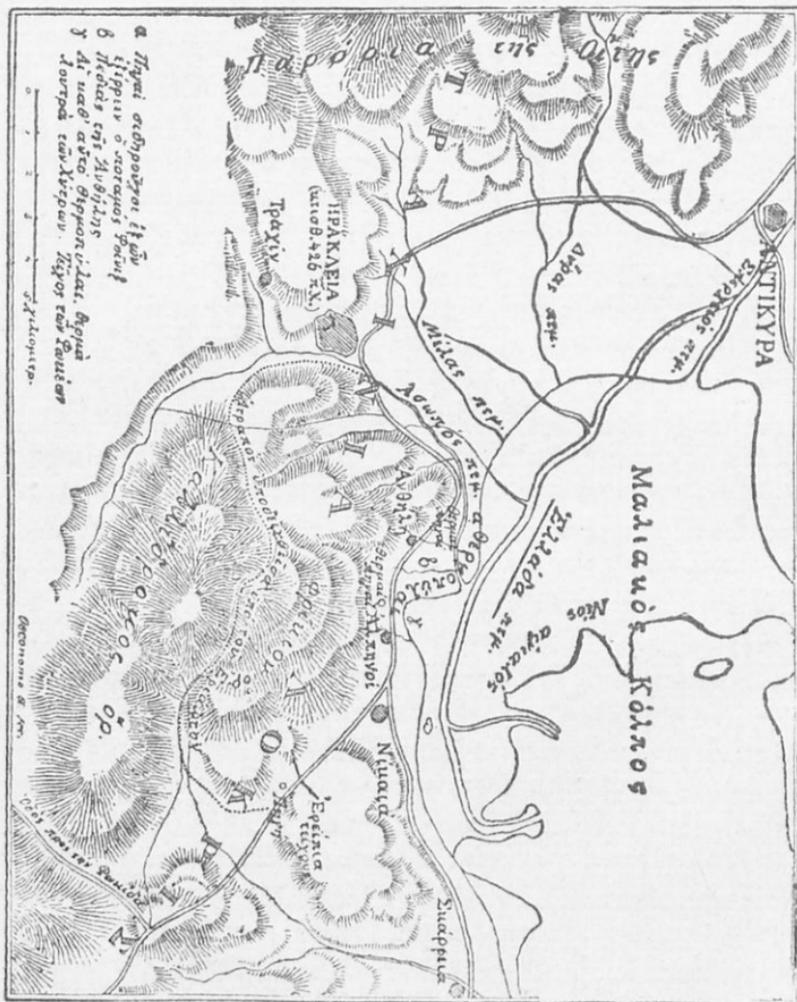
Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ὀργισθεὶς στέλλει κατὰ τῶν Ἑλ-

λήνων τοὺς Μῆδους, προστάξας νὰ ζωγράφωσι καὶ φέρωσιν αὐτοὺς ἐνώπιόν του. Οἱ Μῆδοι ἐπέπεσον μεθ' ὀρμῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἔπαθον δεινὴν καταστροφὴν καὶ ὑπεχώρησαν. Τότε δὲ ἐνόησεν ὁ Ξέρξης ὅτι εἶχε πολλοὺς μὲν ἀνθρώπους, ἀλλ' ὀλίγους ἄνδρας. Μετὰ τούτους ἐττάλησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων οἱ ἀθάνατοι, τὸ σῶμα τῶν ἐπιλέκτων Περσῶν, ὅπερ ἀπετέλει τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ βασιλέως· ἀλλὰ καὶ οὗτοι σφοδρὰς ἀπεκρούσθησαν, καὶ μεγάλας ὑποστάνας ζημίας ὑπεχώρησαν· ὁ δὲ Ξέρξης βλέπων ὑποχωροῦσαν τὴν φρουρὰν του, ἦν ἐθεώρει ἀήττητον, τρεῖς ἀνεπήδησε περίτρομος ἐκ τοῦ θρόνου του. Τὴν ἐπιούσαν ἐφώρμησαν λυσσωδῶς πάλιν οἱ βάρβαροι, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν κρατερώς.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ Ξέρξης ἦτο ἐν ἀμηχανίᾳ καὶ ἠγγόει τί νὰ πράξῃ, προσῆλθε πρὸς αὐτὸν προδότης ὀνομαζόμενος Ἐφιαλτής, προτείνων νὰ δεῖξῃ εἰς τοὺς Πέρσας ἀτραπὸν τινα, ἣτις διὰ τοῦ ὄρους ἔφερε κάτω εἰς τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Λεωνίδας εἶχεν ἤδη λάβῃ τὴν δεινὴν ἀγγελίαν ὅτι κινδυνεύει νὰ κυκλωθῇ. Διὰ νὰ μὴ θυσιασθῶσι δὲ πάντες οἱ μετ' αὐτοῦ ἄνδρες ἀνωφελῶς, ἀλλὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἄλλην περίστασιν, τοὺς μὲν ἄλλους Ἑλληνας προσέταξ· ν' ἀναχωρήσωσιν, αὐτὸς δὲ ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ μετὰ τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν, καὶ ν' ἀποθάνῃ μετ' αὐτῶν γενναίως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἔμειναν καὶ οἱ Θεσπιεῖς, οἵτινες κατ' οὐδένα λόγον ἠθέλησαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν. Ἐμείνε δὲ ἐκεῖ ὁ Λεωνίδας ὄχι μόνον διότι ἡ πατρίς του Σπάρτη προσέταττε τοὺς μαχητὰς αὐτῆς νὰ μὴ ἀπολίπωσι τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἔτασεν αὐτοὺς, ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι διεφλέγετο ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πυρός τῆς φιλοπατρίας· πρὸς δὲ τούτοις τὸ μαντεῖον εἶχε προείπη, ὅτι ἡ ἢ Λακεδαιμῶν θὰ ἐρημωθῇ ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἢ ὁ βασιλεὺς αὐτῆς θὰ πέσῃ. Ὁ Λεωνίδας λοιπὸν ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐμέλλε νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα.

Ἄμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου ὁ Ξέρξης μετὰ σπουδῆς

παρέταξε τὰ στρατεύματά του εἰς ἐπίθεσιν. Ὁ Λεωνίδας καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὡς εἰς βέβαιον θάνατον βαδίζοντες, προῦ-

Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς ἐν Θερμοπύλαις μάχης.

χώρησαν εἰς τὸ εὐρυχωρότατον μέρος τοῦ στενοῦ, καὶ ἐφώρμησαν κατὰ τῶν Περσῶν· ἀναρίθμητοι ἐφώρμησαν καὶ οἱ βάρβαροι· διὰ νὰ προχωρῶσι δέ, οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπισθεν

ἔτυπτον αὐτοὺς διὰ μαστίγων. Ὅθεν πολλοὶ ἐπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν, ἄλλοι δὲ κατεπατοῦντο ὑπ' ἀλλήλων. Οἱ Ἕλληνες ἐμάχοντο διὰ τῶν δοράτων, ἀφ' οὗ δὲ συνετρίβησαν αὐτά, ἐπέπεσον κατὰ τῶν Περσῶν διὰ τῶν ξιφῶν. Ὁ Λεωνίδας μετ' ἐξόχου ἀνδρείας ἀγωνισθεὶς, ἔπεσεν ἐνδόξως· λυσσώδης δὲ μάχη συνήφθη περὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, καὶ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ξέρξου ἐφρονεύθησαν. Οἱ Ἕλληνες μετὰ ἥρωϊκὸν ἀγῶνα τετράκις τρέψαντες τὸν ἐχθρὸν εἰς φυγὴν, κατώρθωσαν νὰ κρατήσωσι τὸ πολύτιμον σῶμα. Αἰφνης ἐφάνησαν καὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν οἱ βάρβαροι, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἡριάλτου· οἱ ὀλίγοι ἔτι ζῶντες Σπαρτιᾶται καὶ Θεσπιεῖς ἀπεσύρθησαν εἰς λόφον τινά. Πανταχόθεν δὲ περικυκλωθέντες, ἐθανατώθησαν πάντες, μέχρι ἐσχάτης πνοῆς πολεμήσαντες διὰ τῶν ξιφῶν καὶ τῶν πυγμῶν καὶ τῶν ὀδόντων.

Ὁ Ξέρξης μετὰ τὴν μάχην ἐπεθεώρησε τοὺς νεκροὺς· εὐρῶν δὲ τὸ σῶμα τοῦ Λεωνίδα προσέταξεν, ὡς λέγεται, ν' ἀποκόψωσι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ νὰ το ἀνασταυρώσωσιν. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη ἐξύβρισις τοῦ νεκροῦ τοῦ ἥρωος μόνον τὸν Ξέρξην ἠτίμασε· ἢ κατ' αὐτοῦ ἀσεβῆς ὀργὴ τοῦ Πέρσου μονάρχου ἀποδεικνύει ποῖον ἔλεθρον ἐπέφερεν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ ὀνήρου ἐκεῖνος.

Οἱ Σπαρτιᾶται εἰς τιμὴν τοῦ ἥρωϊκοῦ αὐτῶν βασιλέως ἀνήγειραν εἰς τὰς Θερμοπύλας κενοτάριον, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔστησαν λίθινον λέοντα, ἐγγαράξαντες καὶ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα·

Εἴμαι ἐγὼ τὸ κράτιστον τῶν ἐπὶ γῆς θηρίων,
καὶ τοῦ κράτιστου τῶν θνητῶν φυλάττω τὸ μνημεῖον.
Ἄλλ' ἂν δὲν εἶχε τὸνομα αὐτὸς καὶ τὸν θυμὸν μου,
ἐδῶ δὲν θά ἐβλέπετε οὐδ' ἴχνος τῶν ποδῶν μου.

Εἰς τιμὴν δὲ τῶν μετ' αὐτοῦ πολεμησάντων καὶ πεσόντων Σπαρτιᾶτων ἐγαράχθη τὸ ἐξῆς·

Διαβάτη, ἀπὸ τῆ Σπάρτη μας ἀνίσως καὶ διαδῆς,
'πέε της πως 'πέσαμεν ἐδῶ καθὼς προστάζει αὐτή.

εις τιμήν δὲ πάντων τῶν ἐν Θερμοπύλαις πεσόντων Ἑλλήνων τὸ ἕξῃς·

Ἐναντίον μυριάδων ἄλλοτε τριακοσίων,
τέσσαρες ἐδῶ χιλιάδες ἦσαν Πελοποννησίων.

Ὁ ἀναριθμητὸς στρατὸς τοῦ Ξέρξου ὤρμησε διὰ τῆς ἀνοικτῆς πλέον πύλης τῶν Θερμοπυλῶν, ἐρημῶν καὶ κατακαίων τὴν χώραν, ἀπειλῶν κατὰ πάντων ἢ ὄλεθρον ἢ αἰσχρὰν δουλείαν· ἀλλ' ἡ ἥρωϊκὴ θυσιὰ τοῦ Λεωνίδα ἐκέκλευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐγενῆ ἀμιλλαν, καὶ θάρρος καὶ ἐνθουσιασμόν, ὅπως ἀφηφῶσι πάντα κίνδυνον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ δόξα τῶν ἐν Θερμοπύλαις πεσόντων εἶνε αἰδῖος, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Λεωνίδα θά μὲνῃ αἰετοτε ἱερὸν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν Ἑλλήνων.

Πέρσης ἱππεὺς θωρακοφόρος.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

(480 π. Χ.)

Ἐν μέσῳ τοῦ δεινοῦ κινδύνου, ὅστις ἠπέλκει τὴν Ἑλλάδα, ἀνὴρ τις ἐνόησεν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδύναντο μὲν νὰ ἀντιστῶσι κατὰ ξηρὰν εἰς τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν Περσικῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἠδύναντο ὅμως ν' ἀγωνισθῶσι κατὰ θάλασσαν καὶ νὰ νικήσωσιν· ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἐδοξάσθη ὡς ὁ σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος, εἶνε ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν κατήγετο ἐξ ἐπισήμου γένους, καὶ ὁ μὲν πατὴρ του ὠνομάζετο Νεοκλῆς, ἡ δὲ μήτηρ του Ἀβρότονον. Ἐκ παιδικῆς δὲ ἡλικίας ἦτο ζωηρὸς καὶ συνετὸς καὶ μεγαλοπράγμων.

Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν νὰ διαπραξῆ μεγάλας πράξεις. Ὅτε μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην αἱ Ἀθῆναι ὑπεδέχοντο μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸν Μιλτιάδην, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐφέρετο ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐφαίνετο πολλὰκις σύννοος, τὰς νύκτας ἠγρύπνει, καὶ ἀπέφευγε πλέον τὰ συνήθη συμπόσια. Εἰς τοὺς ἀποροῦντας διὰ τὴν παράδοξον ταύτην μεταβολὴν, ἀπεκρίνετο «οὐκ ἔα με καθεῦδειν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον» (δὲν με ἀφίνει νὰ κοιμηθῶμαι τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου).

Ἐν ᾧ δὲ εἰ ἄλλοι ἐνόμιζον ὅτι ἡ ἤττη τῶν βαρβάρων ἐν Μαραθῶνι ἦτο τέλος τοῦ πολέμου, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐθεώρει αὐτὴν τούναντίον ὡς ἀρχὴν μεγαλητέρων ἀγώνων· εἰς τοὺς ἀγῶνας δὲ τούτους προπαρεσκεύαζε τὰς Ἀθήνας, μακροθὲν προβλέπων τὸ μέλλον.

Καὶ πρῶτον μὲν μόνος αὐτὸς ἐτόλμησε νὰ προτείνῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ διανέμωσιν πλέον τὰς προσόδους τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου, ὡς ἔπραττον ἕως τότε, ἀλλὰ νὰ ναυπηγήσωσι τριήρεις· ἐκ τῶν χρημάτων ἐκείνων κατεσκευάσθησαν ἑκατὸ τριήρεις, ἡ δὲ ταιαύτη θαλασσία δύναμις καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος ὄλης ἔσωσε,

καί εἰς τὰς Ἀθήνας ἔδωκε τὴν ἡγεμονίαν τῆς θαλάσσης.

Ὅτε οἱ σταλέντες παρὰ τοῦ Ξέρξου κίρρυκες ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ζητοῦντες γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖον ὑποταγῆς, τοὺς λόγους αὐτῶν ἐξήγει πρὸς τοὺς Ἕλληνας διερμηνεύς διγλωττος, ὁμιλῶν δὴλα δὴ Περσικὰ καὶ Ἑλληνικά. Τοῦτον τὸν διερμηνέα συλλαβὼν ὁ Θεμιστοκλῆς προέτεινε καὶ τον ἐρόνευταν, διότι ἐτόλμησε νὰ μολύνη τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ βαρβάρων προσταγμάτων. Διὰ νὰ μὴ εἰσχωρήτη δὲ διασφορὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῶν Περσικῶν χρημάτων, ἐνήργησε νὰ καταδικασθῆ εἰς στέρῃσιν τῶν πολιτικῶν δικαιοματίων ὁ Ἀρθμιος καὶ ὅλη ἡ γενεὰ του, διότι ἐκομισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα χρυσὸν τῶν Μήδων. Ἀλλ' ὁ μέγιστος αὐτοῦ ἔπαινος εἶνε ὅτι διέλυτε τὰς διγλοσίαις τῶν Ἑλλήνων, καὶ διήλλαξε μετὰξὺ των τὰς πόλεις, καταπέσσας πολλὰς ἐξ αὐτῶν ν' ἀναβάλωσι τὰς πρὸς ἀλλήλας ἐχθρας, χάριν τοῦ Περσικοῦ πολέμου.

Ὅτε δὲ ὁ εἰς τὰ Τέμπη σταλείς στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἀνῆλθεν ἄπρακτος, οἱ Ἀθηναῖοι, ὅλας τὰς ἐλπίδας των εἰς τὸν Θεμιστοκλέα στηρίζαντες, ἀπέστειλαν αὐτὸν μετὰ πλοίων εἰς τὸ Ἀρτεμισιον, ὅπως φυλάτῃ διὰ θαλάσσης τὸν ἐκεῖ προῖμόν. Ἐδείξε δὲ τότε ὁ Θεμιστοκλῆς μέγα παράδειγμα φιλοπατρίας· διότι οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἤθελον νὰ ἔχωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν ἀρχηγίαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι δὲν παρεδέχοντο ν' ἀκολουθῶσιν ἄλλους, ἐν ᾧ εἶχον τὰς πλειοτέρας ναῦς. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς συνιδὼν τὸν κίνδυνον, καὶ αὐτὸς ὑπεχώρητε καὶ τοὺς Ἀθηναίους κατεπράυνε, λέγων ὅτι, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι φανῶσι γενναῖοι κατὰ τὸν πόλεμον, οἱ Ἕλληνες μόνοι θὰ τοὺς ἀναγνωρίσωσιν ὡς ἀρχηγούς· οὕτω λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον τὴν δοξαν ὅτι τοὺς μὲν ἐχθροὺς ἐνίκησαν διὰ τῆς ἀνδρείας, τοὺς δὲ φίλους διὰ τῆς φρονήσεως.

Ναύαρχος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀνεκηρύχθη ὁ ναύαρχος τῶν Σπαρτιατῶν Εὐρυβιάδης· οὗτος ἰδὼν παρατεταγμένον τὸν πολυκρίθμον στόλον τῶν Περσῶν καὶ ταραχθεὶς,

ἤθελε τάχιστα ν' ἀποπλεύσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς κατώρθωσε νὰ συγκαταστήσῃ ἐκεῖ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, καὶ οὕτω συνέκροτήθη ἡ ἐν Ἀρτεμισίῳ ναυμαχία.

Θεμιστοκλῆς.

Αἱ εἰς τὸν πορθμὸν τοῦτον γενόμεναι ἀψιμαχίαι τὰ μέγιστα ὠφέλησαν τοὺς Ἕλληνας, διότι ἐκ πείρας ἐδιδάχθησαν ὅτι οὔτε πολυάριθμοι στόλοι, οὔτε λαμπρὰ σήματα τῶν πλοίων, οὔτε ἀλαζονικαὶ κραυγαὶ καὶ βάρβαροι ἀλαλαγμοὶ δύνανται νὰ ἐκπλήξωσιν ἄνδρας τολμηροὺς καὶ γενναίους εἰς τὸ μάχεσθαι.

Ὅτε δὲ ἦλθεν ἡ ἀγγελία ὅτι ὁ Λεωνίδας ἔπεσεν ἐν Θερμοπύλαις, καὶ ὅτι ὁ Ξέρξης εἶνε κύριος τῶν παροδῶν τῆς ξηρᾶς, ἀπεφάσισαν οἱ εἰς τὸ Ἀρτεμισίον Ἕλληνες νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος. Παραπλέων δὲ τὴν Εὐβοίαν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅπου ἐβλεπεν ὅτι οἱ βάρβαροι ἐμελλόν ἐξ ἀνάγκης νὰ προσορμισθῶσιν ἢ διὰ νὰ προμηθευθῶσιν ὕδωρ, ἢ διὰ νὰ ἐξασφαλισθῶσιν ἀπὸ τρικυμίας, ἐγράφτην ἐπὶ τῶν λίθων γράμματα μακρόθεν καταφανῆ, προτρέπων τοὺς μετὰ τῶν βαρβάρων Ἴωνας νὰ ἐνθυμηθῶσιν ὅτι εἶνε Ἕλληνες, καὶ ἂν μὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔλθωσι πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων, εἰδὲ μὴ, νὰ προσπαθῶσι νὰ ἐπιφέρωσι βλάβην εἰς τοὺς βαρβάρους, προξενούντες ταραχὰς εἰς τὰς μάχας. Ἦλπιζε δὲ ὅτι, ἀφ' οὗ ἀναγνώσωσιν οἱ Ἴωνες τὰ γράμματα ταῦτα, ἢ θὰ πειθῶσι νὰ παραιτήσωσι τοὺς Πέρσας, ἢ θὰ τοὺς ὑποπτέωσιν ἐκεῖνοι καὶ θὰ τοὺς ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τὰς μάχας.

Οἱ Ἀθηναῖοι πρόετεινον εἰς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἐκεῖ ν' ἀποκρούσωσι τὸν ἐχθρόν, πρὶν προφθάσῃ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ κατατρέψῃ αὐτήν. Ἄλλ' οὐδεὶς ἤκουεν αὐτοὺς, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἐφρόντιζον μόνον διὰ τὴν Πελοπόννητον, καὶ ἤθελον νὰ συναθροίσωσι πάσας τὰς Ἑλληνικὰς δυνάμεις πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ νὰ κτίσωσιν ἐπ' αὐτοῦ τεῖχος ἀπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι βλέποντες τὴν προδίξιαν ταύτην τῶν συμμάχων, οἵτινες ἄφινον αὐτοὺς μόνους ἀπέναντι τόσων μυριάδων ἐχθρῶν, ὠργίζοντο καὶ ἐλυποῦντο. Ἡ μόνη δὲ σωτηρία αὐτῶν ἦτο νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πόλιν, καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ πλοῖα· ἀλλ' ὁ λαὸς ἤγνωντιούτο.

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀδυνατῶν νὰ καταπέισῃ τὸ πλῆθος δι' ἀνθρωπίνων λόγων, ἀνέφερεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸν χρησμόν, ὅστις ἔλεγεν ὅτι, ὅταν ἐπέλθωσιν οἱ Πέρσαι κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, μόνον τὰ ξύλινα τεῖχη θὰ σώσωσι τὴν πόλιν· εἶπε λοιπὸν ὅτι ξύλινα τεῖχη ἐννοεῖ ὁ χρησμὸς τὰ πλοῖα.

Διὰ τῆς γνώμης ταύτης καὶ δι' ἄλλων ἐπιχειρημάτων, κατώρθωσε τέλος νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ μεταβιβάσωσι τὰς οἰκογενείας αὐτῶν εἰς Σαλαμίνα, Αἴγινα καὶ Τροιζῆνα, αὐτοὶ δὲ νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς τὰς τριήρεις καὶ νὰ εἶνε ἕτοιμοι εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον.

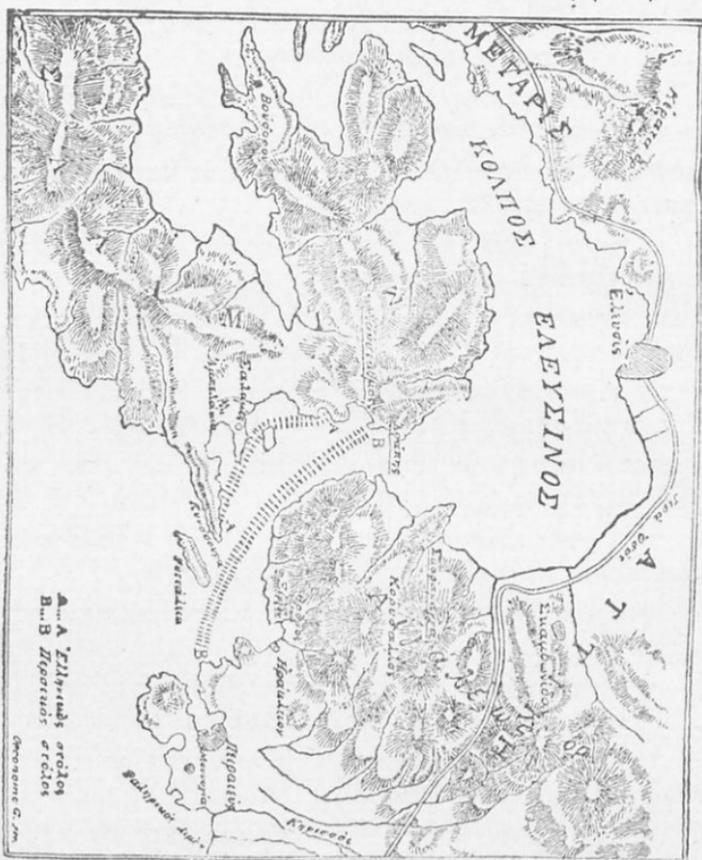
Ὅτε ἐξέπλεον οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκαταλείποντες τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ναοὺς αὐτῶν, τὸ θέαμα ἦτο σπαραξικάρδιον· ἀλλ' ἐκίνει καὶ τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν τόλμην τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες ἄκαμπτοι εἰς τὰς οἰμωγὰς καὶ τὰ δάκρυα τῶν γονέων ἢ τῶν συζύγων, καὶ τοὺς ἐναγκαλισμοὺς τῶν τέκνων, ἐπεβιβάζοντο εἰς τὰς τριήρεις.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ βάρβαρος ὑπέταξε τὴν Βοιωτίαν καὶ κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων τὰς Πλαταιὰς καὶ τὰς Θεσπίας, αἵτινες μόναι ἀντέστησαν κατ' αὐτοῦ, ἔπειτα δ' ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πόλις ἦτο ἔρημος· μόνον ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως εἶχον μείνη ὀλίγοι γέροντες καὶ τινες πολῖται, οἵτινες εἶχον ἐξηγήσῃ τὸν χρησμὸν κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ εἶχον ὀχυρώσῃ τὴν Ἀκρόπολιν διὰ ξυλίνου τείχους. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀντέστησαν γενναίως ἐναντίον τῶν ἐφοδῶν τοῦ βαρβάρου, ἀλλὰ τέλος ὁ ἐχθρὸς ἐπυρπόλησε τὸ ξύλινον τείχος, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, κατέσφαξε τοὺς ὑπερασπιστὰς αὐτῆς. Ἐπειτα δὲ διήρπασε τὴν πόλιν καὶ ἐπυρπόλησεν αὐτήν.

Ὁ Εὐρυβιάδης, ὅστις, ὡς εἶδομεν, εἶχε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὄλου στόλου, ἤθελε νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Ἰσθμὸν, ὅπου ἦτο συνηθροισμένον καὶ τὸ πεζικὸν τῶν Πελοποννησίων, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀντέλεγεν. Ὁργισθεὶς ὁ Εὐρυβιάδης ὕψωσε τὴν βακτηρίαν νὰ τον κτυπήσῃ. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀπήντησε μετὰ πραότητος « Πάταξον μὲν, ἀκουσον δέ ». Ἡ μεγαλοφροσύνη αὐτῆ τοῦ Θεμιστοκλέους ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν κρίσιμωτάτην ἐκείνην στιγμήν ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου.

Καὶ κατώρθωσε μὲν νὰ πείσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ ναυμαχῆσωσιν ἐκεῖ· ὅτε ὁμοῦς ὁ στόλος τῶν πολεμίων ἔπλεεν

εις τὴν Σαλαμίνα, καὶ διὰ τοῦ πλήθους αὐτοῦ ἀπέκρυψε τοὺς αἰγιαλοὺς, ἐφάνη δὲ καὶ εἰς τὴν ξηρὰν τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν βαρβάρων, τότε οἱ Πελοποννήσιοι λησιμονήσαντες

Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς ἐν Σαλαμίῳ ναυμαχίας.

τοὺς λόγους τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐζήτησαν νὰ πλεύσωσι τὴν νύκτα πάλιν πρὸς τὸν Ἴσθμόν. Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε πρὸς σωτηρίαν τῶν ὅλων, ἐπινοεῖ τὸ ἐξῆς στρατήγημα. Στέλλει κρυφίως πρὸς τὸν Ξέρξην τὸν παιδαγωγὸν τῶν τέκνων τοῦ Σίκιννον νὰ εἴπῃ πρὸς αὐτόν, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, φίλος ὢν τοῦ βασιλέως, ἀναγγέλλει πρὸς

αὐτὸν ὅτι οἱ Ἕλληγες ἐτοιμάζονται νὰ φύγωσι, καὶ τον προτρέπει νὰ μὴ τους ἀφήσῃ, ἀλλὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν ναυτικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἐν ὅσῳ εἶνε μακρὰν τὸ πεζικόν των στρατεύμα. Ὁ Ξέρξης πιστεύσας ὅτι ἡ συμβουλή αὐτῆ ἐδόθη ἐξ ἀγάπης πρὸς αὐτόν, προσέταξε μέρος τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν μικρὰν νῆσον Ψυττάλειαν, κειμένην μεταξύ τῆς Σαλαμίνας καὶ τῆς ξηρᾶς, διακόσια δὲ πλοῖα νὰ περικυκλώσωσι τοὺς μεταξύ των ἐρίζοντας Ἕλληνας.

Τὴν εἰδήσιν ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα περιεκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν Περσικῶν, ἔφερεν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς περὶ τὸ μεσονύκτιον ὁ Ἀριστείδης, ἐλθὼν ἐν σπουδῇ ἐξ Αἰγίνης· ἐπέβεβαίωσε δὲ τοῦτο καὶ Τηνία τριήρης αὐτομολήσασα πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Τώρα λοιπὸν οἱ Ἕλληγες ἦσαν ἡναγκασμένοι νὰ ναυμαχήσωσιν ἐκόντες ἄκοντες. Καθὼς δ' ἐγένεν ἡμέρα, ἀνεῖλκυσαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἀνήχθησαν μετ' ὄλου τοῦ στόλου· παρευθὺς δ' ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν οἱ βάρβαροι. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐφύλαξε τὴν συνήθη ὄραν, καθ' ἣν πνέει δυνατὸς ἄνεμος ἐκ τοῦ πελάγους, ἐγείρων κύματα εἰς τὸ στενόν· καὶ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐπειδὴ ἦσαν ἀλιτενῆ καὶ χαμηλότερα, δὲν ἐβλάπτοντο, τὰ δὲ βαρβαρικά, ἐπειδὴ εἶχον ὑψηλὰς τὰς πρύμνας καὶ τὰ καταστρώματα, καὶ ἦσαν βαρέα καὶ δυσκίνητα, παρεσύροντο ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ ἐρρίπτοντο πλαγίως ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν, ἅτινα ἐπήρχοντο κατ' αὐτῶν κατ' εὐθείαν καὶ μετὰ πολλῆς ταχύτητος.

Οἱ Πέρσαι ἐντὸς στενοῦ τόπου εὐρισκόμενοι, δὲν ἠδύναντο νὰ λάβωσι μέρος ὄλοι ὁμοῦ εἰς τὴν ναυμαχίαν, οὐδὲ νὰ περικυκλώσωσι τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα· κατὰ δὲ τὴν συμπλοκὴν τὰ πλοῖα αὐτῶν κατεστρέφοντο συγχρουόμενα πρὸς ἄλληλα.

Ὁ Ξέρξης ἐπὶ χρυσοῦ θρόνου καθήμενος ἐπὶ τοῦ ὄρους Αἰγάλεω ὑπεράνω τοῦ Ἡρακλείου (τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡρακλέους) ἀντικρὺ τῆς Σαλαμίνας, ἐκεῖ ὅπου διὰ στενοῦ

πορθμοῦ χωρίζεται ἡ νῆσος ἀπὸ τῆς Ἀστικῆς, ἐπώπτευσεν τὴν μάχην καὶ ἔβλεπε τὰ πελώρια αὐτοῦ πλοῖα κατατροπούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ἐνταῦθα πολλάκις ἀνεπήδησεν ἔντρομος ἐπὶ τοῦ ὀφροῦ του. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε μέχρι τοῦ δειλινοῦ, ὅτε οἱ βάρβαροι ἐτρέπησαν εἰς ἐπινοεῖσιν φυγῆν.

Ὁ Ξέρξης δὲν ἐτόλμησε πλέον νὰ συνάψῃ ἄλλην μάχην, ἀλλ' ἔφυγε κατεστυμμένως, ἀφήσας μόνον τριακιστίας χιλιάδας ἐκλεκτοῦ στρατοῦ, καὶ τὸν γαμβρὸν του Μαρδόνιον, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ ἐκδικήσῃ τὴν κατὰ θάλασσαν ἤτταν καὶ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπέθανε τὸ πλεῖστον τοῦ στρατεύματος ἐκ νότου καὶ πείνης· μετὰ τεσσαράκοντα πέντε δὲ ἡμερῶν πορείαν, σύρων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ ἐλεεινὰ συντρίμματα τῆς Περσικῆς στρατιᾶς, ἔφθασεν ὁ μέγας βασιλεὺς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τρικυμία εἶχε διαλύσῃ τὰς γεφύρας, ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ δι' ἀλιευτικῶν πλοιαρίων εἰς Ἀσίαν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς ποιμπῆς καὶ ἀλαζονείας πρὸ μικροῦ κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἐνδοξὸς ἐν Σαλαμῖνι νίκη, ἣτις ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς ὑποδουλώσεως, καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ὅλην ἐκ τῆς βαρβαρότητος, ὀφείλεται πρὸ πάντων εἰς τὸν Θεμιστοκλέα. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει τὸ πρῶτον βραβεῖον· ἀλλ' ὅτε οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπῆλθον εἰς τὸν Ἴσθμόν καὶ ἐψήφισαν εἰς τίνα ἀνήκει τὸ πρωτεῖον, ἕκαστος μὲν ἔκρινεν ἑαυτὸν πρῶτον, δεῦτερον δὲ τὸν Θεμιστοκλέα.

Ἀλλ' ἂν ἐκ φθόνου δὲν ἀνεγνωρίζετο ἄριστος, τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τούτοις διεφημίσθη ἀνά τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐδοξάσθη. Ὅτε δὲ μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην, οἱ Σπαρτιαῖται εἰς μὲν τὸν Εὐρυβιάδην ἔδωκαν στέφανον ἐκ κλάδου ἐλαίας ὡς ἀριστεῖον ἀνδρείας, εἰς δὲ τὸν Θεμιστοκλέα τὸν αὐτὸν στέφανον ὡς ἀριστεῖον φρονήσεως· ἐδώρησαν δὲ εἰς αὐτὸν τὸ ἀριστον τῶν ἐν τῇ πόλει ἀρμάτων, καὶ τριακόσιοι ἐπίσημοι νέοι προέπεμψαν αὐτὸν μέχρι τῶν ὄριων τῆς Λακωνικῆς. Τοιαύτην τιμὴν οὐδέποτε εἰς οὐδένα ἀπένευμαν οἱ Σπαρτιαῖται.

Ἄλλὰ τῆς μεγίστης τιμῆς ἤξιώθη κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. Ἐτελοῦντο τὰ πρῶτα μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν Ὀλύμπια, καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐνεφανίσθη εἰς τὸ στάδιον. Πάντες οἱ ἐκεῖ παρόντες ἀφῆσαντες τοὺς ἀγωνιζομένους ἔστρεψαν πρὸς αὐτὸν τὴν προσοχὴν τῶν, καὶ ὄλην τὴν ἡμέραν αὐτὸν ἐθεῶντο καὶ ἐδείκνυον εἰς τοὺς ξένους, θαυμάζοντες καὶ χειροκροτοῦντες. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς τοσαύτην γαρὰν ἤσθάνθη, ὥστε ὠμολόγησεν εἰς τοὺς φίλους του, ὅτι ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔλαβε τὴν ἀμοιβὴν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνων του.

Ὁ Θεμιστοκλῆς εὐθὺς μετὰ τὰ μεγάλα ταῦτα γεγονότα ἐπεχείρησε ν' ἀνοικοδομήσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ ν' περιτειχίσῃ αὐτάς. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιαῖται μαθόντες τοῦτο ἠναντιώθησαν, προφασιζόμενοι ὅτι δὲν συμφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ὑπάρχωσιν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήτου ὠχυρωμένοι πόλεις· διότι ἂν βραδύτερον εἰσβάλωσι πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Πέρσαι, αἱ Ἀθηναὶ θὰ χρησιμεύσωσιν εἰς αὐτοὺς ὡς ὀχύρωμα πρὸς ὑποδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ ἀληθὴς αἰτία ἦτο ὁ φόβος, διότι δὲν ἤθελον νὰ ἴδωσι τὰς Ἀθήνας πάλιν μεγάλας καὶ ἀκμαζούσας. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς συνεβούλευσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ στείλωσιν αὐτὸν πρέσβην εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ παρήγγειλε νὰ μὴ παύσωσιν ἐργαζόμενοι ἡμέραν καὶ νύκτα ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐλθὼν εἰς τὴν Σπάρτην δὲν ἐνεφανίσθη εὐθὺς εἰς τοὺς ἐφόρους, προφασιζόμενος ὅτι περιμένει τοὺς συμπρέσβεις αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως ἤρχοντο εἰς τὴν Σπάρτην εἰδήσεις ὅτι τὸ τεῖχος τῶν Ἀθηναίων οἰκοδομεῖται· οἱ δὲ ἔφοροι παρεπονοῦντο. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ μὴ πιστεύωσιν εἰς ἀπλᾶς φήμας, καὶ ἔπεισεν αὐτοὺς ν' ἀποστείλωσι πρέσβεις εἰς Ἀθήνας· αὐτὸς δ' ἐμήνυσε κρυφίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ ἀφῆσωσι τοὺς πρέσβεις τῶν Σπαρτιατῶν ν' ἀναχωρήσωσι, πρὶν ἐπανέλθῃ αὐτὸς ἐκ Σπάρτης. Τέλος ἦλθον εἰς Σπάρτην καὶ οἱ ἀναμε-

νόμενοι συμπρέσβεις, ὅτε πλέον τὰ τεῖχη εἶχον ὑψωθῆ ἑπαρκῶς. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς προσελθὼν εἰς τοὺς ἐφόρους, ἀνήγγειλε δημοσίᾳ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι περιτείχισαν τὴν πόλιν των, καὶ εἶνε ἱκανοὶ ν' ἀντικρούσωσιν οἰονδήποτε ἐχθρόν.

Τὸ παλαιὸν Φάληρον ἦτο ὁ ἀρχαῖος λιμὴν τῶν Ἀθηναίων· ἀλλ' ἦτο μικρὸς καὶ ὄχι τόσον ἀσφαλῆς. Διὰ τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, κατέστησε τὸν Πειραιᾶ ἀξιολογὸν λιμμένα καὶ περιτείχισε καὶ αὐτόν.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ δόξης ἐφείλκυσε τὸν φθόνον τῶν συμπολιτῶν του· διὰ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τοῦ ἐν Ἀθήναις Σπαρτιατικοῦ κόμματος ἐξωστρακίσθη. Ὁ Θεμιστοκλῆς διέτριβεν εἰς Ἄργος ὅτε ἀνεκαλύφθη ἡ προδοσία τοῦ Παυσανίου, τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸ μὲν ἐκ μίσους κατὰ τοῦ Θεμιστοκλέους, τὸ δὲ ἵνα μετριάσωσι τὸ ὄνειδος τῆς προδοσίας, τὸ ὅποιον προσήφθη εἰς τὴν πόλιν των, ἐξηρέθισαν τοὺς ἐν Ἀθήναις ἐχθροὺς του καὶ τὸν κατηγορήσαν ὡς συνεννοούμενον καὶ αὐτὸν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας. Ὁ Θεμιστοκλῆς οὕτω διαβληθεὶς, ἔγραψε πρὸς τοὺς συμπολίτας του ἀπολογούμενος. Ἀλλ' ὁ ὄημος τῶν Ἀθηναίων πεισθεὶς ὑπὸ τῶν κατηγορούντων αὐτόν, ἐπεμψεν ἄνδρας ὅπως συλλάβωσι καὶ φέρωσιν αὐτόν εἰς Ἀθήνας νὰ κριθῆ. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς μαθὼν τούτο, διεπέρασεν εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Μολοσσῶν Ἀδμητον, ὅστις εἰ καὶ ἐχθρὸς αὐτοῦ διὰ πολιτικούς λόγους, ἐδέχθη ὁμῶς γενναιοφρόνως καὶ ἐπροστάτευσεν τὸν Θεμιστοκλέα, ἀρνηθεὶς νὰ παραδώσῃ αὐτόν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, καίτοι οὗτοι ἐπιμόνως ἀπήτουν αὐτόν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖ δὲν ἦτο ἀσφαλῆς, ὁ Ἀδμητος ἐπεμψεν αὐτόν εἰς τὴν Πύδναν τῆς Μακεδονίας· ἐκεῖθεν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπιβάς πλοίου ἔπλεεν ἄγνωστος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀλλὰ τὸ πλοῖον ἔνεκα σφοδρᾶς τρικυμίας ἔφθασεν εἰς τὴν Νάξον, πολιορκουμένην τότε ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Θεμι-

στοκλής φοβηθείς τὸν κίνδυνον, ἐφάνέρωσεν ἑαυτὸν εἰς τὸν πλοίαρχον, καὶ δι' ὑποσχέσεων καὶ ἀπειλῶν ἤνάγκασεν αὐτὸν νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν εἶχε προκηρύξῃ ἀμοιβὴν διακοσίων ταλάντων εἰς ὄντινα ἤθελε συλλάβῃ τὸν Θεμιστοκλέα, καὶ πολλοὶ παρεφύλαττον νὰ συλλάβωσιν αὐτὸν· ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς τῇ βοήθειά τινος φίλου του, κατώρθωσε νὰ φθάσῃ σῶος καὶ ὑγῆς εἰς τὰ Σοῦσα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Περσίας.

Ὁ Ξέρξης εἶχεν ἀποθάνῃ, ἐβασίλευε δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀρταξέρξης. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐλθὼν πρὸς τὸν βασιλέα εἶπε διὰ διερμηνέως « Ἐγὼ εἶμαι Θεμιστοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος, καὶ ἔρχομαι πρὸς σέ διωχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Πολὺ ἔβλαψα καὶ τὸν πατέρα σου καὶ τοὺς Πέρσας, ἐν ὧσφ ἤμην ἠναγκασμένος νὰ ὑπερασπίζω τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα μου· ἀλλ' ὅμως ὅτε πλέον ἢ μὲν πατρίς μου ἦτο ἐν ἀσφαλείᾳ, ὁ δὲ πατήρ σου ἐν κινδύνῳ, ὠφέλησα αὐτὸν πολὺ πλείοτερον, διότι δὲν ἀφῆκα τοὺς Ἕλληνας νὰ τον καταδιώξωσιν. Ἐρχομαι λοιπὸν σήμερον ἔτοιμος νὰ λάβω παρὰ σοῦ χάριν, καὶ νὰ σέ παρακάλέσω νὰ λησμονήσῃς τὴν κατ' ἐμοῦ ὀργὴν σου ».

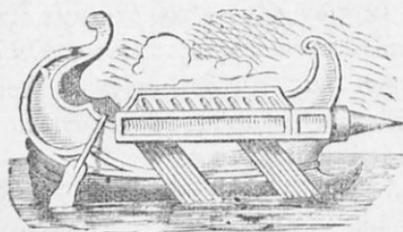
Ἀκούσας ταῦτα ὁ βασιλεὺς, εἰς μὲν τὸν Θεμιστοκλέα οὐδὲν ἀπεκρίθη, ἂν καὶ ἐθαύμασε τὸ φρόνημα καὶ τὴν τόλμην αὐτοῦ· μακαρίσας δὲ ἑαυτὸν ἐνώπιον τῶν φίλων, ὡς εἶαν συνέβῃ μεγίστη εὐτυχία, ἠὐχθήθη εἰς τὸν Θεὸν νὰ φωτίζη πάντοτε τοὺς ἐχθρούς του νὰ διώκωσι τοὺς ἀρίστους τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν. Λέγεται δὲ ὅτι τὴν νύκτα καθ' ὕπνον ἐκ τῆς χαρᾶς του ἀνεβόησε τρίς « Ἐγὼ Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον ».

Ὁ Θεμιστοκλῆς μαθὼν ἐντὸς ἐνὸς ἔτους τὴν Περσικὴν γλῶσσαν, συνεννοεῖτο ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ βασιλέως. Ἐπίμησε δ' αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ὅσον οὐδένα ἄλλον ξένον, διότι καὶ εἰς τὸ κυνήγιον παρελάμβανεν αὐτὸν, καὶ καθ' ἐκάστην συνδιέτριβε μετ' αὐτοῦ, καὶ τον συνέστησε καὶ εἰς τὴν μη-

τέρρα του. Ἐδωκε δὲ εἰς αὐτὸν τρεῖς πόλεις, τὴν Μαγνησίαν διὰ τὸν ἄρτον, τὴν Λάμψακον διὰ τὸν οἶνον, καὶ τὴν Μυοῦντα διὰ τὸ φαγητόν.

Ἀλλὰ μετὰ τινα ἔτη ὁ Πέρσης μονάρχης ἀπήτησε παρὰ τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Θεμιστοκλῆς μὴ θέλων οὔτε νὰ φανῇ προδότης πρὸς τὴν πατρίδα του, τὴν ὁποῖαν ἄλλοτε ἔσωσεν ἐκ τῶν βαρβάρων, οὔτε ἀχάριστος νὰ φανῇ πρὸς τὸν εὐεργέτην του, προετίμησε νὰ πῆ δηλητήριο, καὶ ἐξέπνευτεν ἐν Μαγνησίᾳ ἐν ἡλικίᾳ ἐξήκοντα πέντε ἐτῶν. Ὁ Ἀρταξέρξης μάθων τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐθαύμασεν ἔτι μᾶλλον τὸν ἄνδρα, καὶ ἐξηκολούθησε φερόμενος εὐμενῶς πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκείους.

Λέγεται δὲ ὅτι βραδύτερον κρυφίως μετεκομίσθησαν τὰ ὄσπᾶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἐτάφησαν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς. Ὁ δὲ ὑποτιθέμενος οὗτος τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους, βρεχόμενος ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἐν ἡ τοσοῦτον ἐδοξάσθη, κεῖται πρὸς τὰ δεξιὰ ὅταν εἰσπλήῃ τις εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, πλησίον τοῦ τάφου τοῦ νέου Θεμιστοκλέους τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ναυάρχου Ἀνδρέου Μιαούλη.

Ἀρχαῖον π.λοῖον.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

(480 π. Χ.)

Ὁ Ἀριστείδης ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας Ἡροδότου, ἦτο ὁ ἄριστος καὶ δικαιοτάτος τῶν Ἀθηναίων, καὶ διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη Ἀριστείδης ὁ δίκαιος.

Αἱ τιμαὶ δὲν καθίστων αὐτὸν ὑπερήφανον, ἦτο ἀνὴρ εὐγενῆς τοὺς τρόπους καὶ πρᾶος· ἐφρόνει δὲ ὅτι πρέπει νὰ ὑπηρετῇ τὴν πατρίδα, χωρὶς ν' ἀποβλέπη εἰς κέρδος ἢ ὠφέλειαν, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν αὐτῆς. Τόσον δ' ἐτίμων οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Ἀριστείδην, ὥστε παραστανομένης ποτὲ τραγωδίας τινὸς τοῦ Αἰσχύλου, ὅτε ὁ ὑποκριτῆς εἶπε τὸν στίχον :

Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει
(Ὅχι νὰ φαίνεται ἄριστος, ἀλλὰ νὰ εἶνε θέλει)

πάντων τὰ βλέμματα ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἀριστείδην, διότι πάντες ἦσαν τῆς γνώμης ὅτι εἰς ἐκεῖνον ἤρμοζεν ὁ τοιοῦτος ἔπαινος.

Ὅτε ἐνήγαγέ ποτε ἐχθρὸν του εἰς τὸ δικαστήριον, ἐπέστησαν οἱ δικασταὶ ἐκ τῶν λόγων του ὅτι εἶχε δίκαιον, καὶ δὲν ἤθελον ν' ἀκούσωσι τὸν κατηγορούμενον, ἀλλ' ἦσαν ἔτοιμοι εὐθὺς νὰ ψηφίσωσι κατ' αὐτοῦ· τότε ὁ Ἀριστείδης ἀναστάς παρεκάλεσε τοὺς δικαστὰς ν' ἀκούσωσι καὶ τὸν κατηγορούμενον κατὰ τὸν νόμον.

Ἄλλοτε ἐν ᾧ ἐδίκασε δύο ἰδιώτας, ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν εἶπεν ὅτι ὁ ἀντιδίκός του πολὺ ἠδίκησε τὸν Ἀριστείδην· τότε ὁ Ἀριστείδης ἀπήντησε «Φίλε μου, εἶπέ τί κακὸν ἔπραξεν εἰς σὲ καὶ ὄχι εἰς ἐμέ, διότι διὰ σὲ δικάζω, καὶ ὄχι διὰ τὸν ἑαυτὸν μου».

Ἐκλεγεθῆεις ἐπιμελητῆς τῶν δημοσίων προσόδων. ἤ, ὅπως

σήμερον λέγομεν, ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ἐξήλεγχε τοὺς ἔχοντας δημοσίας θέσεις ὅτι ἔκλεπτον πολλά. Πολλοὶ δυσσηραστήθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ τον κατηγορήσαν ἐπὶ κλοπῇ· ἀλλ' οἱ ἄριστοι καὶ ἐντιμότετοι τῶν πολιτῶν ἠγανακτήσαν διὰ τὴν συκοφαντίαν ταύτην, καὶ ὄχι μόνον ἀπήλλαξαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς κατηγορίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν διώρισαν πάλιν.

Ὁ Ἀριστείδης τότε προσεποιήθη ὅτι μετενόησε διὰ τὴν πρώτην του αὐστηρότητα, καὶ παρέβλεπεν ὀλίγον πτόσον δὲ ἤρρεσκεν εἰς τοὺς κλέπτοντας τὰ κοινὰ, διότι δέν τους ἐξήλεγχεν οὐδ' ἐξήταζεν ἀκριβῶς τοὺς λογαριασμοὺς αὐτῶν, ὥστε τον ὑπερεπήρουν καὶ συνέχαιρον τὸν δῆμον διὰ τὴν ἀρίστην ἐκλογὴν, παρακινουῦντες αὐτὸν νὰ ἐκλέξῃ καὶ πάλιν ἐπιμελητὴν τὸν Ἀριστείδην. Ἐν ᾧ δὲ οἱ πολῖται ἔμελλον νὰ ψηφίσωσιν αὐτόν, ὁ Ἀριστείδης ἀνέβη εἰς τὸ βῆμα καὶ ἐπιπλήττων τοὺς Ἀθηναίους, εἶπεν «Ὅτε πιστῶς καὶ ἐντίμως ἐξεπλήρωσα τὸ καθήκόν μου, ὑβρίστην καὶ κατηγορήτην, τώρα δέ, ὅτε παρέδωκα εἰς τὰς χεῖρας τῶν κλεπτῶν τὰ δημόσια χρήματα, σὰς φαίνομαι θαυμαστός πολίτης. Αἰσχύνομαι τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν σημερινὴν τιμὴν μάλλον, παρά διὰ τὴν πρὶν κατηγορίαν, καὶ ἀγανακτῶ, διότι κατὰ τὴν κρίσιν σας ἐνδοξότερον εἶνε νὰ χαρίζεται τις εἰς τοὺς κακοὺς, παρά νὰ διαφυλάττῃ τὸ δημόσιον χρῆμα». Ταῦτα εἰπὼν ἐξήλεγξε τὰς κλοπὰς, ἀπεστόμωσε τοὺς βοῶντας ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἐπαινοῦντας αὐτόν, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔπαινον εἶχε παρά τῶν ἐντίμων πολιτῶν.

Κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην εἰς τῶν δέκα στρατηγῶν τῶν Ἀθηναίων ἦτο καὶ ὁ Ἀριστείδης· τότε δὲ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, διότι αὐτὸς ἐνήργησε καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος νὰ δοθῇ ἡ ἀρχιστρατηγία εἰς τὸν Μιλτιάδην. Ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ ἠγωνίσθη γενναίως ὡς καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, διοικῶν τοὺς στρατιώτας τῆς φυλῆς αὐτοῦ. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν μάχην ἔσπευσαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν πόλιν, ὅπως

ὑπερασπίσωσιν αὐτήν, τὸν Ἀριστείδην ἀφῆκαν φύλακα τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰγμαλώτων, καὶ δὲν ἠπατήθησαν· ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος ἐκείντο σωρηδὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ· αἱ σκιναὶ καὶ τὰ συλληφθέντα πλοῖα ἦσαν πλήρη παντὸς εἴδους πλούτου. Ἄλλ' ὁ Ἀριστείδης οὔτε αὐτὸς ἤγγισέ τι, οὔτε εἰς ἄλλον τινὰ ἐπέτρεψε.

Ὁ Ἀριστείδης, ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἠγαπάτο διὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, βραδύτερον ἐφθονεῖτο· μάλιστα δὲ ἰσχυρῶς ἀντεπολιτεύετο αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰς τοῦ ὁποῖου

Ἀριστείδης.

τὰ πολυμῆρα σχέδια ἠναντιοῦτο. Τέλος δὲ περὶ τὸ 484 π. Χ. ἐξωστρακίσθη. Ἦτο δὲ ὁ ὄστρακισμὸς ἐντιμὸς ἐξορία ἐπὶ δέκα ἔτη, ἐπιβαλλομένη εἰς τοὺς πολίτας, οἵτινες ἐφάνοντο ὑπερέχοντες διὰ τὸν πλοῦτον ἢ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ ἢ τὴν πολιτικὴν δύναμιν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦσαν ἐπικίνδunami εἰς τὴν δημοκρατίαν· ἐγένετο δὲ ὡς ἐξῆς. Ἐκαστος δημότης ἐλάμβανεν ὄστρακον (κεραμίην πινακίδα) καὶ ἐγράφεν ἐπ' αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ πολίτου, τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ ἐξωστρακίσωσι, καὶ το ἔρριπτεν εἰς ὠρισμένον τῆς ἀγορᾶς τόπον· ἔπειτα οἱ ἄρχοντες ἠρίθμουν τὰ ὄστρακα, καὶ ἂν εὑρίσκετο ἐπὶ ἐξακισχιλίων τοῦλάχιστον ὄστράκων τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοῦ πολίτου, ὁ πολίτης οὗτος ἐξωστρακίζετο. Ἐν ᾧ δ' ἐγράφοντο τὰ ὄστρακα, χωρικός τις ἀγράμματος πλη-

σιάσας τὸν Ἀριστείδην κατὰ τύχην, παρεκάλει αὐτὸν νὰ γράψῃ ἐπὶ τοῦ ὄστράκου τοῦ: Ἀριστείδης. «Καὶ τί κακὸν σ' ἔκαμεν ὁ Ἀριστείδης;» ἐρωτᾷ οὗτος ἐκπληκτος· ὁ δὲ χωρικός ἀπεκρίθη «Τίποτε, οὐδὲ γνωρίζω κἀν τὸν ἄνδρα, ἀλλ' ἐνοχλοῦμαι ν' ἀκούω ὅλημέρα νὰ τον ὀνομάζουν δίκαιον». Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ἀριστείδης οὐδὲν εἶπεν, ἀλλ' ἔγραψε τὸ ὄνομά του εἰς τὸ ὄστρακον καὶ το ἔδωκεν ὀπίσω. Ἀπερχόμενος δ' ἐκ τῆς πατρίδος του ὕψωσε τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἠυχθήθη οὐδέποτε νὰ ἔλθωσιν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοιαύτην περίστασιν ὥστε ν' ἀναγκασθῶσι νὰ ἐνθυμηθῶσιν αὐτόν.

Καί τοι δὲ ὁ ὄστρακισμὸς διήρκει δέκα ἔτη, οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀνακαλέσωσι τὸν Ἀριστείδην τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐξορίας του ὅτε ὁ Ξέρξης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους ἐψήφισαν τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ὁ Περσικὸς στόλος ἐπολιορκήσῃ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, ὁ Ἀριστείδης ἰδὼν τοῦτο ἐξ Αἰγίνης, ὅπου ἔμενον ἕως τότε ἐξόριστος, διέπλευσεν ἐπὶ πλοιαρίου παρατόλμως διὰ μέσου τῶν ἐχθρικών πλοίων, διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν κίνδυνον τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ καὶ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Εἶπε δὲ πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, τὸν παλαιὸν αὐτοῦ ἀντίπαλον «Ἡμεῖς, ὦ Θεμιστοκλες, ἄς ἀφήσωμεν τὴν παιδαριώδη ἔριν ἡμῶν καὶ ἄς ἀρχίσωμεν σωτήριον καὶ ἀξιέπαινον φιλονικίαν, ἀμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους πῶς νὰ σώσωμεν τὴν πατρίδα, σὺ μὲν ὡς ἀρχῶν καὶ στρατηγός, ἐγὼ δὲ ὡς ἀπλοῦς ὑπασπιστῆς σου καὶ σύμβουλος».

Ὁ Ἀριστείδης ἠγωνίσθη γενναίως καὶ κατὰ τὴν ἐν Σαλαμίῃ ναυμαχίαν καταλαβὼν μετὰ τάγματος Ἀθηναίων ὀπλιτῶν τὴν νῆσον Ψυττάλειαν, ἐφόρευσε τοὺς ἐπ' αὐτῆς εὕρισκομένους Πέρσας.

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου ἔμεινον ἐν Ἑλλάδι ὁ Μαρδόνιος μετὰ τριακοσίων χιλιάδων ἐκλεκτοῦ στρατοῦ διὰ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Μαρδόνιος διαχειριζόμενος ἐν

Θεσσαλία, ἐπεχείρησεν ἐκ παντὸς τρόπου ν' ἀποσπάσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἔστειλε δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας πρέσβεις, προτείνων ὅτι καὶ τὰς Ἀθήνας θ' ἀνοικοδομήσῃ, καὶ χρήματα πολλὰ θὰ δάσῃ εἰς αὐτούς, καὶ ἡγεμόνας τῶν Ἑλλήνων θὰ τοὺς ἀναδείξῃ ἐὰν μείνωσιν οὐδέτεροι.

Μαθόντες ταῦτα οἱ Σπαρτιᾶται, καὶ φοβηθέντες μήπως πεισθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ταχέως ἐπεμψαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, ὅπως ἀποτρέψωσιν αὐτοὺς ἀπὸ πράξεως, ἧτις ἐμελλε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὑποδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος· παρεκάλουν δὲ αὐτοὺς ν' ἀποστείλωσιν εἰς τὴν Σπάρτην τὰς οἰκογενεῖας των, καὶ ἔλεγον ὅτι αὐτοὶ ἀναλαμβάνουσι νὰ διατρέψωσι τοὺς γέροντας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν εἰς δεινὴν θέσιν ἕνεκα τῆς ἐρημώσεως τῆς γῶρας αὐτῶν, ἦσαν δὲ καὶ δυσηραστημένοι κατὰ τῶν συμμαχῶν, ἀλλ' ὅμως ἔδειξαν λαμπρὸν φρόνημα. Ἀκούσαντες τοὺς λόγους τῶν πρέσβεων τῶν Σπαρτιᾶτῶν, ἔδωκαν τὴν ἐξῆς θαυμαστὴν ἀπόκρισιν, συνταγθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου·

«Δὲν ἀποροῦμεν ἐὰν οἱ ἔγθροὶ νομίζωσιν ὅτι τὰ πάντα δύναται τις νὰ ἀγοράζῃ δια τοῦ πλοῦτου καὶ διὰ τῶν χρημάτων, διότι αὐτοὶ δὲν εἰξεύρουσιν ἄλλο πρᾶγμα πολυτιμότερον παρὰ τὰ χρήματα· ἀλλ' ὅμως ὀργιζόμεθα κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες βλέπουσι μόνον τὴν σημερινὴν πενίαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ λησμονοῦσι τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν, καὶ τοὺς παρακινοῦσι ν' ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος χάριν τροφῆς!»

Καλέσας δὲ ὁ Ἀριστείδης τοὺς πρέσβεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, πρὸς μὲν τοὺς πρέσβεις τῶν Λακεδαιμονίων εἶπε, «Νὰ εἰπῆτε εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ὅτι δὲν ὑπάρχει τόσον πλῆθος χρυσοῦ οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε ὑπὸ τὴν γῆν, ἀντὶ τοῦ ὁποίου οἱ Ἀθηναῖοι ν' ἀνταλλάξωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων»· πρὸς δὲ τοὺς πρέσβεις τοῦ Μαρδονίου δεῖξας τὸν ἥλιον εἶπεν «ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος δὲν μεταβάλλει τὴν πορείαν αὐτοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι θὰ πολεμῶσι τοὺς Πέρσας, πι-

στεύοντες εἰς τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν, τῶν ὀπίστων οἱ Πέρσαι ἐκαύσαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα».

Κατὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Ἀριστείδης, ὅστις ὄχι μόνον γενναϊότητα ἐδείξεν, ἀνδρείοτατα ἀγωνισθεὶς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ φρόνησιν· ὅτε δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ὠργίζοντο διὰ τὰς συχνὰς μεταβολὰς τὰς ὁποίας ἔκαμνεν εἰς τὴν παράταξιν τῶν ὀ ἀριστράτηγος Πausανίας, ὅτε μὲν ἐδῶ, ὅτε δὲ ἐκεῖ τοποθετῶν αὐτοὺς, ὁ Ἀριστείδης εἶπε «πᾶσα θέσις εἶνε καλὴ ὅπως ἐκτελέσῃ τις πιστῶς τὸ καθήκον του καὶ ἀποθάνῃ ἐν τῇ τάξει του».

Ἡ ἀρετὴ τοῦ Ἀριστείδου ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὰς Ἀθῆνας. Ὅτε οἱ σύμμαχοι ἐν Βυζαντίῳ δυσηρεστημένοι διὰ τὴν ἀγέρωχον καὶ δεσποτικὴν διαγωγὴν τοῦ Πausανίου ἀπεσπῶντο τῆς Σπάρτης, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Ἀριστείδης. Σφοδρῶς ἐπιθυμῶν νὰ εἶνε συνησπισμένοι οἱ Ἕλληνας ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἔπεισε τοὺς Ἕλληνας τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας νὰ συνάψωσι συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, σκοπὸν ἔχουσαν τὴν ἀπόκρουσιν τῶν βαρβάρων. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων πόλεων συνήρχοντο εἰς τὴν Δῆλον, τὴν ἱεράν νῆσον τοῦ Ἀπολλωνος, ὅπου ἦτο καὶ τὸ ταμεῖον αἱ μεγάλῃτεραι πόλεις ὑπεχρεοῦντο νὰ παρέχωσι πλοῖα καὶ ἄνδρας καὶ χρήματα, αἱ δὲ μικρότεραι μόνον χρήματα. Ὁ Ἀριστείδης ἐθεωρήθη ὡς ὁ καταλληλότερος ὅπως ὀρίσῃ τὴν εἰσφορὰν ἐκάστης πόλεως· μετὰ τσαύτης δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀμεροληψίας ἐξετέλεσε τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὥστε οὐδὲν παράπονον οὐδεμιᾶς πόλεως ἤκουσθη κατ' αὐτοῦ. Εἰς τὸν Ἀριστείδην δὲ ἀνετίθη καὶ ἡ διαχειρίσις τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου. Ἐν ᾧ δὲ διεχειρίζετο ποσὸν ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἀπέθανε πένης. Ἡ δὲ πατρίς τιμῶσα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, αὐτὸν μὲν ἐκήρυξε δημοσίᾳ δαπάνῃ, ἀνεγείρασα καὶ μνημεῖον ἐν Φαλήρῳ, τὰς δὲ θυγατέρας του ἐπρόκισε.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

(480 π. X.)

Ὁ Μαρδόνιος, ἂν οὐ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέριψαν τὰς περὶ συμμαχίας προτάσεις του, ἐκίνησεν ἀμέσως ἐκ Θεσσαλίας ἐναντίον τῶν Ἀθηῶν· οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλιπον ἐκ δευτέρου τὴν πόλιν, ἦν εἶχον ἐν μέρει ἀνοικοδομήσῃ, καὶ μετέβησαν πάλιν εἰς Σαλαμίνα σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις, τὰ δὲ Περσικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὁ Μαρδόνιος δὲν ἠθέλησε νὰ ἐρημώσῃ τὴν χώραν, διότι ἤλπιζεν εἰσέτι ὅτι θὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ γίνωσι σύμμαχοι αὐτοῦ, πρὸς τοῦτο δ' ἔστειλε πρέσβην πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἐκ τῶν Ἀθηναίων βουλευτῶν εἰς μόνον, ὁ Λυκίδης, ἐγνωμοδότησεν ὅτι νομίζει συμφερούσας τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι τόσον ἠγανάκτησαν κατ' αὐτοῦ, ὥστε τον ἐλιθοβόλησαν· αἱ δὲ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων, ὀρμήσασαι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συμβουλευσάντος τοιαύτην προδοσίαν, ἐλιθοβόλησαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα.

Ὁ Μαρδόνιος ἀπελπισθεὶς πλέον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι θὰ συν-ὀηκολογήσωσι μετ' αὐτοῦ, κατέστρεψε τὰ πάντα ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ὅτε δὲ ἔμαθεν ὅτι ἐξεκίνησαν καὶ οἱ Σπαρτιάται, τότε ἀπεχώρησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, τῆς ὁποίας αἱ πεδιάδες ἦσαν καταλληλότεραι πρὸς μάχην πολυαριθμοῦ στρατοῦ, καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸς βορρᾶν τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ. Τόσῃν δὲ μεγάλῃν ἔκτασιν εἶχε τὸ Περσικὸν στρατόπεδον, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ το περιφράξῃ δι' ὀχυρώματος, ἀλλὰ κατεσκεύασε ξύλινον τεῖχος περὶ αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν Πέρσαι ἦσαν τριακόσιοι περίπου χιλιάδες, οἱ δὲ Ἕλληνας περὶ τὰς ἑκατὸν δέκα· τὴν ἀρχηγίαν δὲ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἶχεν ὁ Σπαρτιάτης Παυσανίας.

Ὁ Παυσανίας ἦτο υἱὸς τοῦ Κλεομβρότου ἐκ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν Ἀργιδῶν, καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου

βασιλέως Πλειστάργου, υιού και διαδόχου του εν Θερμοπύλαις πεσόντος Λεωνίδα.

Ο Παυσανίας παρέταξε τὸ Ἑλληνικὸν στρατεύμα εἰς τὰς βορείους ὑπώρειας τοῦ ὄρους Κιθαιρώνας, πλησίον τῆς πόλεως Ἐρυθρῶν. Τότε ὁ Μαρδόσιος πρῶτον ἀπέστειλε κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὄλον τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ· ἀλλὰ τριακόσιοι ἐκλεκτοὶ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Μεγαρέων ἀπέκρουσαν κρατερώς τοὺς πολεμίους· ἐν τῇ συμπλοκῇ δὲ ταύτῃ ἐφρονεύθη καὶ ὁ ἀνδρείος ἀρχηγὸς τοῦ Περσικοῦ ἱππικοῦ Μασίστιος. Ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρός τούτου ἐλύπησε βαθύτατα τοὺς βαρβάρους· πεισματώδης μάχη συνήρθη περὶ τὸν νεκρὸν, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κρατήσαντες τὸ σῶμα αὐτοῦ, περιέφερον ἐφ' ἀμάξης καθ' ὄλον τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ὡς λαμπρὸν τρόπαιον.

Οἱ Ἕλληνες λαθόντες θάρρος ἔτι μᾶλλον, κατέβησαν ἐκ τῆς ὄρεινῆς θέσεώς των πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Πλαταιῶν, εἰς τὴν μεσημβρινὴν ἔχθην τοῦ Ἀσωποῦ, πλησίον τῆς κρήνης Γαργαφίας καὶ τοῦ τεμένου τοῦ ἥρωος τῶν Πλαταιῶν Ἀνδροκράτους. Μαθὼν ὁ Μαρδόσιος τὴν μετακίνησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, ἐβάδισε καὶ αὐτὸς ὀλίγον πρὸς δυσμὰς καὶ παρετάχθη ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω δὲ τὰ δύο στρατεύματα ἔμειναν ἀπέναντι ἀλλήλων, οὔτε δὲ οἱ Ἕλληνες, οὔτε οἱ βάρβαροι ἤρχιζον τὴν μάχην· διότι μάντις θυσιάσαντες προεῖπον ὅτι ἐκεῖνος θὰ νικήσῃ, ὅστις μῖνῃ εἰς ἀμυντικὴν θέσιν, θὰ ἤττηθῇ δὲ ὅστις πρῶτος διαβῇ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν· ἀλλ' ὁ Μαρδόσιος στέλλων κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀδιακόπως ἱππεῖς, δὲν ἄφινεν αὐτοὺς νὰ ὑδρεύονται ἐκ τοῦ Ἀσωποῦ καὶ ἔπειτα ἐκ τῆς Γαργαφίας· καταλαβὼν δὲ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Κιθαιρώνας, συνελάμβανε τὰς ἀποστελλομένας ἐκ τῆς Πελοποννήσου τροφάς. Οἱ Ἕλληνες εἰς δεινὴν περιελθόντες θέσιν, ἀπεφάσισαν ν' ἀποσυρθῶσι πρὸς βορρᾶν τῶν Πλαταιῶν, ὅπως ἀνοιξῶσι τὴν ὁδόν, διὰ τῆς ὁποίας τὸ στρατόπεδον ἰδρύνατο νὰ λαμβάνῃ τροφάς· τὴν ἀκόλουθον νύκτα μετετοπίσθησαν ἐκεῖθεν, ἀλλὰ

Ὦν δὲ βέβαιος πλέον περὶ τῆς νίκης, προτέταξε τὸ ἵππικόν νὰ καταδιώξῃ τοὺς Σπαρτιάτας· ἔπειτα δὲ ἔφρασε καὶ ὁ περὶ τοὺς στρατὸς ὀδηγούμενος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μαρδόνιου.

Ἡ μάχη ἦτο ἀναπόφευκτος, ὁ δὲ Πausanίας περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην μόνος μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Τεγεατῶν, ἀνερχομένων ὁμοῦ εἰς πεντήκοντα τρεῖς χιλιάδας, νὰ πολεμήσῃ κατὰ ἐχθροῦ πολλαπλασίου. Ὁ Πausanίας πρὶν ἀρχίσῃ τὴν μάχην ἐξεπλήρωσεν ἱερὸν καθήκον, τουτέστι ἐτίλησε θυσίαν· ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ σπράγια δὲν ἦσαν αἴσια, διὰ τοῦτο δὲν ἐτόλμα νὰ προστάξῃ ἔσφοδον. Ὑψώσας δὲ τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μακρόθεν φαινόμενον ναὸν τῆς θεᾶς Ἥρας, εἶπε μετὰ δακρύων «εἰάν δὲν εἶνε πεπρωμένον νὰ νικήσωμεν οἱ Ἕλληνες, ἄς ἀποθάνωμεν, ἀφ' οὗ τοῦλάχιστον πράξωμεν ἐνδοξόν τι κατόρθωμα, καὶ ἀποδείξωμεν δι' ἔργου εἰς τὸν ἐχθρὸν ὅτι ἐξστράτευσεν ἐναντίον ἀνδρῶν γενναίων, οἵτινες εἰξεύρουσι νὰ μάχωνται». Ἐν ᾧ δὲ ὁ Πausanίας ἔλεγε ταῦτα, ὁ μάντις εἶπεν ὅτι ἡ θυσία προμηγύει νίκην. Τότε δὲ ὤρμησαν κατὰ τῶν βαρβάρων οἱ Τεγεᾶται καὶ οἱ Σπαρτιάται, ἡ δὲ φαλαγγὶς αὐτῶν αἰφνιδίως ἔλαβεν ὄψιν θηρίου θυμειδοῦς ἐφορμῶντος ἐναντίον φοβεροῦ ἐχθροῦ. Οἱ δὲ Πέρσαι ἐνόησαν τότε ὅτι ἐμελλόν νὰ ποιεμήσωσι πρὸς ἀνδρας, οἵτινες εἶχον ἀπόφασιν ν' ἀγωνισθῶσι μέχρι θανάτου.

Δεινὸς ἀγὼν συνήρθη, καὶ οἱ Πέρσαι ἐμάχοντο μετὰ θαυμαστῆς γενναιότητος. Ὁ Μαρδόνιος ἐπὶ λευκοῦ ἵππου ἔτρεχεν ἐνθαρρύνων τοὺς μαχομένους, μαχόμενος καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν χιλίων ἵππέων σωματοφυλάκων αὐτοῦ. Ἀλλὰ τέλος ὁ Σπαρτιάτης Αἰμίμηστος ἐφόνησε τὸν γενναῖον ἀρχηγὸν τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος, ὅπερ πάραυτα ἐτόλπη εἰς φυγὴν, διεπέρασε τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν καὶ ἐκλείσθη ἐντὸς τοῦ ξυλίνου τείχους. Ὁ Πausanίας διώκων κατὰ πόδας τοὺς φεύγοντας ἐχθρούς, ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ τὸ τείχος, ἀλλ' ἀπέκρούσθη. Ἐν τῷ μεταξύ ἔφρασαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἦσαν ἐπιδοξιώτατοι εἰς τὴν τειχομα-

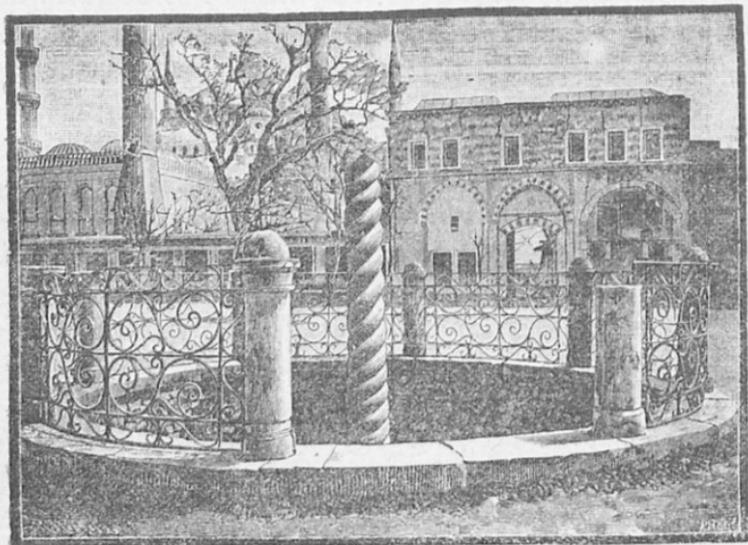
γίαν και ἐκυρίευσαν μετὰ πεισματώδη μάχην τὸ Περσικὸν στρατόπεδον. Ἐγίνε δὲ σφαγὴ φοβερὰ. Οἱ Πέρσαι ἐφρονέοντο ἄνευ ἀντιστάσεως, συμπεπυκνωμένοι ἐντὸς τοῦ σπεννοῦ ἐκείνου τόπου. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι ἐκ τῶν τριακισίων χιλιάδων ὀλίγιστοι διεσώθησαν, πλὴν τεσσαράκοντα χιλιάδων, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ στρατηγὸς Ἀρτάβαζος ἔφυγε πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης, διαφωνήσας πρὸς τὸν Μαρδόνιον.

Ὁ Πausanias μετὰ τὴν νίκην προσηνέθη εὐλαβῶς πρὸς τὸν νεκρὸν τοῦ Μαρδονίου· ἀπέκρουσε δὲ μετ' ἀγανακτήσεως τὴν πρότασιν τοῦ Αἰγινήτου Λάμπωνος, ὅστις παρεκίνηει αὐτὸν νὰ ὑβρίσῃ τὸν νεκρὸν τοῦ Μαρδονίου, ὅπως ὁ Μαρδόνιος καὶ ὁ Ξέρξης εἶχον ὑβρίσῃ τὸν νεκρὸν τοῦ Λεωνίδα, ἀποκεφαλίσαντες καὶ ἀνασταυρώσαντες αὐτόν. «Αὐτὰ ἀρμόζουσιν εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ ὄχι εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπήντησε μεγαλοφρόνως ὁ Πausanias· ὁ Λεωνίδας, τὸν ὅποιον μὲ παρακινεῖς νὰ ἱκανοποιήσω, ἱκανοποιήθη πληρέστατα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ συναποθανόντες, διὰ τῶν ἀναριθμητῶν ψυχῶν τῶν φρονευθέντων πολεμίων».

Ἄπειρα λάφυρα περιήλθον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων· σκηναὶ χρυσαῖ, κλῖναι ἐπίχρυσοι καὶ ἐπάργυροι, τάπητες πολύτιμοι, λέβητες χρυσοὶ καὶ ἀργυροὶ, χρυσᾶ ξίφη, κοσμήματα, κάμηλοι, μάγειροι κλπ. Ὁ Πausanias ἔλαβε καὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ σκηνὴν τοῦ Ξέρξευ, τὴν ὁποίαν οὗτος φεύγων εἶχεν ἀφήσῃ εἰς τὸν Μαρδόνιον. Ὁ λιτὸς Σπαρτιατῆς, ἰδὼν τὰ πολύτιμα ἐκεῖνα σκεύη, προσέταξε τοὺς Πέρσας μαγείρους νὰ ἐτοιμάσωσι δεῖπνον, ὡς ἡτοιμάζον αὐτὸ διὰ τὸν Μαρδόνιον· οὗτοι δὲ ἔστρωσαν εὐθὺς χρυσᾶς καὶ ἀργυρᾶς τραπέζας, καὶ ἐκόμιζαν πολλὰ καὶ ποικίλα φαγητά· ταυτοχρόνως δὲ προσέταξε τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ νὰ ἐτοιμάσωσι Λακωνικὸν δεῖπνον. Ἐπειτα προσκαλέσας τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς, καὶ δεῖξας τὸ πολυτελὲς Ἀσιατικὸν δεῖπνον καὶ τὸ λιτὸν Σπαρτιατικόν, εἶπε γελῶν πρὸς αὐτοὺς «δὲν ἦτο ἄφρων ὁ Μῆδος, ὅστις τοιαύτην

δίαιταν ἔχων ἐκίνησε νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς νὰ μας ἀφαιρέσῃ τὸν μέλανα ζῶμόν μας;»

Ἐκ τῶν λαφύρων τούτων τὸ πρῶτον δέκατον προσέφερον οἱ Ἕλληνας εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα, ἐξ αὐτοῦ δὲ κατεσκευάσθη χρυσοῦς τρίπους, στηθεὶς ἐπὶ τρικεφάλου χαλκοῦ ὄφεως ¹, τὸ δεύτερον εἰς τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ Δία, καὶ τὸ τρίτον εἰς τὸν ἐν τῷ Ἴσθμῳ Ποσειδῶνα, ἐν δὲ ἄλλο

Ὁ τριπλοῦς ὄφις τῶν Δελφῶν, ἐν τῷ Ἄτ - μεῖδᾶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

δέκατον ἔλαβεν ὁ ἀρχιστράτηγος Πausanίας, τὰ δὲ λοιπὰ διενεμήθησαν μεταξὺ τῶν πολεῶν. Πολλὴν χαρὰν θὰ ἤσθαινοντο οἱ Ἕλληνας, ἂν εἴξευρον ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης καὶ ἄλλην ἐνίκησαν περιφανῆ νίκην, καὶ ὅτι ὁ Ἕλληνικὸς στόλος, διοικούμενος ὑπὸ τοῦ Λεωτυγίδου

1. Ὁ χαλκοῦς ὄφις μετετεκομίσθη μετὰ τοῦ τρίποδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἐστήθη εἰς τὸ Ἰππεδρόμιον (Ἄτ - μεῖδᾶν), ὅπου εἶνε καὶ σήμερον, ἄνευ ὁμῶς τοῦ χρυσοῦ τρίποδος.

βασιλέως τῆς Σπάρτης, καὶ τοῦ Ξανθίππου στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων, κατετρόπωσε τὰ λείψανα τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν ἐν Μυκάλῃ, ἀκρωτηρίῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παρὰ τὴν Μίλητον. Οἱ Πέρσαι εἶχον ἀνεγκύστη ἐνταῦθα τὰς ναῦς αὐτῶν περὶ τὰς τριακοσίας, ὑπερήσπιζε δὲ αὐτὰς πεζικὸν στράτευμα, ὀχυρωθὲν διὰ περιτειχίσματος παρὰ τὸν αἰγιαλὸν· οἱ ἐχθροὶ συνεποσοῦντο τοῦλάχιστον εἰς ἑκατὸν εἰκοσι χιλιάδας καὶ ἦσαν ὀχυρωμένοι, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐνταῦθα δὲν ὑπερέβαινον τὰς εἰκοσι πέντε χιλιάδας ἀνδρῶν. Φήμη εἶχε διαδοθῆ ὅτι ἐν Πλαταιαῖς ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες· ὅθεν ἐμπλησθέντες θάρρους, δὲν ὑπελόγισαν τὸ ὀλιγάριθμον αὐτῶν, ἀλλ' ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ πολεμήσαντες γενναίως, ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς βαρβάρους.

Μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς νίκην ὁ Πausanίας ἔλαβε μεγάλην δόξαν, ἐπὶ δὲ τοῦ χρυσοῦ τρίποδος, ὅστις, ὡς εἶδομεν, ἀφιερῶθη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ἀνέγραψεν ἐπίγραμμα λέγων ὅτι «Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀνέθηκεν εἰς τὸν Φοῖβον Ἀπόλλωνα ὁ Πausanίας, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων, ἅψ' οὐ κατέστρεψε τὸν στρατὸν τῶν Περσῶν».

Ἄλλ' οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης ἀγανακτήσαντες διὰ τὴν ἀλαζονικὴν ταύτην πράξιν, προσέταξαν ν' ἀπαλειφθῆ τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο, καὶ ν' ἀναγραφῶσι τὰ ὀνόματα πατρῶν τῶν πόλεων, αἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὴν κατατρόπωσιν τῶν βαρβάρων, νὰ χαραχθῆ δὲ καὶ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα τοῦ ποιητοῦ Σιμωνίδου.

Τῆς Ἑλλάδος οἱ σωτῆρες μὲ ἀνέθηκαν 'ς τὸν Φοῖβον,
ὅτε ἔσωσαν τὰς πόλεις ἐκ τῆς στυγερᾶς δουλείας.

Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη συνεπλήρωσε τὸ ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Σαλαμῖνι μέγα ἔργον, καὶ μετ' αὐτὴν οὐδέποτε πλέον Περσικὸν στράτευμα ἐστάλη κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὁ Πausanίας, θεωρῶν τὴν νίκην ὡς ἴδιον ἔργον, ἐγένετο ἀλαζῶν καὶ ὑπεροπτικός.

Μετὰ τινα ἔτη ὁ Πausanίας ἐστάλη ἀρχιναύαρχος τοῦ

νικηφόρου Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Ἑλλησπόντου, διὰ νὰ ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς Πέρσας. Κυριεύσας δὲ τὸ Βυζάντιον, ἤχημαλώτισε πολλοὺς ἐπιστήμους Πέρσας συγγενεῖς τοῦ βασιλέως. Τοὺς αἰχμαλώτους τούτους ἀπέστειλεν ὁ Πausanίας κρυφίως πρὸς τὸν βασιλέα, προφασισθεὶς ὅτι ἐδραπέτευσαν. Ἐγράψε δὲ πρὸς αὐτὸν «Ἐγὼ ὁ Πausanίας ὁ στρατηγὸς τῆς Σπάρτης, θέλω νὰ κάμω χάριν εἰς σέ, σοὶ στέλλω τούτους τοὺς ὁποίους ἤχημαλώτισα ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἐπιθυμῶ, ἀνθέλγῃς νὰ μοι δώσῃς τὴν θυγατέρα σου σύζυγον, νὰ ὑποτάξω εἰς τὴν ἐξουσίαν σου τὴν Σπάρτην καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Νομίζω δὲ ὅτι δύναμαι νὰ κατορθώσω τούτο μετὰ σοῦ. Ἄν λοιπὸν σ' ἀρέσκῃ ἢ πρότασίς μου αὕτη, στείλε ἐδῶ εἰς τὰ παράλια πιστὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ διαπραγματευώμεθα.

Ἦρσεν εἰς τὸν Ξέρξην ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πausanίου, καὶ ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τὸν σατράπην Ἀρταβάζον μετὰ πολλῶν χρημάτων, διὰ νὰ κατορθώσῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Πausanίας ἔκτοτε ἐφέρετο ὕβριστικῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἐνεδύετο μετὰ Περτικῆς πολυτελείας, μετέβαλε τὰ δεῖπνά του κατὰ Ἀσιατικὸν τρόπον, διέτρεχε τὴν Θράκην συνοδευόμενος ὑπὸ Περσῶν δορυφόρων, δὲν ἐδέχετο εἰς ἀκρόασιν εὐκόλως τὸν τυχόντα. Οἱ Σπαρτιᾶται μαθόντες ταῦτα, ἀνεκάλεσαν τὸν Πausanίαν ἐν σπουδῇ εἰς τὴν Σπάρτην· ἀλλ' αὐτὸς διὰ βραδιουργιῶν καὶ δωροδοκιῶν κατώρθωσε νὰ ἀφωθῆ, ἐπανῆλθε δὲ καὶ πάλιν εἰς Βυζάντιον, χωρὶς ὅμως νὰ τον ἀποστείλῃ ἢ πατρίς του. Ἐκεῖ δὲ ἐξηκολούθει διαπραγματευόμενος μετὰ τοῦ Ἀρταβάζου, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεδίωξαν αὐτὸν ἐκ τοῦ Βυζαντίου, οἱ δὲ ἔφοροι ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὴν Σπάρτην ἀπειλοῦντες ὅτι θά τον θεωρήσωσιν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. Ὁ Πausanίας τότε ἠναγκάσθη νὰ ὑπακούσῃ. Ἐν Σπάρτῃ ἐφυλακίσθη ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπελύθη, διότι ἔλειπον βέβαιαι ἀποδείξεις περὶ τῆς προδοσίας του.